T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ

Rukiye ELMAS

ŞANLIURFA- 2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ

Rukiye ELMAS

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

ŞANLIURFA- 2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Dr.Öğr. Üyesi Osman TÜRK danışmanlığında, Rukiye ELMAS' ın hazırladığı **"SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ"** konulu bu çalışma 27/ 02 /2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☒Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Başkan	Doç. Dr. Ahmet Turan DOĞAN	……..
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK	……..
Üye	Dr.Öğr. Fatma KOÇ	……..

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa ULUKAVAK
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil vefotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195210006
Adı / Soyadı	Rukiye ELMAS
Anabilim Dalı/Programı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	**SABAHATTİN ALİ'NİN *KUYUCAKLI YUSUF* ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen **SABAHATTİN ALİ'NİN *KUYUCAKLI YUSUF* ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ** çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 168 sayfalık kısmına ilişkin, 23/01/2023 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 16'dır. Ayrıca SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

23/01/2023
Rukiye ELMAS

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 23/01/2023

Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

ÖZET

SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ

ELMAS, Rukiye

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

Temmuz, 2022, 168 sayfa

Dil, bir milletin varoluşunu içinde barındıran bir iletişim aracıdır. Doğduğu milletin söz varlığından, kültüründen beslenir. Kuralları, bağlı bulunduğu dil ailesine göre şekillenir. Dolayısıyla insanoğlu duygu ve düşüncelerini belli dil kurallarına bağlı kalarak ifade eder. Bu nedenle dil için önemli bir yere sahip olan sentaks ya da bir başka ifadeyle sözdizimi bu noktada önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf adlı romanı sözdizimi bakımından incelenecektir. Sözdizimi çalışmaları; bir dilin bütün olarak incelendiği, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümle, cümle yapıları, dizimleri gibi konuları içerir. Dolayısıyla bu çalışmada inceleme alanı olarak seçilen Kuyucaklı Yusuf romanı da sözdizimsel açıdan incelemeye tabi tutulmuştur.

Yapılan çalışma giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm, cümle tahlilleri ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Sabahattin Ali'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, kelime gruplarına; ikinci bölümde cümle, cümlenin ögelerine ve cümle türlerine değinilmiştir. Çalışmada geçen her bir konu başlığı tek tek incelenmiş; araştırmacıların tanım, görüş ve sınıflandırmalarına kaynak gösterilerek yer verilmiştir. Her bir konu başlığı romandan alınan örnek cümlelerle desteklenmiştir. Verilen örneklerin romanda geçen yeri sırasıyla sayfa ve satır numarası gözetilerek yay ayraç (parantez) içinde

verilmiştir. Cümle tahlilleri bölümünde ise romandan alınan örnek metin parçaları; cümlenin ögeleri, cümlenin yapısı ve kelime gruplarıbakımından tahlil edilmiştir. Sonuç bölümünde ulaşılan tespitlerden bahsedilmiş, konuyla ilgili istatistikî verilere dayanarak değerlendirme yapılmıştır. Tez çalışması, ulaşılan tespitlerin kaynaklarının yer aldığı *Kaynakça* kısmıyla sonlandırılmıştır.

Bu çalışmada başta Leyla Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi olmak üzere Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, H.İbrahim Delice'nin Sözdizimi, Günay Karaağaç'ın Türkçenin Dil Bilgisi gibi sözdizimi alanındaki kitaplardan Zeynep Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğü ve Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, gibi kaynaklardan da faydalanılmıştır.

Çalışmanın amacı, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf adlı romanında kullandığı dilin ifade noktasındaki dil özelliklerini incelemek, bu özellikler hakkında bilgi vermektir. Ayrıca yazarın romanları üzerine yapılan herhangi bir sözdizimsel çalışmanın bulunmamasından kaynaklanan eksikliği gidermek ve sözdizimi çalışmalarına katkı sağlamak çalışmanın bir diğer amaçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, Sözdizimi, Cümle Çeşitleri, Kelime Grupları.

ABSTRACT

SYNTAX IN SABAHATTIN ALI'S KUYUCAKLI YUSUF NOVEL

ELMAS, Rukiye

Master's Thesis

Turkish Language and Literature Department

Advisor: Asst. Prof. Osman TÜRK

July, 2022, 168 pages

Language is a communication tool that contains a nation's existance within itself. It is nourished from the vocabulary and culture of the nation it is born into. Its rules are shaped according to the family of language it is connected. Therefore, human beings express their feelings and thoughts by adhering to certain language rules.Hence syntax orin other words; grammatical arrangement of words in a sentence has an important value for a language.

In this study Kuyucaklı Yusuf novel of Sabahattin Ali will be review for its syntax. Syntax studies consists of examination of words groups that are non-judgmental expression units and judgmental expression units as sentences, sentence structures, syntheses. Thus, the novel Kuyucaklı Yusuf, which is the field of study in this thesis, is subjected to syntactic examination.

This study consists of introduction, first part, second part, sentence analysis and conclusion sections. Information about Sabahattin Ali's life, literary personality and works are presented in the introduction. In the first part, word groups; In the second part, the sentence, the elements of the sentence and the types of sentences are touched upon. Each topic in this study was examined one by one; definitions, opinions and classifications of the researchers are given with their full credit. Each topic is supported with sample sentences from the novel. The places of the sample sentences from the novel are given in parentheses by considering the page and line number respectively. Sample text fragments from the novel were analysed in terms of elements of the sentence, the structure of the sentence and the word groups in the

sentence analysis section. In the conclusion section, the information obtained was mentioned and the evaluation was made on the basis of statistical data on the subject. Information obtained from this study and its evaluation was made in the conclusion section. The thesis study ends with the bibliography section where the sources of the information obtained are mentioned.

This study is benefitted from books such as and most notably Leyla Karahan's Syntax in Turkish, Mustafa Özkan and Veysi Sevinçli's Turkey Turkish Syntax, Günay Karaağaç'sTurkish Grammar and Zeynep Korkmaz's Dictionary of Grammar Terms and Turkey Turkish Grammar Morphology.

The aim of the study is to examine the language features of the language used in Sabahattin Ali's novel Kuyucaklı Yusuf in terms of expression and to give information about these features.In addition, since there is no syntactic study on the author's novels, another aim of our study is to make up for the deficiency in this subject and to contribute to syntax studies.

Keywords: Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, Syntax, Sentence Types, Word Groups.

SABAHATTİN ALİ'NİN KUYUCAKLI YUSUF ADLI ROMANINDA SÖZDİZİMİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VIII

TABLOLAR LİSTESİ XIII

ŞEKİLLER LİSTESİ XIV

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI

1.1. İSİM TAMLAMASI 12

1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması 16

1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması 22

1.2. SIFAT TAMLAMASI 25

1.3. SIFAT-FİİL GRUBU 31

1.4. İSİM-FİİL GRUBU 36

1.5. ZARF-FİİL GRUBU 38

1.6. TEKRAR GRUBU 41

1.7. EDAT GRUBU 44

1.8. BAĞLAMA GRUBU 47

1.9. UNVAN GRUBU 50

1.10. BİRLEŞİK İSİM GRUBU 51

1.11. ÜNLEM GRUBU 52

1.12. SAYI GRUBU 54

1.13. BİRLEŞİK FİİL GRUBU 56

1.13.1. Bir Hareketi Karşılayan Bileşik Fiiller 57

1.13.1.1.İsim Unsuru ve Ana Yardımcı Fiillerle (et-, ol-, yap-, bulun-, kıl-, eyle-) Kurulan Bileşik Fiiller 57

1.13.1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Bileşik Fiiller 58

1.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller 60

1.13.2.1. Yeterlik Fiili 60

1.13.2.2. Tezlik Fiili 61

1.13.2.3. Sürerlik Fiili 62

1.13.2.4. Yaklaşma Fiili 63

1.14. KISALTMA GRUPLARI 64

1.14.1. Belirtme Grubu (Yükleme, Akkuzatif Grubu) 66

1.14.2. Yönelme Grubu (Yaklaşma, Datif Grubu) 66

1.14.3. Bulunma Grubu (Lokatif Grubu) 68

1.14.4. Ayrılma (Uzaklaşma Grubu) 69

1.14.5. Vasıta Grubu 71

1.14.6. İsnat Grubu 72

1.14.7. Eşitlik Grubu 74

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE

2.1. CÜMLENİN ÖGELERİ 77

2.1.1. Yüklem 79

2.1.1.1. Yüklemi Ek Fiille Çekimlenmiş İsim Cümleleri 80
2.1.1.2. Yüklemi Çekimli Fiil Olan Cümleler 82
2.1.2. Özne 83
2.1.2.1. Gerçek Özneyle Kurulan 84
2.1.2. 2. Sözde Özneyle Kurulan 86
2.1.2. 3. Gizli Özneyle Kurulan 87
2.1.3. Nesne 88
2.1.3.1. Belirtili Nesne 89
2.1.3.2. Belirtisiz Nesne 90
2.1.4. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı) 91
2.1.5. Zarf Tümleci (Belirteç Tümleç) 93
2.1.6. Edat Tümleci 95
2.1.7. Cümle Dışı Öge 96
2.2. CÜMLE TÜRLERİ 97
2.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler 97
2.2.1.1. Fiil Cümlesi 98
2.2.1.2. İsim Cümlesi 100
2.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler 103
2.2.2.1. Kurallı Cümle 103
2.2.2.2. Devrik Cümle 104
2.2.3. Anlam Bakımından Cümleler 105
2.2.3.1. Olumlu Cümle 106
2.2.3.2. Olumsuz Cümle 108
2.2.3.3. Soru Cümlesi 109
2.2.4. Yapısına Göre Cümleler 111
2.2.4.1. Basit Cümle 113

2.2.4.2. Bileşik Cümle 114

2.2.4.2.1. Girişik Bileşik Cümle 116

2.2.4.2.2. İç İçe Bileşik Cümle 118

2.2.4.2.3. Şartlı Bileşik Cümle 119

2.2.4.2.4. Ki 'li Bileşik Cümle 121

Bağlanma Şekillerine Göre Cümleler

2.2.4.3. Sıralı Cümle 123

2.2.4.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle 124

2.2.4.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle 126

2.2.4.4. Bağlı Cümle 128

CÜMLE TAHLİLLERİ 131

SONUÇ 160

KAYNAKÇA 164

KISALTMALAR

CDU	Cümle Dışı Unsur
FK+	Fiil, Kurallı, Olumlu Cümle
FK-	Fiil, Kurallı, Olumsuz Cümle
FK?	Fiil, Kurallı, Soru Cümlesi
FD+	Fiil, Devrik, Olumlu Cümle
FD-	Fiil, Devrik, Olumsuz Cümle
FD?	Fiil, Devrik, Soru Cümlesi
İK+	İsim, Kurallı, Olumlu Cümle
İK-	İsim, Kurallı, Olumsuz Cümle
İK?	İsim, Kurallı, Soru Cümlesi
İD+	İsim, Devrik, Olumlu Cümle
İD-	İsim, Devrik, Olumsuz Cümle
İD?	İsim, Devrik, Soru Cümlesi
s.	sayfa
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yüklemin Türüne Göre Cümleler 161

Tablo 2: Yüklemin Yerine Göre Cümleler 161

Tablo 3: Anlamına Göre Cümleler 161

Tablo 4: Çalışmada Tespit Edilen Cümle Türlerinin Toplam Sayıları 162

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yüklemin Türüne, Yerine ve Anlamına Göre Sınıflandırılan Fiil Cümlelerinin Oranları 162

Şekil 2: Yüklemin Türüne, Yerine Göre ve Anlamına Göre Sınıflandırılan İsim Cümlelerinin Oranları 163

GİRİŞ

Ergin'e göre dil, "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir" (2011, s. 3). F. de Saussure'e göre dil; tek tek bireyleri değil, bütün toplumu ilgilendiren bir olaydır; bireyüstü bir dizgedir, bir soyutlamadır. Ancak bu dizgenin var olmasıyla insanlar arasında bir bildirişim kurulur. Buna karşılık söz, dil dizgesinin özel ve değişken gerçekleşme biçimidir; daha doğrusu dilin somut kullanımıdır. Dil toplumsaldır (bellek olgusu), söz bireyseldir (Rifat, 1998, s. 24). Aynı dili kullanan bireyler sözleşmişçesine bir varlığın -ağaç, kapı- ortak ismini kullanır. Çünkü dil bir gizli anlaşmalar sistemidir ve toplumsaldır. Böylelikle anlaşma sağlanmış olur. Bu anlaşmayı Chomsky, 1956'da kuramsal temelleriyle ortaya attığı yeni dilbilgisi anlayışını 1957'de yayımladığı *Syntactic Structures* (Sözdizimsel Yapılar) adlı yapıtında dilin sözdizim boyutunu temel almış; özellikle dilbilgisellik ve yaratıcılık kavramlarını getirmiştir. Burada Chomsky, yaratıcılık kavramına konuşucu; dil konusundaki bu sonlu deneyimle, daha önce işitmediği tümceleri (kurallara uygun) sonsuz sayıda üretebilir şeklinde açıklama getirmiştir. Bu tanım, "Üretici-dönüşümsel dilbilgisinin birinci aşaması: dönüşümsel dilbilgisi: *Syntactic Structures.*" temelini oluşturmaktadır (Rifat, 1998, s. 69; Toklu, 2018, s. 18).

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle içindeki görevlerini, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dilbilgisi bölümüne sözdizimi veya cümle bilgisi (syntax) adı verilir. Yani sözdizimi, dili cümle bilgisi açısından ele alıp inceler (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 99).

Sözdizimi hakkında yapılan çalışmalarda kelime grupları, cümlelerin yapıları ve dizimleri hakkında ilgili bilgiler elde edilir. Yapılan bu çalışmada Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf[1] adlı romanından faydalanılmış, Ali'nin dili kullanım noktasındaki yeri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

[1] Sabahattin ALİ, *Kuyucaklı Yusuf,* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019).

Bu çalışmada Türk dili ve edebiyatının önemli şahsiyetlerinden olan Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf romanı sözdizimi açısından ele alınmıştır. Öncelikle Sabahattin Ali'nin romanları üzerine bir sözdizimi çalışmasının bulunmayışı ve Ali'nin edebi eserlerdeki üslûbunun sözdizimi açısından incelenmesi çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan sanatçının üslûbunun derlenip sözdizimi çalışmalarına kazandırılması gerektiğine olan düşünceden hareketle kelime grupları, cümle ve cümlenin yapısını inceleyen ve en sonunda romandan rastgele alınan örnek cümlelerin tahlillerine yer veren kapsamlı bir çalışma ortaya konmuştur.

SABAHATTİN ALİ

Sabahattin Ali'nin Hayatı

Sabahattin Ali, subay olan Selahattin Ali ile ev hanımı olan eşi Hüsniye Hanım'ın ilk çocuğudur. Baba tarafı Oflu bir aileye mensupturlar. 1907 yılında babasının görevle gittiği Bulgaristan'ın Gümülcine Sancağı'na bağlı Eğridere (bugünkü adı Ardino) ilçesinde dünyaya gelmiştir (Aydoğan, 2014, s. 61). Babası adını *Sabahattin* koyar. Çünkü bu isim, dostu Prens Sabahattin'in de ismidir. İkinci oğluna da çok sevdiği şair Fikret'in adını verir (Bezirci, 2007, s. 9).

Ayvalık nüfus kütüğüne kayıtlı olan Sabahattin Ali'nin soyadı "Alı"dır. Soyadı kanunun çıkması üzerine Sabahattin Ali, babasının adı olan "Ali"yi kullanmak ister. Üstelik "Ali"yi "Âli" diye yazanlara da kızar. Kızı Filiz'in açıkladığına göre, babasının annesi ve kardeşleri "Şenyuva" soyadını almışlar, fakat Sabahattin Ali sonradan bu soyadını sildirmiş. "Ali"yi soyadı almak istemiş fakat nüfustaki memurun, özadın soyadı olamayacağını bildirmesi üzerine, "Ali" yerine "Alı"yı seçmiş, ama hiç kullanmamış (Bezirci, 2007, s. 9).

Bir subay olan baba Selahattin Ali Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Çanakkale'de görevlendirilir. Sabahattin Ali'nin çocukluk dönemi savaş yıllarının zorlu koşulları içinde geçer. Kalp hastası olduğunu öğrenen babası savaş sonunda askerlikten ayrılarak İzmir'e yerleşir, tiyatro ve gazino işleriyle uğraşır. İzmir'in işgaliyle Edremit'e eşinin ailesinin yanına gelirler. Burada pazarda sergi açıp birkaç ürün satarak geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Sabahattin Ali de bu dönemde işporta usulüyle babasına yardım ederek evlerinin geçimine sağlamaya çalışır. Okuma yazmaya düşkün olan ve bu yolda babasından da destek gören Sabahattin Ali, Edremit İbtidai Mektebini bitirir(1921). İstanbul'da dayısının (Doktor Rıfat Ertüzün) yanında bir yıl kalıp döndükten sonra Balıkesir Muallim Mektebine yazılır. Edebiyata ilgisi büyüktür. İlk kalem denemelerini okulda (1924) çıkarttıkları gazetede şiir ve öyküler yazarak yapar (Aydoğan, 2014, s. 61). Derslerinde oldukça başarılı, zeki fakat içine kapanık bir öğrenciydi. Aile içinde dışlanması çevresi tarafından sevilmeyişi onu içine kapanık bir kişiliğe bürümüştür. Annesinden göremediği sevgi sebebiyle karamsar, bedbîn, hayata ve insanlara karşı içten içe kin duyarak asabi bir mizaçla büyür.

Tüm bu duygulara rağmen Ali, edebiyatı sever ve fırsat buldukça sinema ve tiyatrolara giderdi. Hatta Darü'l Muallimat'a gizlice bir müsameresine gittiği için okuldan atılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bundan sebeple okuldan soğuyan Sabahattin Ali, okul müdürü Esat Bey'in de yardımıyla naklini İstanbul'a aldırır. İstanbul Muallim Mektebi'nde edebiyat öğretmeni olan Ali Canip (Yöntem)'in teşvikleriyle dergilere şiirler, hikâyeler gönderir; okul müsamerelerine katılır ve İstanbul Muallim Mektebi'nden 1927 yılında mezun olur (Korkmaz, 1991, s. 13).

O dönemde yabancı dil öğretmeni açığını gidermek için öğretmen okulu mezunları yurt dışına gönderilmektedir. Sınava girer ve Almanya'ya gitmeye hak kazanır. 1928'de Postdam'da dil kurslarına başlar. Gazi Terbiye Enstitüsünden yeterlilik alarak Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır.(1930). Aynı yıl "Bir Orman Hikâyesi" ile "Bir Gemicinin Hikâyesi" adlı ilk toplumsal gerçekçi denemelerini yazdı ve Resimli Ay dergisinde yayımladı. Nazım Hikmet o sırada Resimli Ay'da düzeltici ve sekreter olarak çalışıyordu. Komünizm propagandası yaptığı suçlamasıyla yargılanır ve beraat edene kadar 3 ay tutuklu kalır. 1931'de Konya Ortaokuluna atanır. Bir toplantıda okuduğu iddia edilen hicviye yüzünden tutuklanır ve on dört ay cezaya çarptırılır. 22.12.1932'de tutuklanarak Konya Hapishanesine konur. 12 Mayıs 1933'te Sinop Hapishanesine gönderilir. 29 Ekim 1933'te Cumhuriyetin 10. yılı için ilan edilen aftan yararlanarak10 ay 7 gün sonra serbest kalır.1935'te Aliye Hanım'la evlenir (Aydoğan, 2014, s. 62).

Otuz yaşına gelen Sabahattin Ali için artık askerlik zamanı gelmiştir. 1937'deİstanbul Eski Harbiye'de askerliğe başlar. Yedek subay olarak Eskişehir'e atanır, terhis oluncaya kadar burada kalır. Bu süre zarfında kızı Filiz Ali doğmuştur. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1939 yılı Kasım sonlarına doğru seferberlik çağrısıyla askere alınır. Dört ay süren askerlik döneminde *Kürk Mantolu Madonna*'yı kaleme alır. 1944 Eylül'ünde bir buçuk ay olmak üzere askerlik görevini yapar.

İlk askerlikten sonra Ankara Musiki Muallim Mektebine Türkçe öğretmeni olarak atanır. Aynı yıl Devlet Konservatuarına geçen Sabahattin Ali, ilerleyen yıllarda Tercüme Bürosu ve Türk Dil Kurumunda görev alır. Sabahattin Ali, iyi giyinmekten, pahalı yerlerde yemek yemekten, lüks içki ve sigara içmekten hoşlanır. Rahat, serbest ve mutlu yaşamı sol düşünceye sahip kişilerce uygun görülmez.

Yazdıkları ve düşündükleriyle yaşamı arasında çelişki bulunduğu gerekçesiyle kimi arkadaşları ve sol çevrelerce eleştirilirdi (Aydoğan, 2014, s. 62).

İlerleyen zamanlardaki maddi imkânsızlıklar ve fikirleri sebebiyle aldığı cezalar Sabahattin Ali'yi yormuştur. Sabahattin Ali yurt dışına gitmeyi ister fakat pasaport verilmediğinden bu isteğini gerçekleştiremez. Bir kamyon alarak nakliyecilikten faydalanıp gitmeyi düşünür. Bu sebeple hapishanede tanıştığı Hasan Tural'ın yanına gider. Hasan Tural 1928'de Bulgaristan'dan yurdumuza gelmiş bir göçmendi. Sabahattin Ali cezaevinden çıktıktan sonra ona gitti, Bulgaristan'a gitme isteğinden bahsetti. Hasan Tural Edirnekapı'da berberlik yapıyordu. Sabahattin Ali'yi kaçakçı Ali Ertekin'le tanıştırdı. Ali Ertekin soyca Yugoslavyalı idi (Bezirci, 2007, s. 66). Sabahattin Ali, kendisini Bulgaristan'a götürmesi için Ali Ertekin'le 31 Mart 1948'de anlaştı. Yol boyunca Sabahattin Ali'yle münakaşaya giren Ali Ertekin gece yol gidilmez deyip Üsküp merası ile Sazara merasını ayıran derenin gürgen fundalıkları arasında bir yerde durdu. Ali Ertekin, mola sırasında yurt dışına gidince yapacaklarından bahseden Sabahattin Ali'nin Türk milletine zararı dokunacak fenalıklar peşinde olan bir fert olduğu fikrine kapılıp eline aldığı sopayla kafasına birden fazla darbelerle vurarak ölümüne sebep olmuştur. Ali Ertekin, Sabahattin Ali'yi öldürdükten sonra (1 Nisan 1948) üzerindeki eşyaları alıp oradan ayrılır. Bu tarihten sonra Sabahattin Ali'den bir daha haber alınamaz. Pek çok kişi Ali'nin yurt dışına çıktığını düşünürken 16 Haziran 1948 tarihinde bir çobanın bulduğu cesedin Sabahattin Ali'ye ait olduğu tespit edilir.

Sabahattin Ali'nin Sanat Anlayışı

Sabahattin Ali, Türk edebiyatına hikâyeleri ve romanlarıyla yeni bir soluk getirmiştir. Gözlem yeteneği ve derin birikimiyle Anadolu'yu ve Anadolu insanını başarılı bir şekilde anlatmıştır. Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir ve Samim Kocagöz nesliyle birlikte memleketçi edebiyatın kurucuları arasında yer almış, eski Türk edebiyatı ve halk edebiyatından yararlanma konusunda da oldukça açık görüşlü davranmıştır. Fikir hayatına Türkçülükle başlamış, ancak Almanya'da iken yüzeysel ve kaba hatlarıyla tanıma imkânı bulduğu Marksist kültürün etkisinde kalarak eserlerini bu yönde vermiştir. Eserlerinde daha çok Maupassant'ın klasik hikâye

çizgisine yakın durmuştur. Sanatın realist olma zorunluluğundan söz etmiş ancak sadece kuru bir yansıtma işi olarak kalmasına da karşı çıkmış, sanatın tek amacının insanları daha iyiye, daha güzele götürme, onlarda yükselme arzusunu uyandırma olduğunu savunmuştur. Sanatı bir hayat tarzı olarak benimsemiştir. Sıkıntılar ve derin ruh çalkantıları içinde geçen kısa hayatında çok defa siyasal yönü ağır basmıştır (Korkmaz, 2016, s. 433-434).

1936 yılında Varlık dergisinde kendisiyle yapılan bir söyleşide, "Ben hiçbir zaman sanatın maksatsız olduğuna kani olmadım. Sanatın bir tek ve sarih bir maksadı vardır: İnsanları daha iyiye, daha doğruya, daha güzele yükseltmek; insanlarda bu yükselme arzusunu uyandırmak" diyerek sanat görüşünü açıkça ortaya koyar: Sanatın mutlaka bir amacı olmalıdır sözleriyle sanat anlayışını tam anlamıyla ortaya koyar.[2]

Sabahattin Ali, hikâyeci olarak tanımış olsa da sanat hayatına şiirle adım atmış fakat sonunu getirememiştir. Sabahattin Ali'nin halk şiirinden esinlenerek yazılmış şiirlerini içeren *Dağlar ve Rüzgâr* (1934) adlı kitaplarında toplamıştır. Şiirlerinde halk şiirinden de izleri görmek mümkündür. Hikâyeye şiirden sonra başlamıştır. Sanat gücünü daha çok, hikâyelerinde gösteren yazar Anadolu'daki köy-kasaba hayatından aldığı acıklı konuları toplumcu gerçekçi bir yöntemle işlemiştir. Yaşamının sonuna kadar da hikâye yazmayı sürdürmüştür. Bir şiir kitabına ve üç romanına karşılık beş hikâye kitabı çıkarmıştır. Roman olarak ise en tanınmış romanı olan ve uzun bir müddet okunması yasaklanmış bulunan 1937 yılında yayımladığı *'Kuyucaklı Yusuf'* Anadolu'nun ezilen, insanlarının ıstıraplarını dile getirme amacıyla yazılmıştır. Modern Türk edebiyatının toplumsal gerçekçilik akımının izinden giden Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf dışında da son zamanlarda gündeme gelen *Kürk Mantolu Madonna* ve *İçimizdeki Şeytan* adlı iki romanı daha bulunmaktadır.

Sabahattin Ali, Varlık' ta Esirler adlı üç perdelik bir oyun da yazmış (1936) ancak bu türü de bir daha denememiştir.[3]

---

[2]https://toplumsaltarih.wordpress.com/2017/01/11/sabahattin-alinin-sanat-ve-edebiyata-bakisi/ sitesinden alınmıştır. (25.05.2020).

[3]https://edebiyatvesanatakademisi.com/cumhuriyet-donemi-romancilarimiz/sabahattin-ali-hayati-romanciligi/619#_ftn21 sitesinden alınmıştır. (25.05.2020).

Öykülerinde yalın bir dili tercih eden Sabahattin Ali romanlarında sık rastlanan ve günümüzde çok kullanılmayan ifadelere yer verir. Karakterleri konuştururken zaman zaman yerel ifadeler ve şive özelliklerini vermeyi tercih eder. Karakterlerin yerel ağızlarını yansıtırken ölçülü bir üslubu tercih eder. Öykülerinde yerel olarak ifade edilebilecek argo sözcükler de yer verir.

Sabahattin Ali'nin sevdiği yabancı yazarları Nâzım Hikmet de şöyle sıralamaktadır:

"Ömrünün sonuna kadar Alman romantiklerinin hayranı kaldı. Fransızları hele Fransız realistlerini çok severdi. Ama üzerinde Fransız edebiyatının büyük bir etkisi olmuştur denemez. Klasik Rus edebiyatıyla hele Gogol, Tolstoy, Turgenyev, Çehov ve Gorki ile tanışması yalnız edebiyat değil, sosyal çalışmaları üstünde de etkili olmuştur. Sovyet yazarlarından Şolohov'u çok sever, onu büyük Rus klasikleri değerinde sayardı."[4] Hiç şüphe yoktur ki Sabahattin Ali'nin edebi şahsiyetinin oluşmasında yukarıda adı geçen yazarların etkisi çok büyüktür.

Sabahattin Ali'nin Eserleri

Romanları:

- Kuyucaklı Yusuf, (1937).
- İçimizdeki Şeytan, (1940).
- Kürk Mantolu Madonna, (1942).

Hikâyeleri

- Değirmen, (1935 yılında yazılan ilk hikâye kitabıdır. İçinde 16 hikâye vardır.)
- Kağnı, (1936 yılında yazılmıştır. İçinde 16 hikâye vardır.)
- Ses, (1937 yılında yazılmıştır. İçinde 5 hikâye vardır.)
- Yeni Dünya, (1943 yılında yazılmıştır. İçinde 13 hikâye vardır.)
- Sırça Köşk, (1947 yılında yazılmıştır. İçinde 17 hikâye vardır.)

[4] https://toplumsaltarih.wordpress.com/2017/01/11/sabahattin-alinin-sanat-ve-edebiyata-bakisi/ sitesinden alınmıştır. (25.05.2020)

Şiir

- Dağlar ve Rüzgâr, (1934). İçinde *Kurbağanın Serenadı* ve *Öteki Şiirler* vardır. Bu iki şiir birleştirilerek 1973'te tekrardan basılmıştır.

Oyun

- Esirler, (Üç perdelik bir oyun 1936 yılında Varlık'ta tefrika edilmiştir.)

BİRİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI

Kelime grupları, yargı bildirmeyen birimlerdir. Temel birim olan cümleye belli kurallar dâhilinde bağlanır. Nesneleri ve hareketleri karşılamak için yan yana dizilmiş yargısız birimlerdir. Kelimelerden daha geniş kullanıma sahip dil birlikleridir. Kelime grupları için yapılan çalışmalar ve öne sürülen görüşler aşağıda belirtilmiştir.

Kelime grubunu Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında, "Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılayan veya belirten ve belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi" şeklinde tanımlamıştır (2015, s. 39). Söz konusu kelime grubunu ise şu şekilde tasnif etmiştir:

İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Sıfat-Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Birleşik Fiil, Kısaltma Grupları (İsnat Grubu, Yaklaşma Grubu, Yükleme Grubu, Bulunma Grubu, Uzaklaşma Grubu, Vasıta Grubu) (2015, s. 6).

Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında kelime gruplarını, "Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu" olarak tanımlamıştır (1992, s. 100).

Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi* eserinde kelime gruplarını belirtme grupları olarak adlandırmış ve şöyle ifade etmiştir: "Birden ziyade kelimeden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimeden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözlere, belirtme (= tâyin) grupları diyoruz" şeklinde açıklamıştır (2014, s. 108).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde kelime grupları ifadesi yerine *söz öbekleri* tamlamasını kullanmayı tercih etmiş; kelime gruplarını, cümle

oluşturmayan sözdizimi birimleri olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu kelime gruplarının birden çok sözden oluşan yapılar olduğunu da dile getirmiştir. Karaağaç, bütün dillerde, sözdizimi, varlıkların nitelendirdiği yapılar olan söz öbekleri ile yapma ve olmaların nitelendiği yapılar olan cümlelerden oluştuğunu kısacası bir varlığın nitelediği yapı olduğunu söyler. Son olarak "söz öbeği" olarak ifade ettiği kelime gruplarını "Bir varlığı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar dâhilinde yan yana gelen sözler topluluğudur" şeklinde tanımlamıştır (2013, s. 443).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde *söz öbekleri* olarak ifade ettiği kelime gruplarının yapımlık ve çekimlik söz öbekleri diye ikiye ayırmış ve yapımlık ve çekimlik söz öbeklerinin tasnifini şöyle yapmıştır:

a. Yapımlık Söz Öbekleri:

a.1.Eylemsi öbekleri,
a.2. Kısaltma öbekleri,
a.3. Birleşik Eylem öbeği
a.4. Yineleme öbekleri,
a.5. Aitlik öbeği,
a.6. Bağlama öbek ve cümlesi,
a.7. Özel ad öbeği.

b. Çekimlik Söz Öbekleri

b.1.İlişkilendirme öbekleri,
b.2.Nitelendirme öbekleri başlıkları adında toplamıştır. (2013).

Üstünova, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri* adlı eserinde kelime gruplarını sözcük öbeği olarak adlandırmış ve Türkçede sözcük öbeklerinin sırasını, asıl unsur + yardımcı unsur/tamlayan + tamlanan olarak ifade etmiştir. Asıl unsurun sonda bulunuşu kuralının, kelime grupları için de geçerli olduğunu savunmuştur (2014, s. 73).

Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*'nde bu grupları "yargısız anlatımlar" olarak isimlendirmiş, "Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir" şeklinde açıklamıştır (1972, s. 2).

Kükey, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eserinde kelime gruplarını şu şekilde izah etmiştir: "Birden çok sözcüğü içine alan anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birliğine sözcük öbeği adı verilir. Sözcükler, ek alarak ya da eksiz olarak birbirine bağlanma yolu ile sözcük öbeklerini oluştururlar" (1975, s. 3).

Kelime grubunu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu olarak tanımlayan Ergin, birden fazla kelime bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir ve böylelikle kelime grubu oluşur, der. *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde ise kelime gruplarını şu şekilde tasnif etmiştir:

İsim Tamlaması, Aitlik Grubu, Birleşik İsim, Birleşik Fiil, Unvan Grubu, Sayı Grubu, Edat Grubu, İsnat Grubu, Genetif Grubu, Datif Grubu, Lokatif Grubu, Ablatif Grubu, Fiil Grubu, Partisip Grubu, Gerindium Grubu olarak sınıflandırmıştır (2011, s. 374).

Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* adlı eserinde, kelime gruplarının tanımını şu şekilde ifade etmiştir: "Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğuna kelime grubu denir." Aktan, kelime gruplarını *İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması ve Eksiz Tamlama), Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim Grubu, Tekrar Grubu, Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu ve Kısaltma Grupları (İsnat, Yükleme, Yönelme, Bulunma, uzaklaşma, Vasıta, Eşitlik ve İlgi Grubu)* olarak 15 başlık altında incelemiştir (2009, s. 2).

Özkan ve Sevinçli *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eserinde, kelime gruplarını şu şekilde açıklamışlardır: "Belirtme grupları, birden fazla kelimeden oluştuğu halde cümlelerdeki görevleri bakımından tek kelime gibi değerlendirilen, tek kelime gibi çekimlenen gruplardır. Bu gruplarda her kelime, başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılır. Belirtme grupları bir yargı taşımadıklarından tek başlarına anlatım sayılmazlar." Söz konusu eserde kelime grupları: *İsim Tamlaması ve İyelik Grubu (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim*

Tamlaması ve Eksiz İsim tamlaması), Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim Grubu, Tekrar Grubu, Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu ve Kısaltma Grupları (Yönelme Grubu, Bulunma Grubu, Uzaklaşma Grubu, İsnat Grubu, Yükleme Grubu, Vasıta Grubu, İlgi Grubu, Eşitlik Grubu ve Kısaltma Gruplarının Tersi Görünüşünde Olan Kelime Grupları olarak yer almaktadır (2009, s. 17).

Delice, *Türkçe Sözdizimi* adlı eserinde kelime grupları için *kelime öbekleri* terimini kullanır. "Birden çok kelimeden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat vb.) yerine kullanılan söz dizileridir" şeklinde ifade eder. (Delice, 2007, s. 17). Delice, kelime öbeklerini şu şekilde tasnifler:

1.Kelimeyle Kurulan Öbekler (Edat Öbekleri, Eksiz İsim Tamlaması, Fiil Öbeği, Özel İsim Öbeği, Unvan Öbeği, Sayı Öbeği, Sıfat Tamlaması, Tekrar Öbeği, Zarf Öbeği, Yineleme Öbeği)

2.Ekle Kurulan Öbekler(İsim Tamlaması, Kısaltma Öbekleri, İki Durumlu Öbek, Sıfat Yapım Ekli Öbek, Yüklemsi Öbekleri)

3.Diğer Kelime Öbekleri(İktibas Öbeği, Saplama Öbeği) olarak tasniflendirir (2007, s. 19).

1.1. İSİM TAMLAMASI

İsim tamlaması, en az iki veya daha çok isim unsurunun birleşmesiyle oluşan bir kelime grubudur. Bu tamlamada iki unsur iyelik ekiyle birbirine bağlanır. Yani tamlama çeşidi ne olursa olsun tamlanan iyelik ekini alır. İsim tamlaması, *belirtili isim tamlaması* ve *belirtisiz isim tamlaması* olmak üzere iki başlıkta incelenir. Bu iki tamlamanın tanımı ise şöyle ifade edilebilir: İki ögesi de isim veya isim soylu olan bir kelime grubunda tamlayanı ilgi hâli eki, tamlananı iyelik eki alan tamlamalara belirtili isim tamlaması; sadece tamlananın iyelik eki aldığı tamlamalara belirtisiz isim tamlaması denir.

Örneğin: Okulun müdürü, bebeğin sesi= Belirtili isim tamlaması iken

Okul müdürü, bebek sesi = Belirtisiz isim tamlamasıdır.

Türkçe sözdizimi üzerine çalışmalarda isim tamlaması üzerine görüşler şöyledir:

İsim tamlamasını "bir veya daha çok adın, bir başka adın anlamını tamamlamak üzere kurduğu birlik" şeklinde tanımlayan Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında isim tamlamasını üçe ayırmış ve şöyle açıklamıştır:

1) Belirtili Tamlama, 2) Belirtisiz Tamlama, 3) Takısız Tamlama.

"Belirtili tamlamada, anlam bakımından bağlantı kurulurken, hem tamlayan, hem de tamlanan, tamlamanın gerektirdiği ekleri alır. Belirtisiz tamlamada yalnız tamlanan iyelik eki alır. Belirtisiz tamlamanın belirtili tamlamadan farkı, tamlayan olan adın tamlayan durumu ekini (genitivus ekini) almamasıdır. İki adın, tamlayan eki ve tamlanan eki almadan, anlam bakımından birbirine bağlanması, takısız tamlamayı meydana getirir" (1972, s. 11).

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserinde isim tamlamasını, ad tamlaması olarak kullanmıştır. Korkmaz, isim tamlamasını üçe ayırmıştır:

> "Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar. Burada birinci ad, tamlayan; ikinci ad, tamlanan niteliğindedir. Arada ilgi durumu ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre ad tamlamaları,
>
> 1. Belirtili ad tamlaması, 2. Belirtisiz ad tamlaması, 3. Zincirleme ad tamlaması olmak üzere, üç gruba ayrılır.
>
> Belirtili ad tamlaması, tamlayan adın sonuna ilgi durumu eki, tamlanan adın sonuna da üçüncü şahıs iyelik eki getirilerek yapılan tamlama türüdür. Belirtili ad tamlamasında, adından da anlaşılacağı üzere, tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır. Zincirleme ad tamlaması bir ad tamlamasının başka bir adla oluşturduğu ikinci bir ad tamlamasıdır" (Korkmaz, 2009, s. 270-275).

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında isim tamlamasını, belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olarak ikiye ayırmış, takısız tamlama ve zincirleme tamlamaya yer vermemiştir. Daha sonra isim tamlamasını şu şekilde izah etmiştir: "İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur" (2015, s. 42).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde isim tamlamasını; belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve zincirleme ad tamlaması şeklinde kullanmış ve tamlamaları üçe ayırmıştır. İsim tamlaması hakkındaki ifadelerini de şöyle açıklamıştır: "Bir adın başka bir adla ilişkilendirildiği söz öbeğidir. Bütün dillerde ilişkilendirmenin iki yolu vardır. Bunlardan birincisi, varlığın bir başka varlıkla ilişkilendirilmesidir ve bunlar, ad tamlaması olarak adlandırılırlar. Diğeri ise varlığın bir kişi ile ilişkilendirildiği iyelik öbekleridir. Bütün çekimlik öbeklerde olduğu gibi, ad tamlamasının da ilk ögesi tamlayan, ikinci ögesi tamlanan öge durumundadır. Tamlayanın ekli ya da eksiz çekimli olmasına göre, belirli ve belirsiz; hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre de zincirleme türleri vardır" (2013, s. 486-487).

Ediskun, *Türk Dilbilgisi* adlı çalışmasında isim tamlamalarını isim takımları olarak ifade etmiş ve şu şekilde açıklamıştır: "Türkçede kelimelerin gruplaşmasındaki temel kural şudur: Önce yardımcı, sonra ana öge. Bu temel kurala göre, Türkçede:

a) Kurallı bir cümlenin ana ögesi fiildir, yüklemdir. Öbür kelimeler, fiilin veya yüklemin yardımcı ögeleridir.

b) İki kelimenin bağlanmasında ikinci kelime ana, birinci kelime yardımcı ögedir. Bu nedenle, biz, bir ismin anlamını çeşitli anlam ilgileriyle tamamlamak istersek, o ismin başına yardımcı, tamamlayıcı bir isim getirerek takım kurarız. İki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla meydana getirilen takıma isim takımı denir" (1999, s. 114).

Bilgegil, *Türkçe Dil Bilgisi* adlı çalışmasında isim tamlamasını "Birden fazla ismin; iyelik (=:âitlik), tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hâsıl olan birleşik sözler" olarak tanımlamıştır (2014, s. 109).

Atabay, Özel ve Çam, *Türkiye Türkçesi Sözdizimi* adlı çalışmalarında isim tamlamasının iki ögeden oluştuğunu, bunlardan birinci sözcüğün tamlayan, ikinci

sözcüğün tamlanan olduğunu söylemişler ve isim tamlamasını belirtili tamlama, belirtisiz tamlama, takısız tamlama, zincirleme tamlama olarak dörde ayırmışlardır (1981, s. 14).

Eklerle kurulan öbekler başlığı altında konuyu ele alan Delice, genel tasniflendirmeye ek olarak isim tamlamalarına, Farsça isim tamlamaları ve Arapça isim tamlamaları şeklinde iki başlık daha eklemiştir. Yani isim tamlamalarını beş başlık halinde incelemiş takısız isim tamlamasına yer vermemiştir. Yapılan tasniflemenin; belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması, Farsça isim tamlaması ve Arapça isim tamlaması şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. (2007, s. 38).

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* çalışmalarında isim tamlaması için "İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubuna isim tamlaması denir" şeklinde bir tanım yapmışlardır. İsim tamlamasında iki ögenin olduğunu ilk ögenin tamlayan (belirten), ikinci ögenin ise tamlanan (belirtilen) adını vermişler ve asıl anlamın ikinci öge yani tamlanan üzerinde olduğunu söylemişlerdir. Birinci kelime, ikinci kelimeyi belirtir ve ikinci unsura ekli ya da eksiz bağlanır. Ekli bağlamlarda ilgi hâli eki kullanılır (2009, s. 17).

Gemalmaz, *Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı* adlı makalesinde isim tamlamasının en az iki isimle kurulduğunu, birinin tamlayan, diğerinin tamlanan olduğunu söylemiş ve belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması olarak iki gruba ayırmıştır (1996, s. 3).

Kerimoğlu, *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)* adlı makalesinde isim tamlamasındaki görüş birliği sağlanamayan iki konu olduğundan bahseder. Bunlar biri takısız isim tamlaması diğeri ise zincirleme isim tamlaması üzerine görüşlerdir. Bunlardan ilkinin T.N. Gencan'ın ortaya attığı*"takısız isim tamlaması"* türünün uzun yıllar tartışıldığı fakat son yıllarda ise bu tamlama üzerine yazılan yayınlarda böyle bir isim tamlama türünün olmadığı, ayrıca bu isim tamlamasının sıfat tamlaması türünün olduğu yönünde görüşlerin ön plana çıktığından bahseder. Tartışmanın bir diğer konusu ise *zincirleme isim tamlaması*dır. Bu tamlama bazı araştırmacılar tarafından kabul edilip

incelenirken bazı araştırmacılar tarafından kabul edilmemesi tartışmanın diğer konusunu oluşturmaktadır. Kısacası Kerimoğlu'nun da dediği gibi üzerinde anlaşılan bir tamlama türü değildir.*"Görüldüğü üzere, Türk dil bilgisi yazımında uzun yıllar tartışılan"takısız isim tamlaması" ve "zincirleme isim tamlaması" T. N. Gencan'ın eserinde yer alır. "Takısız tamlamayı" ilk kez T. N. Gencan kullanırken, "zincirleme" tamlamadan ilk söz eden T. Banguoğlu'dur. (Banguoğlu, 1998, s.332-339) Bu iki tamlama türü M. Ergin'de yer almaz. T. N. Gencan'ın takısız kabul ettiği tamlamaları M. Ergin sıfat tamlaması kabul eder (demir kap* vb). T. Banguoğlu, M. Ergin ve T. N. Gencan'ın isim tamlaması konusundaki görüşleri kendilerinden sonraki araştırmacıların eserlerine kaynaklık etmiştir"* (2007, s. 108-110).

Son olarak öne sürülen görüşler doğrultusunda yapılan bu çalışmada, *Takısız İsim Tamlaması*nın bir sıfat tamlaması olduğu yönündedir. Bu doğrultuda incelemeye tabi tutulan romanda *Takısız İsim Tamlaması* sıfat tamlaması olarak değerlendirilmiş ve incelemesi yapılmamıştır.

Yapılan bu çalışmada isim tamlaması konusu iki başlık hâlinde incelenmiştir. Zincirleme isim tamlaması yeni, farklı bir tamlama çeşidi görülmemiş; bir isim tamlamasını oluşturan unsurlardan biri ya da her ikisi bir isim tamlamasının bir araya gelerek oluşturduğu, iç içe geçmiş ikili bir tamlama olarak değerlendirildiğinden müstakil bir başlık olarak ele alma ihtiyacı duyulmamıştır.

1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında iki öge vardır. İlk ögeye tamlayan ikinci ögeye ise tamlanan adı verilir. Bu tamlama türü her iki ögenin de ek almasıyla kurulmuştur. İlk öge ikinci ögeye ekli bağlandığında belirtili isim tamlaması kurulmuş olur. Tamlayan ögenin almış olduğu ek ilgi hâli ekidir, devamında tamlanan ögenin almış olduğu ek iyelik ekidir. Söz konusu bu isim tamlaması grubunda iki öge ek alır. Böylelikle isim tamlamasının "belirtili" olanı kurulmuş olur. *Belirtili* unsurunu meydana getiren ilk ögenin yani tamlayanın ilgi hâli ekini (+In/ +Un) almış olmasındandır. Bazen tamlayan ilgi durumu eki yerine ayrılma durumu eki alabilir: Öğrencilerden biri, şunlardan bazıları, içlerinden biri... gibi örnekler verilebilir. Bu tamlama grubunun

arasındaki ilişki belirli ve geçici bir ilişki olduğu için tamlayan ile tamlanan arasına başka sözcükler girebilir ya da tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.

Belirtili isim tamlaması için romandan seçilen örnekler[5]:

- Köye yaklaştıkça yolun kenarlarındaki **ağaçların cinsi** değişti.(7/15).
- **Yatağın kenarı**ndan başlayıp **odanın ortası**na kadar yayılan ve orada ufak bir gölcük...(9/7).
- Doktor da **yorganın kenarı**nı kaldırarak ölüleri muayeneye başlamıştı.(9/15).
- **Etem Ağa'nın oğlu** Yusuf! (9/21).
- Doktor, **ölülerin üstü**ne yorganı tekrar çekerek **çocuğun yanı**na geldi. (10/14).
- Kendisi Ali ile konuşurken kız, **Yusuf'un eli**ni sımsıkı tutar. (22/24).
- Yusuf, **işçilerin dili**ni de herkesten iyi anlıyordu.(26/15).
- (...) görmüş geçirmiş bir bakışla ve hiç çekinmeden **insanın yüzü**ne dikiliyordu.(35/29).
- Kolumdan tutup: Aman kızım, dedi, dünya bu, **beterin beteri** var.(41/30).
- En katı yürekliler bile **Kübra'nın yüzü**ne bir bakınca merhamete gelirler de sözlerime inanırlar.(43/35).
- Kaymakam birdenbire **bunların arkası**nda **Hacı Etem'in yüzü**nü görür gibi oldu ve şaşırdı (...) **Kaymakam'ın önü**ne bir kâğıt sürdü.(49/19).
- **Muazzez'in yüzü** onu korkuttu ve şaşırttı (...) **dudaklarının kenarı**, tokat yemiş gibi titriyordu.(55/21).
- "Şakir'in kim olduğunu belletmeli o **yabancının Yusuf'u**na!" diye yemin etmişti.(55/31).

[5]Verilen örneklerin romandaki yerini belirtmek amacıyla yay ayraç içinde sayfa / satır numarası şeklinde verilmiştir.

- "Kübra, kızım, Muazzez **senin kardeşin**dir. **Onun iyiliğ**ini herhâlde sen de istersin?"(60/20).
- Kız, yüzünde hep o taş kesilmiş ifade ile olduğu gibi **anasının kucağı**na kapandı.(64/13).
- (...) **gocuğunun cebi**nden büyükçe bir meşin kese çıkararak beyaz boyalı demir **masanın üzeri**ne altınları saymaya başladı.(66/17).
- **Ali'nin dükkânı**na sapacağı yerde karşı taraftaki kahveye girip **camın yanı**na oturdu.(79/25).
- Muazzez **senin sözün**den çıkmaz, Yusuf!(81/4).
- Bazen **kızın sözleri**ni hiç kesmeden, belki on dakika ve daha fazla dinliyor.(85/16).
- (...) bu havadis, daha ilk günlerden beri **Şakir'in kulağı**na da gelmişti.(89/31).
- Bir aralık **Ali'nin önü**nde olduğunu hissetti.(91/1).
- **Sokağın başı**ndan iki candarma [6] ile genç bir candarma çavuşu belirdi.(92/14).
- Bu **şahitlerden ikisi**, adlarını **candarmalardan biri**ne yazdırdıktan sonra, belediye doktoruna ve **Ali'nin babası**na gönderildiler.(92/22).
- Bu **şahitlerin üçü**, gelinin geldiği Çoruk köyündendi.(95/9).
- Şakir'in Ali'ye sıktığını söyledikleri **tabancanın cinsi**ni tayin edememişlerdi.(98/14).
- Fakat bu **kazanın faili** Şakir Bey değildir.(99/17).
- **Müdafaanın sonu**na doğru **Reis'in yanı**nda oturan iki aza uyumaya başladılar.(99/27).
- **Evin** boğucu **sessizliği** ve **manasızlığı**,

  Yusuf'un itimatsız ve kendisinden kaçak **tavrı**,

[6] Kaynak romandan orijinal haliyle alıntılanmıştır.

Muazzez'in günden güne artan **durgunluğu** ve nihayet **Şahinde'nin** ardı arkası kesilmeyen **dırdırları** onu boğulacak hale getirmişti.(100/14).

- **Ciğerlerinin** en son **köşesi**ni şişirecek kadar geniş bir nefes aldı.(101/5).
- Salâhattin Bey, hemen **cevizin dibi**ne oturdu.(101/26).
- Çamurlu yolda **insanın burnu**na rutubetli ve ekşi bir gübre kokusu vuruyor.(102/18).
- Oralardaki birkaç basık **evin bacası**ndan etrafa reçineli çam odunlarının dumanı yayılıyordu.(102/19).
- Kaymakam, sayfaları birbiri arkasına çevirirken, bu **mecmuanın yazıları**nı içer gibi okudu.(103/17).
- Uyanan ev halkı, **kapının önü**ne toplanmışlar.(104/7).
- Başını **kocasının dizi**ne koydu ve fasılalı olarak hıçkırmakta devam etti.(104/19).
- Kendisi de uzandı ve hemen, bir kuyu kadar boş ve karanlık bir **uykunun içi**ne yuvarlandı.(104/34).
- **Gözlerinin altı** şişmiş, yanakları sarkmış.(105/8).
- Nefsine karşı yaptığı büyük **fedakârlığın gururu**, şimdi bir **ölünün mirası**na konmayı ona küçüklük gibi gösteriyordu.(106/16).
- **Yusuf'un eli**ne bakmak ise hepsinden ağırdı. Bu mağrur ve dik kafalı **oğlanın ekmeği**ni yemek ve **onun emri** altında olmak **Şahinde'nin tahammül edemeyeceği** şeylerdendi.(111/14).
- Yerler o kadar sıcaktı ki, **ayakkabılarının köseleleri**ni bile geçerek tabanlarını yakıyordu.(114/19).
- Yusuf, **gömleğinin yakası**nı çözdü ve ceketini çıkardı.(114/34).
- Birkaç küçük çocuk **kapılarının eşiği**ne oturmuş sütlü mısır yiyorlardı.(115/28).
- **Kübra' nın annesi** bir müddet tereddüt ettikten sonra(...)(117/19).

- Kendisini tanıdığı için hiçbir şeyden şüphelenmeyen arabacı **atların boynu**ndan yem torbalarını çıkardı.(120/16).
- Kız kardeşini alıp eve dönen bir **insanın yüzü** böyle olmazdı.(123/36).
- Yan taraf **perdelerinden biri**ni açıp başını içeri uzatınca evvela hiçbir şey seçemedi.(125/34).
- Yusuf, **arabanın kapısı**nda, kolları içeride ve başı müthiş bir yorgunlukla Muazzez'e yaslanmış, hiçbir şey söylemeden bekliyordu.(127/11).
- (...) **zeytinlerin altı** karanlıktı, yalnız bazı yerlerde ok gibi bir ziya huzmesi **yaprakların arası**ndan toprağa ve köklere kadar uzanıyordu.(128/12).
- Karşı taraftaki **evlerden biri**nin kafesi kalkarak saatçi **Rakım Efendi'nin** hastalıklı **karısı**nın sapsarı ve alnı çatkılı başı göründü.(131/30).
- **Komşulardan biri** dayanamayarak sordu.(132/21).
- **Kübra'nın anası** giderken anahtarı **pencerenin kenarı**na bıraktı.(132/31).
- "Ha, söylesene!" diye **onun çenesi**ni tutup sarsıyor, biraz sonra yerinde hoplayarak (...)(149/7).
- Dünyada her **felaketin içi**nden en az zararla **sıyrılmanın yolu** hayata uymak (...)(151/6).
- Yalnız kadınlar **işin fecaati**ni daha iyi görüyorlardı.(154/28).
- Yusuf da yatağa koşmuş, bir eliyle babasını **koltuğunun altı**ndan yakalamıştı.(157/24).
- **Babasının başı**nı eliyle biraz kaldırdı ve mantarını dişiyle çıkardığı şişeyi **onun burnu**na yaklaştırdı.(159/26).
- **Şahinde'nin tabiri**yle “Kızıl gâvur”du.(161/14).
- Üç kişiden ibaret kalan bu aile sanki bir **odanın** ancak bir **köşesi**ni işgal ediyor.(164/10).
- **Onun** biraz **solu**nda, **dükkânın içi**ne doğru yan yana asılmış duran daha küçükçe levhalarda (...)(168/28).

- **Yusuf'un eli**nde birkaç mecidiyeden başka bir şey kalmamıştı.(175/4).
- Bir bakır **sahanın dibi**nde bir parçacık kıymadan başka bir şey yoktu.(178/10).
- **Muazzez'in** yalvarmaya benzeyen **sözleri** duyuluyordu.(179/31).
- **Muazzez'in** ve **Yusuf'un** satacak başka **malları** da yoktu.(181/19).
- Hâlbuki bu yabancı **onun anası**ydı.(183/2).
- **Annesinin** de **iştiraki**yle oturduğu sofralarda, rakı da görünmeye başlamıştı.(187/26).
- (...) **bunun sebebi**; işe **Kaymakam'ın** da karışmış **olması**nda (...)(189/28).
- (...) koluna gümüş bir bilezik takan bir **erkeğin kucağı**na oturmaktan eskisi kadar nefret etmiyordu.(190/15).
- Ne de olsa **Edremit'in yerlisi**ydi ve **ailesinin itibarı**nı düşünürdü.(190/21).
- **Tahtaların üstü**nde sürüklenen terlikler kapıya yaklaştı.(191/37).
- "Ben şimdi gider, **başkasının işi**ne ne diye karıştığını ondan sorarım!"(195/18).
- O **anasının** ve **başkalarının** bir **oyuncağı** idi.(199/18).
- Muazzez, sessiz bakışlarla **kocasının hareketleri**ni takip ediyordu.(201/18).
- Muazzez'e bakıyor, sağ **ayağının burnu**yla **bahçenin toprağı**nı eşiyordu.(201/33).
- Yusuf, **ömrünün sonu**na kadar unutamadı.(203/4).
- "Ülen **domuzun Yusuf'u**, tam zamanında başı yastığa vurursun ha!"(205/27).
- Yusuf'un kalpağına, saçlarına hatta kirpiklerine yapışıyor ve tatlı bir soğukluk veriyordu.(211/17).
- Muazzez o akşam, bilinmez bir **hissin tesiri** altında, **kocasının boynu**na sarılarak (...) (213/1).
- Hayvan bir **kayanın dibi**ne sığınmıştı.(213/16).

- **Mezarın yanı**nda ayakta durdu ve gözlerini ovaya çevirdi. **Güneşin altı**nda pırıl pırıl yanan zeytin ağaçlarının sonunda (...) (214/31).

1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Bir isim tamlamasında, daha önce de bahsedildiği gibi, iki öge bulunmalıdır. Bu tamlama başlığında ilk ögenin ikinci ögeye eksiz bağlanması söz konusudur. Yani tamlayan olan ilk öge tamlanana bağlanırken ilgi hâli ekini (+In/ +Un) almaz. Sadece ikinci öge olan tamlanan iyelik üçüncü teklik şahıs eki alarak ad takımı oluşturur. Bu tamlama grubuna *Belirtisiz İsim Tamlaması* denir. Bu tür tamlamalar belirsiz, genel bir özelliği karşılar. Bu tamlama türünde aralarındaki ilişki daha sıkıdır. Bu nedenle araya herhangi bir öge giremez. Son olarak vurgu konusu ise belirtili isim tamlamasında her iki ögede eşit ölçüde iken, belirtisiz isim tamlamasında vurgu birinci unsurun üzerinde bulunur (Karahan, 2015, s. 48).

Belirtisiz isim tamlaması için romandan seçilen örnekler:

- Yolun iki tarafındaki ıslak **söğüt ve hayıt ağaçları**na düşen **yağmur damlaları**...(7/11).
- (...) kendisine **akran muamelesi** etmesini istiyordu.(13/4).
- (...) iş gösterilmediği zamanlar pencereden **Kuyucak dağları**na doğru bakar.(16/7).
- Hâlbuki **mahalle kavgaları**nda, her zaman karışmasa bile (...)(17/11).
- (...) hepsi ellerinde bir avuç **dut yaprağı**...(23/24).
- (...) **cuma günü** de fırına **kâğıt kebabı** veya güveç verilir.(24/1).
- **Kış günleri** biraz daha değişik ve kolay geçiyordu.(26/4).
- (...) bu delikte kireçle sıvanmış bir **cam parçası** vardı.(37/31).
- (...) sonra kireçli pencerede birdenbire bir **insan başı** belirdi.(38/7).
- Baktım, **Değirmenönü**'nde yok.(40/7).

- (...) bu adamların karşısında bir **hükümet memuru**nun ne kadar az kıymeti(...)(56/33).
- İşin içine bir de **bıçak oyunu** girdi.(68/26).
- (...) **yatsı namazı**nı kıldıktan sonra usulca Ali'nin odasına gitmiş.(71/34).
- Sonra **sokak ortası**ndaki bu muhabbeti kısa kesmek istiyormuş (...)(74/8).
- **Gece yarısı**ndan sonra geliyor, şafakla beraber gidiyordu.(84/3).
- Çalgıcılar **halay havası** çalınca, kütüklerin üstünden hemen beş, on kişi kalkıyor.(88/28).
- Hürriyetin ilanından beri oldukça kendilerini gösteren bu **devlet kuvvetleri**ne karşı halk (...)(92/15).
- (...) **nizamiye kapısı**nı birbirinden ayıran yüksek tahta parmaklığa yüzlerini dayayarak (...)(96/35).
- Sokak üstündeki odadan **kolonya şişesi**ni aldı.(110/1)
- (...) ellerinde bol yapraklı **kavak dalları**yla, **eşekarısı** kovaladıklarını gördü.(115/30).
- Bu bir **incir ağacı** idi. Zaten iki ağacın kokusu onu eskiden beri çok sarsıyordu.(120/13).
- O zaman içerisi annesine karşı büyük bir **istihfaf hissi**yle doldu.(124/15).
- Etrafta **çam ağaçları** belirmeye başlamıştı.(128/16).
- **Hükümet binası**na gelince candarmayı karakola yollayıp **bölük kumandanı**nı çağırttı.(134/36).
- O gün **akşamüzeri** Ayvalık'a varan candarma(...)(136/26).
- İşini bitirmiş olmanın verdiği bir **vicdan istirahati** ile **Ayvalık Karakolu**'nda uzanıyor.(136/31).
- Geldikleri yer, **Kozak civarı**nda, **çamlar arası**nda bir **Tahtacı köyü** idi. Vakit **gece yarısı**na yaklaşmıştı.(138/31)
- Bu **Alevi köyleri**nin daha geniş mezhepli(...)(139/35).

- Uzun geceliğinin altından **ayak bilekleri** görünüyor.(144/19).
- (...) on defa tekrar edilen **oyun havaları** artık onu eğlendirmiyordu.(146/30).
- (...) **öğle** ve **ikindi namazı** kılmak suretiyle vakit geçirmişlerdi.(152/26).
- Konuşamıyor ve gözleri, derdini anlatamayan bir **çocuk çırpıntısı** ile kızına koşmak istiyordu.(157/34).
- (...) koşarak **belediye doktoru**na gitti.(158/24).
- Muazzez'den dinlediği **ölüm tasviri**ni, ilaveler yaparak (...)(163/9).
- Toplantıya çağırılanlar arasında **memleket eşrafı** da vardı.(165/3).
- (...) beraber yaptıkları gezmelerden, **kâğıt kebabı** ve **irmik helvası** ziyafetlerinden bahsettiler.(177/12).
- (...) bahçedeki **dut ağacı**nın yanına ahır kılıklı bir yer yaptırmıştı.(178/4).
- Yusuf tekrar mutfağa dönünce ocağın kenarında bir tencere **bulgur pilavı** durduğunu gördü.(178/15).
- Yeşil tahta sandığın bir köşesinde duran **sofra bezi**ni, yarım ekmeği, ocağın yanında asılı duran torbadan kaşıkları aldı.(185/23).
- Haftada birkaç gün onlarda **akşam yemeği**ne kalınıyor.(185/31).
- **Telgraf Müdürleri**nin! Yeni taşındıkları evlerinde koyacak yer yokmuş.(189/1).
- Geride kalan ihtiyarlar veya sakatlar, üstlerine yıkılan **maişet derdi**nden gözlerini açacak halde değillerdi.(189/31).
- Neden sonra içerden bir **ayak sesi** geldi.(191/36).
- **Burun delikleri** genişlemiş gibi duruyor ve nefes aldıkça kanatları oynuyordu.(192/23).
- **Gece yarıları**na kadar mı oturup hatır sordu?(194/36).
- İnşallah şu **zeytin mevsimi** geçsin.(201/14).
- Kış kıyamette **at üstü**nde dolaşmak kolay değildi.(200/31).

- "Çocukluk etme!.." dedi ve **bahçe kapısı**ndan çıkıp atına atladı.(203/2).
- Yanan **göz kapakları,** sanki beynindeki hayalleri (...)(204/11).
- Yusuf **Bayramyeri**'ni geçtikten sonra (...)(206/29).
- Bu sefer atını **Balıkesir tarafı**na sürüyordu.(210/11).
- Burada hâlâ birtakım defterler ve **makbuz koçanları** duruyordu.(213/37).
- Yusuf bir oraya bir de önündeki **toprak yığını**na baktı.(214/35).

1.2. SIFAT TAMLAMASI

İsmin önüne gelerek onu çeşitli şekillerde niteleyen veya belirten kelime grubuna sıfat tamlaması denir. İki unsurdan meydana gelen tamlamanın tamlayanı sıfat, tamlananı ise isimden oluşur. Bu tamlama türü eksiz bağlanma ile oluşur. Türkçenin yapısı bakımından asıl unsur olan isim sonda bulunur.

Türkçe sözdizimi çalışmalarında geçen sıfat tamlaması hakkında araştırmacıların görüşleri şöyledir:

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eserinde sıfat tamlaması için,"Bu kelime grubunun bir sıfat ve bir isimden meydana geldiğini, sıfatın ismin önüne gelerek ismi nitelediğini veya belirttiğini" ifade etmişlerdir. Sıfat ile ismin birleşiminin eksiz bir şekilde oluştuğunu söyleyen (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 30) sıfat unsuru, bir kelime olabileceği gibi, bu görevi üstlenen bir kelime grubu da olabilir diye de eklemişlerdir.

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında sıfat tamlamasını, sıfat takımı olarak adlandırmış ve şu şekilde tanımlamıştır:

"Sıfat hiçbir ek almaksızın vasıfladığı veya belirlediği adın önüne gelerek onunla bir takım teşkil eder. Buna sıfat takımı (construction adjective) adını veririz. Bir sıfat takımında birinci kelime sadece sıfat (epithete), ya da vasıflayan (qualifiant) adını alır. Tıpkı soğuk su, yanlış hesap vb. sıfat takımlarındaki birinci kelime gibi. Bunlardan sonra gelen adlara da vasıflanan (qualifie) deriz. Belirtme sıfatlarında bu terimler belirten ve belirtilen diye değiştirilebilir" (2015, s. 342).

Sıfat tamlaması hakkında Bilgegil ise şu şekilde ifade etmiştir: "Anlamı, bir sıfat veya sıfat hükmündeki kelime grubuyla sınırlanan bir ismin teşkil ettiği kelime grubuna, sıfat tamlaması; isme, nitelenen (=mevsuf) diyoruz. Türkçede sıfat tamlamalarında, sıfat nitelenenden önce gelir; hâl ve çoğul ekleri almaz" (2014, s. 127).

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde sıfat tamlamasını "Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur" şeklinde açıklamıştır (2015, s. 48).

Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında sıfat tamlamasını şu şekilde izah etmiştir:

"İsimleri nitelemek veya belirtmek maksadıyla isim ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubu. Bu dizilişte sıfat tamlayan, sıfat tarafından nitelenen veya belirtilen isim tamlanan görevindedir. Böyle tamlamalarda tamlayan da tamlanan da eksiz durumdadır" (1992, s. 133).

Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde sıfat tamlamasını, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunda meydana geldiğini, sıfat unsurunun isim unsurunu vasıflandığını ve sıfatın tamlayan, yardımcı; ismin ise tamlanan, asıl unsur olduğunu söylemiştir (2011, s. 380).

Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında sıfat tamlamasını "sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama" olarak tanımlamıştır (1972, s. 25).

Sıfat tamlaması için romandan seçilen örnekler:

- **İki kanatlı siyah bir kapı**dan ufak fakat **çiçekli bir bahçe**ye giriliyor.(8/24).
- Kaymakam **ıslak kalpağı**nı biraz geriye attı.(9/14).
- (...) **soluk** ve çok **ince dudakları**na **bir tebessüm** geliyordu.(10/20).
- (...) **birçok büyük** ve **düşünceli adamları** gıptaya **sevk edecek bir irade** görünüyordu.(11/1).
- (...) **bu güzel kedi**nin çok **sivri tırnakları**, **bu kuzu**nun **sert boynuzları** vardır.(13/1).

- (...) öyle **tatlı** ve **birçok şey**ler söyleyen kıvılcımlarla dolardı ki, bunu gören **bir adam**, Yusuf'un içerisinde bizimkilere hiç benzemeyen, bizimkilerden çok daha **derin** ve **büyük birtakım hisler**in bulunduğunu zannedebilirdi.(16/20).
- **Sarı benizli**, **nahif**, fakat **kuvvetli** ve **dayanıklı bir çocuktu**.(17/8).
- Edremit, **üç taraf**ını saran Çamtepe, İbramcaköy ve Tavşanbayırı isimli **üç yamac**a yaslanan **büyükçe**, **şirince bir kasabaydı**.(19/1).
- Bir de **haylaz**, **kavgacı**, **insafsız kabadayılar** vardır.(20/28).
- (...) ellerinde **iki teneke**, saçları ortadan ayrılmış, **beyaz önlüklü kahveci** çırakları hep burada toplaşırlar.(22/17).
- Akşam serinliğinde **ihtiyar ağac**ın dalları, **irili ufaklı çocuklar**la dolar, **geniş ve yeşil yaprakları**n arasından kâh aşağı doğru sallanan **bir bacak**, kâh **başka bir dal**a uzanmaya çalışan **bir kol** görünürdü.(23/20).
- Şadırvanın ayağında **birkaç ördek** birbiri arkasına ve sallana sallana dolaşır, **yassı gagalar**ından **çamurlu sular**ı süzerlerdi.(25/23).
- **Bu buruşuk yüz**lü ve **her sene** budanmaktan şeklini kaybetmiş **eğri büğrü ağaçlar**, **uzun bir hikâye**yi anlatan **garip şekilli harfler** gibiydi.(26/12).
- **Bir Ramazan Bayramı**'nın **birinci gün**ü, sabahleyin namazdan dönüldüğü esnada (...)(29/14).
- Sırtında **mor atlas**tan ve güneşin altında pırıltısı gözleri alan **bir elbise**, ayağında **iri tokalı rugan iskarpinler**, **iki örgü** arkaya bırakılan saçlarının ucunda **geniş, kırmızı kurdeleler** vardı.(29/32).
- Bugün **çapraz yelekli**, **lacivert bir elbise** giymiş, yeleğin üzerine **yarım okkalık gümüş bir köstek** takmıştı.(31/15).
- Şakir yüzüne dökülen ve yağlı yağlı parlayan **uzun saçlar**ını fesinin altına sokmaya çalışarak bu tarafa döndü.(32/6).
- **Soluk** ve **ensiz dudaklar**ının kenarında, gene çok "yaşamış" olanlarda görülen tecrübe çizgileri vardı.(35/30).

- **Bütün ev**, zemini **toprak bir oda**dan ibaretti. Kübra'nın yatağı, yatakla ocağın arasında duran **ufak bir tahta sandık** ve bir de yatağın önüne serili duran **eski bir kilim** parçası vardı.(37/24).
- Kadın bunu **çinko bir tas**a doldurduktan sonra sandıktan aldığı **tahta bir kaşık**la birlikte kızına uzattı.(38/17).
- Adamcağız **nurlu yüzlü bir ihtiyardı**.(41/33).
- **Bu delikanlı**ya **bir şeycikler** yapamayacaksınız.(43/29).
- **Bir papaz**, **iki liraya**!(46/30).
- **Gümüş gibi beyaz saçlar**ı demet demet şakaklarına dökülüyor ve **kirli bir renk** alıyordu.(48/20).
- Yusuf elinin yanına düşen **bu iki halka**yı parmaklarının arasında ezdi, büktü, sonra **ufak bir külçe** halinde odanın bir köşesine fırlattı.(54/34).
- Evvela ben de **bu işe** taraftar değildim, ben de **bu Şakir Bey'i** pek **edepsiz biri** olarak tanıyordum.(57/31).
- (...) hepsine **güler yüz**le, **kibar kibar cevaplar** vermek artık elimden gelmiyor.(59/27).
- **Bir tür**lü anama **bir şeyler** diyemiyordum.(62/28).
- **Son sözler** ağzından **bir plak**tan geliyormuş gibi ruhsuz ve kapalı çıkıyordu.(64/4).
- **Birkaç gün** sonra **bir kuşluk vakti**ydi.(65/1).
- **Uzun** ve **beyaz bıyıkları**nı oynata oynata **bir köşe**de Rumca muhabbet eden Giritlilerin sesi buradan duyuluyordu.(66/34).
- Yusuf **üç yüz yirmi lira**yı yol keserek tedarik etmemişti.(69/3).
- (...) kafasının içinde **müspet** ve **menfi ihtimaller**, **birbirini kovalayan dalgalar** halinde çalkalanıyordu.(72/15).
- İçinde tekrar **tatlı ümitler** uyandı.(73/14).

- **Karanlık** ve **dar yollar**da, ellerinde **cam fenerler**le, **komşudan dönen kadınlar**a ve **birkaç sarhoş**a rastladı.(74/28).
- **İki el**iyle **arkasındaki ağac**ın kabuklarına sarıldı.(75/25).
- Kübra'nın **iri** ve **parlak gözler**inin kendisine baktığını fark etti.(76/16).
- Muazzez hayatında **ilk defa** Yusuf'un **iri kahverengi gözler**inde yaşlar parladığını gördü.(78/23).
- Yerler kuru olduğu halde, **koyu bir balçığ**ın içinde yürüyormuş gibi ayakları ağırlaşıyor.(80/20).
- Oturduğu **üstü minderli arkalıksız hasır iskemle**den fırlayarak Yusuf'a doğru koştu.(80/24).
- **Müphem bir düşünce şeridi** halinde kafasından bunlar geçer.(83/10).
- **Orta yer**de dizlerini toprağa vurup dönen **iki arkadaş**ına, **keyifli gözler**le bakıyor.(88/37).
- Kurşunlar **dört parmak** ara ile **sol taraf**a girmişlerdi.(91/36).
- Çavuşun verdiği tabakadan **kalın bir cigara** sarmaya çalışıyor.(93/1).
- "**İki göz**üm" dedi, "**bu iş bir kaza**... Fakat **bu kaza**yı Şakir'in yaptığı muhakkak mı?"(94/20).
- **O zaman** Hacı Etem elini ceketinin **sağ ceb**ine atarak **bir küçük torba** daha aldı.(94/25).
- **İlk dört şahit**, **bir şey**den haberleri olmadığını**, o gece** herkesin coşup havaya silah attığını ve **bu gürültü** arasında Ali'ye kimin kurşunu değdiğini kestiremeyeceklerini ileri sürdüler.(97/11).
- Yanlarından geçerken insanı **emsalsiz bir koku** kucaklıyor.(101/1).
- **Çamurlu yol**da insanın burnuna **rutubetli** ve **ekşi bir gübre kokusu** vuruyor.(102/18).
- **Hangi sanat**ı öğrenmişti? Hayatta **ne iş** tutabilirdi?(106/34).

- **On sene**den beri içlerinde yaşadığı halde **bir türlü** alışamadığı **bu insanlar**ın arasında onunda **sağlam bir yer**i olmalıydı.(107/17).
- Gözünü yumduğu zaman **bir sürü dağ**, **fundalıklı bayır**, **kerpiç, ahşap** veya **kâgir evli kasaba** ve **bir sürü**de **insan** görüyor.(109/15).
- **Bir zeytinlik** ile **yanındaki bir tarla üç kişi**yi senenin **bir ay**ında bile doyurmazdı.(111/13).
- **Genç kız**, onun gitmekteki acelesini seyrederken, birdenbire içinden gelen **bir teessür**le(...)(113/21).
- Eliyle ağzını kurulayarak kenardaki **yeşil tahta sandığa** oturdu.(117/7).
- Kübra'nın kendisine hep **büyük** ve **şaşmaz gözler**le baktığını hatırladı.(118/26).
- Sonra **siyah** ve **çocuk gözler**ini karşısındakine dikerek fısıldadı.(123/10).
- **İki taraf**ı zeytin ağaçlarıyla duvarlanmış olan yol, **birkaç yüz metre**de bir **hafif kıvrıntılar** yaparak uzanıyordu.(124/32).
- Salâhattin Bey **ikinci tas**ı da yuvarladı; **rahat bir tavır**la arkasına yaslanarak Yusuf' a sordu.(140/23).
- **Küçük** ve **basık yazıhane**ye girdi. Burası **alelade bir dükkân**dı. Yalnız içerisi **beyaz badana** edilmiş ve **birkaç kanepe**, **koltuk**la döşenmişti.(168/18).
- Babalarının cebinde çıkan **beş on sarı lira** ile **Yusuf'taki paralar** cenaze masrafına, imama, müezzine gitmiş, Yusuf'un elinde **birkaç mecidiye**den başka **bir şey** kalmamıştı.(175/3).
- Yüzüne **çocukça** ve **daimi bir tebessüm** ârız olmuştu.(186/27).
- Yavaş yavaş **bütün vücudu**na **bir hissizlik**, **bir donukluk** yayılıyordu.(203/23).
- **Beyaz at** sahibini görünce başını merakla **o taraf**a çevirmişti.(210/5).

1.3. SIFAT-FİİL GRUBU

Bu kelime grubu, sıfat-fiil ekleriyle kurulan kelime grubudur. Sıfat-fiil ekleri -An, -AsI, -mAz, -r/Ir/-Ar/-Ur, -Dık/-DUk, -AcAk, -mIş/-mUş şeklindedir. Grubun ana unsuru sıfat-fiildir ve sonda bulunur. Sıfat-fiil ekleri eklendiği fiili sıfat yapmaktadır. Varlıkları veya nesneleri etkileme yönüyle isme yaklaşırken hareket ve zaman kavramı taşımaları yönüyle de fiile yakındır. Sözdizimi üzerine yapılan çalışmalarda sıfat-fiil grubu hakkındaki görüşler şunlardır:

Sıfat-fiiller, adından da anlaşılacağı üzere, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. (tanıdık adam, umulmadık iş, geçmiş gün, yontulmamış taş, beklenen misafir, görülmeyen hedef, akar su, çıkmaz yol, ödenecek vergi gibi). Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırırlar (Korkmaz, 2009, s. 909).

Karahan, sıfat-fiil grubunu *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında "bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu" şeklinde tanımlamıştır (2015, s. 53).

Aktan, sıfat-fiillerin bir yanları ile sıfat, diğer yanları ile fiil olduklarını belirtmiştir. Fiil özellikleri kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, isim özelliklerini ise sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak nitelendirme yönüyle ifade etmiştir" (2009, s. 68).

Sıfat-fiil grubu için romandan seçilen örnekler:

- Merdivenin üst başında **önlerine ilk gelen** odaya girdiler.(8/27)
- Onlar **sedirin köşesinde diz çöküp oturan** ve **kendilerine sabit gözlerle bakan** küçük bir çocuk görmüşlerdi.(9/12).
- **Köyden tedarik edilen** küçük bir atın üzerinde dimdik duruyordu.(11/27).
- **İzdivaçlarının ilk senesinde dünyaya gelen** bir kızcağız bile anası ile babası arasındaki bu geniş uçuruma bir köprü olamadı.(14/11).
- Yusuf **evin içindeki bu anlaşılmaz** hallere şaşkın şaşkın bakıyordu.(15/21).

- İlk zamanlarda, yani **okuma öğreninceye kadar devam eden** merak ve alakası pek çabuk kayboldu.(17/15).
- **Sokağın köşesinde olan** evin arkasında büyük bir bahçe vardı.(19/35).
- **Ağaçtan inenler**in elleri, yüzleri ve gömlekleri koyu vişneçürüğü lekelerle donanır.(23/23).
- Bu cuma gezintilerine, çok kere **her evde bulunan** kuzularda beraber götürülür.(24/23).
- **Uzun ve birbirine benzeyen** seneler ağır ağır geçtiler.(25/1).
- Böylece, **bu iki sükûtu seven** arkadaş, gözlerini çınarın yapraklarına veya ördeklere dikerek uzun müddet düşünebilirlerdi.(25/32).
- Bu buruşuk yüzlü ve **her sene budanmaktan şeklini kaybetmiş** eğri büğrü ağaçlar, **uzun bir hikâyeyi anlatan** garip şekilli harfler gibiydi ve herhalde Yusuf bunların dilinden anlıyordu.(26/12).
- (...)**bu zeytin amelesinin kendisi gibi konuşacağına** dair içinde müphem bir kanaat vardı.(26/27).
- **Her taraftan yükselen** bir gürültü adeta kulakları sağır ediyordu.(30/6).
- Ali'nin gözlerini **dayanılmaz** bir tecessüs ve hayretle kendisine çekiyordu.(30/4).
- Meydanın kenarında, **üzerine tente gerilmiş** sergilerin altında, Alanyalı ve Aksekili çerçiler bağıra bağıra bilezik, kurdele, sakız, kına vesaire satıyorlardı.(30/8).
- Çocuklar ellerindeki şişirgen düdükleri **yorulmak bilmez** bir inatla öttürüyorlardı.(30/10).
- Pek **hali vakti yerinde olmadığı** halde, herkesten iyi giyinir, herkesten paralı gezerdi.(32/26).
- Yusuf gene erkenden zeytinliğe gitmişti. O gün **işçiler arasında tanımadığı** bir kadınla on iki yaşlarında kadar bir kız gördü.(35/5).

- Yusuf sesini çıkarmadan arkasını döndü ve yürüdü, fakat akşama kadar, **evde hasta hasta yatan** ve **bakacak** kimsesi **olmayan** bu kızı düşündü.(36/23).
- Seyif Efeciğim **gideceği** güne kadar bir şeyimizi eksik etmemişti.(41/16).
- Herhalde onu bu vakitte burada **göreceğini** ümit etmiyordu.(43/2).
- Uzun memuriyetlerin tecrübesi, yerlilerin kendisi gibi memurlarla **niçin ahbap olduklarını** ona öğretmişti.(44/11).
- Çünkü şöyle böyle bir servet, baba ile oğulun **bitip tükenmez** israfına yetmezdi.(45/6).
- Bir müddet evvel oraya kadar gidip bir kadeh atan, sonra meze dolu ağzıyla tekrar masa başına gelerek **oyuna iştirak eden** keyif ehillerinde pek yerlerinden **kımıldayacak** hâl kalmamıştı.(47/8).
- **İçerisi ve kenarları kanlanan** gözleri etrafa bakıyor.(48/23).
- Benim şimdilik **kimseye verilecek** kızım yok. **Gelen**lere böyle söylersin.(50/29).
- Salâhattin Bey tekrar düşünmeye daldı. Kızını **kendine anlatılan** şekilde bir ite vermek mecburiyetinde **kalacağını** aklı almıyordu.(51/20).
- **Ağlayamayacak** kadar çok **ıstırap çektiği,** şiddetli bir buhran geçirmek üzere **olduğu** görülüyordu.(55/24).
- Ana-kız, **beklemedik**leri bu sözler ve sualler karşısında biraz, cevap vermeden durdular.(60/17).
- "**Hiç geçmeyen**, **hiç unutulmayan** şeyler de var, beyefendi!"(61/11).
- Fakat Şakir, **ömrünün yarısını geçirdiği** bu kahvede, **bu anlattığımız** şeylere bakmıyor.(67/16).
- Öbür işi temizlemezsek **başımıza gelmedik** bela kalmaz.(68/15).
- Yolun ortasında durarak **yalvaran** gözlerle ona bakmaya başladı.(73/30).
- Yusuf'un **girdiğini gören** kadın, **yukarı kata giden** merdivenin alt **basamaklarından birinde duran** idareyi alıp fitili yükseltti.(76/12).

- Bunun için, merdivenin son basamaklarına gelip **oturmuş olan** ve Muazzez'in odasından çıkıp yanındaki odaya gidinceye kadar kendisini **büyümüş** gözlerle **takip eden** Kübra'yı görmedi.(79/5).
- **Hürmet ve takdir hisleri beslemediği**, hatta **tepeden baktığı** ve **küçük gördüğü** insanları nasıl sevebilirdi.(82/25).
- Fakat Yusuf **onun boynuna sarılacağı**, **yüzünü gözünü öpeceği** yerde, yanından geçerek kapıya gitti.(83/15).
- İlk zamanlarda Yusuf'a karşı müthiş bir hiddet, hatta **kin duymaya başlayan**, sonra yavaş yavaş bu kızgınlığı **büyük bir teessüre çevrilen** Muazzez, son zamanlarda Yusuf'un halinden korkmaya başlamıştı.(85/9).
- Dışarıda **erkeklerin yaptığı** ahenk ise hiç bu kadar sakin ve ağır değildi.(88/3).
- (...) **ardı arkası kesilmez** havalar çalıyor ve zurnacıların **şişirilmiş** birer **kursak gibi gerilen** yanakları yağlı yağlı parlıyordu.(88/8).
- **Odadan dışarı çıkan** Hacı Etem, dördü de **oturdukları** sıranın üstünde **uykuya dalmış bulunan** şahitleri dürterek uyandırdı.(95/5).
- Çünkü Şakir'in **katil olduğunu ispat edecek** delillere mukabil, ortada daha büyük ve müspet bir delil vardı ki (...)(98/4).
- **Muazzez'in günden güne artan** durgunluğu ve nihayet **Şahinde'nin ardı arkası kesilmeyen** dırdırları onu **boğulacak** hâle getirmişti.(100/16).
- **Adamın kendisine geçen** emeklerine böyle onu sebepsiz yere bırakıp gitmekle mi mukabele edecekti?(107/15).
- Hele bir gün Cennetayağı'ndaki bağa davet edilip orada, **uzaklarda dolaşan** ve **gözlerini kendisine diken** Şakir Bey'e rastlayınca, bu aileden büsbütün soğudu.(112/20).
- Biraz daha yürüyerek **kurumuş** bir dere yatağına geldi ve burada bin bir türlü nebat ile karşılaştı.(114/24).

- Onları görünce **olduğu** yere mıhlanmış gibi kaldı. Birdenbire ve **bir çivi gibi beynine saplanıveren** bir fikir şimdi oraya yerleşiyordu.(120/10).
- Buraya **gelmiş olduğuna** şuanda müthiş pişmandı.(122/14).
- **Arabanın zeminini örten** çulun altına sadece biraz kuru ot serpilmişti.(127/24).
- O kadar ki, **birbirlerine söyleyecek** tatlı sözler bile bulamıyorlar.(129/21).
- Nihayet **soracak** suali **kalmayan** ve Şahinde'nin daha fazla sokakta durmasına **lüzum görmeyen** saatçinin karısı:"Baksana Şahinde Hanım!" dedi.(132/28).
- **Duvarda asılı duran** lamba **Salâhattin Bey'in arkasında kaldığı** için yüzünü görmek güçtü.(157/27).
- Demek, **o korktuğu** günler başlamıştı? Demek **gülünç bir tahsildar maaşına kalan** bu aile, **sade bulgur pilavıyla karın doyuranlar** arasına girecekti!(179/19).
- **Geride kalan** ihtiyarlar veya sakatlar, **üstlerine yıkılan maişet derdinden gözlerini açacak** hâlde değillerdi.(189/31).
- **Göğsünden boğazına doğru yayılan** bir ateş, gözlerinden yaş getirdi.(203/23).
- **Aradan geçen** zaman Yusuf'un ruhunda da **birçok değişiklikler yapmış**a benziyordu.(212/30).
- Bütün bunları gayet sükûnetle, **adeta bir diriye hizmet edermiş** kadar itina ile yapıyordu.(214/25).

1.4. İSİM-FİİL GRUBU

Türkçedeki -mA, -Iş ve -mAk fiilden isim yapan eklerle kurulan kelime grubudur. Bu kelime grubunun ana unsuru hareket ismidir ve genellikle sonda bulunur. Grubun vurgusu hareket isminden önceki unsur üzerinedir. Hareket ismi cümlenin ögelerinde özne, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf tümleci görevlerinde karşımıza çıkabilmektedir. Sözdizimi içinde isim olarak görev almaktadır (Karahan, 2015, s. 55-57).

İsim-fiil grubu için romandan seçilen örnekler:

- Doktor, ölülerin üstüne yorganı tekrar çekerek çocuğun yanına geldi, kopuk parmağı tamamen kesti ve **eli yıkamaya, sarmaya** başladı.(10/14).
- Soğuktan sertleşen parmaklarla **yerden zeytin tanelerini toplayış**larını seyreder.(26/9).
- İlk geldiği günlerde **kimseyle konuşmak** istemiyordu.(16/6).
- Şakir **bütün çehresine yayılan pis bir sarhoş gülüşüyle** yanındaki salıncağa, Muazzez'e bakıyor.(31/25).
- **Hacı Etem'le beraber gelmesi**nd**e** de muhakkak bir maksat gizliydi.(45/20).
- Muazzez **her şeyin aslını öğrenmek** istiyor, fakat biraz olsun iyileşmeden **Yusuf'a sormaya** cesaret edemiyordu.(53/6).
- Babası evvela **bunu dinlemek** bile istemedi.(56/8).
- Hacı Etem'e bakıyorlar ve o, liraları avuçlayıp cebine doldururken aptal **bir bakış**la dudaklarını yalıyorlardı.(66/25).
- Artık boş ümitleri **kafasından atmaya** çalışıyor ve **kendini avutmak** için **Kazdağı eteklerinde bir köyde bulunan amcasına gitmeyi** düşünüyordu.(73/25).
- En doğru hareket, **gitmek**, **bu işin olmayacağını söylemek** ve karşısındakinin pek haklı olarak fırlatacağı hakaretleri **sessizce kabul etmek**ti.(80/16).
- Bu sefer de **onların görünmesi**yle **meydanın boşalması** bir oldu.(92/19).

- **Hükümete uğrama**yı ise **düşünmek** bile istemiyordu.(100/18).
- Sırf **evde yalnız kapanıp kalmamak**, **düşünmeye mecbur olmamak** için annesiyle arkadaşlık ediyor, fakat **Hilmi Beylere gitmek** istemiyordu.(112/17).
- **Onun bu çılgınca koşusu**, **etrafın ağır kımıldanışları** ve fısıltıya benzeyen sesleri ile tezat teşkil ediyordu.(125/11).
- **Saadetin bu kadar tamam ve mükemmel oluşu** ikisini de şaşırtmış gibiydi.(129/19).
- (...) pembe yüzüyle babasını kapıdan karşılayarak onu bu yaşlı demlerinde **bir gençlik havası içine atan kızını daha münasip bir yaşayış** içinde bırakıp **gitmek** emelinde idi.(148/7).
- Senelerden beri **aklına getirmek** istemediği hadiseleri ve manzaraları bu kadar canlı olarak **gözünün önünde görmek**, Yusuf'a o zamana kadar duymadığı cinsten bir üzüntü verdi.(155/13).
- Bir kenarda **bir dakika dinlenmek** imkânı bulursa derhâl gözlüğünü alnına kaldırıp **ağlamaya** başlıyor.(160/27).
- (...) dört günlük bir ayrılıktan sonra, eve dönen Yusuf **atını bağlamak** için arka tarafa dolaştı.(178/1).
- Muazzez gözlerini sitemli, fakat **keskin bir bakış**la annesine çevirdi.(180/33).
- **Yukarıdakinin yüzünü görmek** bana yetti.(194/8).
- **Muazzez'in etrafıyla bu kadar az alakadar olmaya başlaması** ve rüyada yaşar gibi **süzgün duruşları** Yusuf'un elini kolunu bağlıyor.(198/2).
- **Yollarına devam etmek** ve hiç olmazsa **oralardaki bir köye kadar gitmek** istiyordu.(213/14).

1.5. ZARF-FİİL GRUBU

Ulaç veya gerundium gibi farklı isimleri olan zarf-fiil grubu, hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Ergin, konuyla ilgili bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket ne de partisipler (sıfat-fiiller) gibi nesne ifade ederler, der. Devamında gerundiumlar (zarf-fiiller) zamana ve şahsa bağlanmayan mücerret bir hareket hâli karşılarlar, diyerek ekler (2011, s. 338).

Zarf-fiiller isim gibi kullanılmaz, isim işletme eklerini almazlar. Zaten fillerin zarf şekilleri olarak daima çekimsiz kullanılan sözcüklerdir. Bundan dolayı zarf-fiiller çekimlenemeyen fiil şekilleridir, diye de tanımlanabilir (Vural ve Böler, 2011, s. 281).

"Bir zarf-fiil ile ona bağlı ögelerin oluşturduğu kelime grubudur. Bu yardımcı ögeler, zarf-fiili anlam bakımından niteler, açıklar ya da tamamlar. Zarf-fiiller, fiillerin hâllerini gösteren şekilleri olduğundan isim sayılmazlar. Bu yapılarda şahıs ve zaman kavramı yoktur. Zarf-filler genellikle sonda bulunur ve diğer fiilimsilerde olduğu gibi (sıfat-fiil ve isim-fiil) zarf-fiiller de yargı bildirmezler" (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 77).

Zarflar; fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz 2009, s. 451).

Zarf-Fiil grubunu teşkil eden yaygın zarf-fiil ekleri:

-Ip / -ArAk / -mAdAn / -DIkçA / -DIğIndA / -IncA / -r....-mAz / -IrcAsInA/ iken, -ken[7] /-A; -A...-A şeklindedir.

Bu ekler sözdizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlanma, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yapar (Karahan, 2015, s. 59). Türkçede bu ilişkiler sıklıkla zarflar sayesinde kurulur ve bu ilişki kurulduğunda zarflar artık salt bir biçimbirim olmaktan çıkar, bir sözdizimbirime dönüşürler. Türkçeye özgü bir biçimbirimsel kategori olan fiilimsilerden biri olan zarf-fiiller (*-ınca, -ıp, -arak* vb.) de yan

[7] i- ek fiilinin düşmesiyle birlikte -ken biçiminde kullanılması daha yaygındır.

yargıların zarf tümleci işleviyle dilbilgiselleşmesini sağlarlar (Yüceol Özezen, 2018, s. 79-97).

Zarf-fiil grubu için romandan seçilen örnekler:

- **Atlılar köşeyi dönünce** kazları olduğu gibi bıraktı, **elinden değneğini atarak** evine koştu. Gelenler hiç **dinlenmeden**, **muhtarı da alarak** cinayet yerine gittiler.(8/19).
- fakat **odaya birisi girer girmez** derhal **başını çevirerek** herhangi bir şeyle meşgul olurdu.(16/9).
- (...) **saatlerce hiç konuşmadan** yan yana otururlardı.(25/21).
- Yusuf **onların biraz yorulduğunu görür görmez** derhal işi bıraktırırdı.(26/17).
- Bunlar şehirdeki nüfuzlarının bir kısmını da kendileri gibi **iflas etmeyip akıllı davranarak** mevkilerini sağlamlaştırmış akrabalara borçluydular. (34/4).
- Erkeğim **beni alıp buralara gelmek isteyince** ben gitmem, dedim.(39/13).
- "Akşamlar hayır olsun, Yusuf Efe!" dedi, sonra ona **başka bir nazar bile atmadan kadını yanına çekerek** bir şeyler söylemek istedi.(43/5).
- Muazzez bu sefer **adamakıllı ağlayarak** yatağın bir kenarına oturmuştu.(55/1).
- **Canı sıkılarak** derhal sözünü kesti. Yusuf **perdenin kenarını bırakıp** ona döndü.(58/8).
- "**Koşa koşa** indim de ondan!"dedim.(62/20).
- **Odasına çağırdığında** kapıyı ardımda hep açık bırakırdım.(62/24)
- **Sevine sevine** koştum; (...) yatakların, kilimlerin üstüne oturdum.(63/13).
- Nihayet onun da **sustuğunu görünce gözünün birini kapayıp başını sallayarak**: "Ne var, ne yok?" demek isteyen bir işaret yaptı.(67/19).
- Evde **onu gördükçe** ürküyorum.(70/29).

- Yusuf ağır ağır, **karşısındakinin gözlerinin içine baka baka**: "Muazzez'i sen mi istiyorsun?" dedi.(71/1).
- **Bayramyeri Camii'nin önünden geçerken** içerde hızlı hızlı namaz kıldıran imamın sesini duydu.(72/24).
- Yarım saat kadar **hiç konuşmadan** yan yana oturdular.(78/25).
- (...) kolu ağır ağır aşağıya indi, **Ali'nin hizasına gelince** durdu.(91/19).
- Bu kokunun oradan geldiğini sanıyor ve **nefes aldıkça** burun delikleri sanki yapış yapış oluyordu.(114/16).
- Fakat ondan sonra **kamçıya sarılarak** atları dörtnala kaldırdı.(120/20).
- Muazzez **ilerde duran arabayı görünce** Yusuf'un yüzüne baktı.(123/5).
- Şahinde derhal **kendini unutup** dövünmeye başladı.(132/6).
- Karanlık ve bozuk kaldırımlı sokaklarda ayaklarını **taşlara çarparak** ilerledi. **Hükümet binasına gelince**, **candarmayı karakola yollayıp** bölük kumandanını çağırttı.(135/33).
- Salâhattin Bey de **soyunmadan** bunun üzerine uzandı.(141/23).
- Akşamüzerleri **yalnız başına evde otururken**, sokaktan her geçenin ayak sesiyle yerinden hoplar (...)(163/27).
- Kaymakam **sual sorarken** bir elini kaldırıp işaretler yapıyor.(166/7).
- Hayatının ne şekil alacağını **bilmeden** ve **bu hususta bir karar vermeden** karşısındakine ne söyleyebilirdi?(169/33).
- Yavaşça **yataktan sıyrılarak** pencereye gitti.(175/19).
- **Bir müddet konuşmadan** bekleştiler. Sonra Şahinde **sükûtu bozarak**(...)(183/24).
- Hâlbuki Yusuf kendine, biraz güçlükle de olsa hâkim oluyor ve **kafasını çatlatırcasına** çareler düşünüyordu.(197/25).
- **Dudaklarını kanatırcasına** ısırdı ve Muazzez'i yavaşça yere bıraktı.(213/35)

1.6. TEKRAR GRUBU

Tekrar grubu, anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için biri anlamlı diğeri anlamsız kelimelerin kullanılması ya da ikisi anlamsız kelimelerin kullanılması, aynı kelimelerin tekrarlanması, zıt iki kelimenin yan yana gelmesi, eş anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen kelime grubudur. Ergin'e göre tekrarların başlıca şu üç temel fonksiyonu vardır:

1.Kuvvetlendirme,

2.Çokluk,

3.Devamlılık.

Bir tekrar, o tekrarı meydana getiren kelimenin ya manasını kuvvetlendirmek için ya bir çeşit çokluğunu ifade için ya da devamlılığını belirtmek için yapılır (2011, s. 377).

Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme* adlı eserinde ise tekrar grubunu ikileme olarak adlandırmış ve şu şekilde tanımlamıştır:

"İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır" (1981, s. 9).

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında tekrar grubunu "Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu" şeklinde tanımlamıştır. (2015, s. 60). Ayrıca Karahan devamında tekrarlar, anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır. Tekrar grubunda yer alan kelimeler arasında, şekil ve anlamca bir ilişki vardır, der.

Aktan tekrar grubunu, "Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynen tekrar edilen veya anlamları birbirlerine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran birden fazla kelime grubudur" şeklinde açıklamıştır (2009, s. 28).

Özkan ve Sevinçli tekrar grubunu, "Anlamı güçlendirmek, ifade gücünü artırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya gelmesiyle oluşan kelime grubudur" şeklinde açıklamış ve şu şekilde sınıflandırmışlardır:

1. *Aynen Tekrarlar,*

2. *Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar,*

3.*Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar* ve

4. *Pekiştirmeli Tekrarlar*[8] (2009, s. 38-44).

Tekrar grubu kısacası anlatımı güçlendirmek ve anlamı pekiştirmek adına kullanılan ikilemelerdir. Verilen bilgilerden hareketle araştırmacıların görüş birliği içinde oldukları rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca tekrarlar cümlede isim, sıfat ve zarf olarak kullanılabilir ve daima ayrı yazılır. Araya noktalama işareti de konulmaz. Yapmış olduğumuz bu çalışmada tekrar grubunu tek başlık hâlinde ele alıp ayrı ayrı başlıklardan oluşan unsurları aynı, yakın veya zıt olan tekrar grupları gibi bir ayrıma gidilmemiştir. Lakin verilen örneklerde hangi tekrar grubuna örnek olduğu parantez içinde belirtilmiştir.

Tekrar grubu için romandan seçilen örnekler:

- Güzel tambur çalardı; şimdi de bıyıklarından sular akarak **hafif hafif** ıslık çalıyor.(8/5).**(Aynen Tekrarlar).**
- Muazzez tombul ve boğumlu ayaklarıyla odada **tıpış tıpış** dolaşırken Yusuf onu, dudaklarının kenarında hafif bir tebessümle takip eder.(16/26).**(Aynen Tekrarlar).**
- Salâhattin Bey, böyle şeylere hacet kalmayacağını, hem artık ikide birde bu **pılıyı pırtı**yı toplamak tehdidinden vazgeçmesini(...)(18/1).**(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**
- (...) **işleri güçleri** ördek dövüştürmek, boncuk oynamak yahut komşu bahçelerinden dut taşlamaktır.(20/30). **(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**

[8]Ergin, *ilaveli tekrarlar* başlığını kullanmıştır. Bkz.(Ergin, 2011, s. 378).

- Akşam serinliğinde ihtiyar ağacın dalları, **irili ufaklı** çocuklarla dolar.(23/20).**(Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar).**
- Yusuf koyu yeşil şeytanbezinden elbisesi, basık ökçeli tulumbacı pabuçları ve arkaya doğru atılan fesi ile **pırıl pırıl** parlıyordu.(29/30).**(Aynen Tekrarlar).**
- (...) fakat gözyaşları ondan daha kuvvetli çıktılar ve o bu sefer **sessiz sessiz**, yaşlarının yarısını içine akıtarak ağladı.(42/25).**(Aynen Tekrarlar).**
- Çünkü **şöyle böyle** bir servet, baba ile oğulun bitip tükenmez israfına yetmezdi.(45/6).**(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**
- Aman beyim, ben **oyun filan** oynamam.(46/9).**(Pekiştirmeli Tekrarlar).**
- Gümüş gibi beyaz saçları **demet demet** şakaklarına dökülüyor.(48/20). **(Aynen Tekrarlar).**
- Ben öylesine **kız filan** vermem!(51/11).**(Pekiştirmeli Tekrarlar).**
- Muazzez yavaşça yatağın kenarından kalktı, **ağır ağır,** başı önde dışarı çıktı.(55/26).**(Aynen Tekrarlar).**
- (...) bir kaymakamın, **aşağı yukarı**, kendisine itibar edilen, (...) vaziyetten tamamen ümidi kesmiş gibiydi.(56/35). **(Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar).**
- Ben gayrı Şakir Bey'e görünmeyeyim diye **bucak bucak** kaçardım.(62/23).**(Aynen Tekrarlar).**
- Yusuf alt dudağını ısırarak **ağır ağır** başını salladı.(78/21).(**Aynen Tekrarlar).**
- Yarım saat kadar hiç konuşmadan **yan yana** oturdular.(78/25).**(Aynen Tekrarlar).**
- **Az çok** herkes sarhoştu.(88/13).**(Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar).**
- Merdiven başından idareyi alıp **paldır küldür** aşağı indi.(103/30).**(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**

- **Eğri büğrü**, kambur zeytinler, kâh arkaya yaslanmış (...) bir mezarlığı andıracaktı.(125/4).**(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**
- Yüzü **sapsarı** olarak uzun zaman ona baktı.(153/2).**(Pekiştirmeli Tekrarlar).**
- **Ara sıra** yeisle incelip titreyen, bazen tevekkül ve teslimiyetle ağırlaşan ve pesleşen bu sesleri (...).(161/21).**(Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar).**
- Yusuf, sırtında ne büyük bir mesuliyet taşıdığını şimdi **yavaş yavaş** anlamaya başlıyor.(179/28).**(Aynen Tekrarlar).**
- Muazzez'in yüzü **yağlı yağlı** parlıyordu.(192/22).**(Aynen Tekrarlar).**
- **Yavaş yavaş** zeytin ağaçları azalmış ve yolun kenarında tek tük çınarlar belirmeye başlamıştı.(211/19).**(Aynen Tekrarlar).**

1.7. EDAT GRUBU

Tek başlarına anlamı olmayan isim veya isim soylu sözcüklerle birlikte kullanılan ve kullanıldığı cümle içinde diğer kelimelerle çeşitli anlam ilgisi kuran kelime veya kelime gruplarıdır.

Karaağaç, konuyla ilgili şu ifadeleri kullanır: "Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılamayan edatlar; söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya sözdizimi birimleridir" (2013, s. 432-433).

Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir. Bu ilişkilerden bazıları benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, vasıta, zaman, mekân, yön gösterme vb. ilişkiler olduğu söylenebilir. Edatların cümle içinde kurdukları bu anlam ilişkileri geçicidir (Korkmaz, 2009, s. 1052).

Çekim edatları dediğimiz (için, gibi, göre, kadar, ile, sonra, doğru, beri, üzere vb.) edatlar, isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak sözdiziminde önemli bir rol üstlenir (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 52).

Banguoğlu, edat grubu için "Takı Öbeği" ifadesini kullanmış ve takı öbeğini şu şekilde açıklamıştır: "Takı öbekleri söz içinde sıfat ve zarf hükmündedir. Bu sebeple sıfatların ve zarfların bütün işleyişlerini alırlar (2015, s. 504).

Kısaca ifadeyi toparlayacak olursak Karahan'ın (2015, s. 62) da dediği gibi bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur. Bu grupta isim unsuru başta çekim edatı (ile, için, kadar, gibi, göre, diye, rağmen, karşı doğru, dolayı vb.) sonda bulunur.

Romanda geçen edat grupları örnekleri aşağıda verilmiştir.

- Yaşı **otuz beşten fazla olmamasına rağmen** kalpağının kenarından bembeyaz saçları görünen kaymakam en ileride (...)(7/21).
- Atlılar köşeyi dönünce kazları **olduğu gibi** bıraktı.(8/19).
- Gördükleri manzara hepsinin, hatta **bu gibi** şeylere alışık olan **candarmaların bile** tüylerini ürpertti.(8/26).
- Burada çocukların **büyük adamlar gibi**, muhtelif sınıfları, muhtelif grupları vardı.
- Yusuf bazen **hafif bir tebessümle**, **bazen de ciddiyetle** kaşlarını kaldırarak bunları dinler.(22/4).
- Ali buna biraz **içerlese bile**, ses çıkarmadan **dinlediği için**, memnun, anlatır.(22/9).
- **Öğleye kadar vakit geçirmek için** bayram yerine gitmeye karar verdiler.(29/25).
- (...) yapılan **teklif ve tehditlere rağmen** Yusuf'u terk etmeyen Ali, ona birçok bilmediği şeyleri öğretiyor.(34/32).
- Kadın **kendini tutmak için** çok çalıştı.(42/24).

- Ağlayamayacak kadar çok ıstırap çektiği, **şiddetli bir buhran geçirmek üzere** olduğu görülüyordu.(55/24).
- Düşündükçe **şimdiye kadar** aldığı tavırları manasız buluyor.(57/18).
- Ali'ye **uzun uzun ve dikkatle** baktıktan sonra, **ağlar gibi** bir sesle sordu.(69/10).
- Dünyada **mektep kitabından başka** bir şey okunabileceğini bilmiyordu.(73/4).
- Hacı Rifat'ın İhsan **bir haftadan beri** düğün yapıyordu.(86/16).
- **En yakın gördüğü birisine doğru** ilerledi.(100/32).
- Hislerini uyuşuk bir körlüğe **alıştırmak üzere** olduğu sırada cinayet yapıldı.(106/9).
- **On seneden beri** içlerinde yaşadığı halde bir türlü alışamadığı bu insanların arasında onunda sağlam bir yeri olmalıydı.(107/17).
- Belki **kendine göre** bir kızcağız da bulur.(107/21).
- Yusuf oturduğu yerde **ileriye doğru** uzanarak (...)(117/21).
- Yusuf elindeki kamçıyı **şiddetle** savuruyor ve atlar **deli gibi** koşuyordu.(124/12).
- Edremit'e döndükten **bir hafta kadar** sonra Kaymakam evde yakın dostlarına bir rakı içirdi.(141/28).
- Duvarda asılı duran lamba **Salâhattin Bey'in arkasında kaldığı için** yüzünü görmek güçtü.(157/27).
- O şimdi **burası ile** bağlarını büsbütün keserek kasabayı ve halkını, zamanın **müthiş bir süratle** dönmeye başlayan ve sarsıntıları **buralara kadar** gelen çarkına terk etmişti.(160/10).
- **Hadiseleri olduğu gibi** karşılamaya, kendiliğinden bir şey yapmamaya karar vererek yattı.(175/10).

- Bu evde kendisine sorulmadan yapılan işlerin neticesi olan **bu sıkıntılardan dolayı** kendini asla suçlu tutmuyor.(182/6).
- Yusuf'un gözleri ileriye dikiliyor ve **görünmeyen bir düşmanı arar gibi** parlıyordu.(198/21).
- Dişlerini ve yumruklarını sıktı, dudaklarını ısırdı; **buna rağmen** gözlerinden **yanaklarına doğru** iri damlalar yuvarlanmaya başladı.(214/35).

1.8. BAĞLAMA GRUBU

Bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer ögeleridir (Korkmaz, 2009, s. 1091). Bağlaçlar da edatlar gibi tek başlarına anlam taşımazlar. Bunlar, "anlamlı" değil "görevli" gramer ögeleridir. Ergin'e göre bunlar kelimeden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan onlar arasında bir bağlantı kuran edatlardır. Çünkü Ergin, Türkçede aslında bağlanma edatının olmadığını söyler ve devamında bağlanma edatlarının Türkçede sonradan ve yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıktığını, bu nedenle Türkçede kullanılan bağlama edatlarının büyük bir kısmı yabancı asıllı olduğunu açıklar (2011, s. 352).

Karaağaç, bağlama edatları olarak ifade ettiği bağlama grubunu, "Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir" şeklinde açıklar (2013, s. 434). Devamında aitlik öbeği başlığında, "Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla ad ögesinin veya cümlenin oluşturduğu söz öbeğidir. Sıralama söz birlikleri de denen bu öbeklerde, ögeler asıl ve yardımcı olarak ayrılmaz. Ögeler denk olarak birbirine bağlanır" (2013, s. 478) şeklinde ifade eder. Bağlama grubu (ama, fakat, değil, ve, veya, ile vb.) isim unsurlarının arasında bulunur yani isim unsuru+ bağlama edatı + isim unsuru= Bağlama Grubu şeklindedir (Karahan, 2015, s. 65).

Delice, bağlama grubunu "Edat Öbekleri" başlığı altında "Bağlama Edatı Öbeği" kısmında ele alır, bağlama grupları diye ayrı bir başlık olarak ele almaz. "Eskilerin terkib-i atfı diye isimlendirdikleri bu öbek için bağlaç grubu, bağlama öbeği, bağlam öbeği, bağlaç öbeği gibi terimler de kullanılmıştır" (2007, s. 20).

Kükey, *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında bağlama grubunu bağlama öbeği olarak adlandırmıştır ve şu şekilde açıklamıştır: "ve, ile, ne…ne, hem…hem, ya…ya,yahut, veya, ya da, ha…ha, gerek gibi bağlaçlarla oluşturulan sözcük öbeklerine bağlama öbeği adı verilir. Bu bağlaçlar, aynı soydan iki ya da daha çok sözcüğü beraberlik ilgisiyle birbirine bağlar ve sonuçta bağlama öbeği yapar "(1975, s. 9).

Bağlama grubu için romandan seçilen örnekler:

- **1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede** Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar **bastılar ve** bir karı kocayı **öldürdüler.**(7/1).
- Fakat **insanın damarları ve sinirleri** bazen **iradesinden ve aklından** daha kuvvetlidir.(12/28).
- Onun oyunlarını **tanzim ve idare** ediyor, ona **hem** arkadaşlık **hem de** aklının erdiği kadar mürebbilik yapıyordu.(23/9).
- Candarmaydı **ama** Çine'de hep efe derlerdi.(39/28).
- O zamana kadar da bolluk içinde değildik **ama** şükür Allah'a darlık da görmemiştik.(41/15).
- Bu bakışlarda **hem** hayret **hem** sitem **hem de** biraz dargınlık vardı.(55/10).
- Bunlar **büyütülmüş yahut uydurulmuş vak'alar**dır.(59/1).
- Akşama kadar belki beş altı veresiyeciyi deftere yazmayı unuttu **ve** düşüncelerinin sonunda birkaç kere gözleri yaşardı: **Bazen** tatlı **bazen** acı hayallerle...(72/18).
- Mümkün olsa gündüzleri bu **evden kaçacak yahut bir köşeye saklanacaktı.**(86/6).

- O kadar derin bir uykudaydı ki **ne** saatte bir koğuşa girip nöbet değiştiren candarmaların gürültüsü**ne de** dışarıda, kapının önünde dolaşan nöbetçinin, sokağın taşlarında çın çın öten, nalçalı ayakkabılarının sesi onu uyandıramıyordu.(96/1).
- (...) sair zamanlarını dışarıda, **zeytinlikte veya kırlarda** geçiriyordu.(106/25).
- Yalnız Hilmi Bey'in bağındaki köşkten **şarkılar ve gürültüler** geliyor **ve** bağda iki kadının dolaşıp üzüm yediği görülüyordu.(121/3).
- **Kübra ile anası**nın yatakları kenarda dürülü duruyor ve üzerlerini her zamanki gibi bir kilim örtüyordu.(133/3).
- **Evdeki karı ile kızı** da bohçalarını alıp gitmişler!(134/16).
- Bazı günler sabahtan akşama kadar evden çıkmıyor, **kâh** bir nakışla meşgul olan Muazzez'i seyrediyor; **kâh** babasının kitaplarını karıştırıyordu.(142/26).
- Hayatı olduğu gibi kabul etmeli **ve** ona **ne** bir şey ilave etmeli**ne de** ondan bir şey eksiltmeli...(151/15).
- **Hem** oynayan, **hem** bağıran, **hem** de yürüyen coşkun ve genç askerler...(154/17).
- Kendilerini nasıl bir akıbetin beklediğini bilmeyen ve "**ya gazi ya şehit**!" diye bağırdıkları halde ölümü akıllarına bile getirmeyen zavallılar...(154/18).
- Taşlıktaki yeşil sandığı açtı, buradan biraz ekmek ve tulum peyniri alacaktı, **fakat** kurumuş bir kabuktan başka bir şey bulamadı.(178/11).
- Bunu hiç düşünmemişti **fakat** herhalde bir kolayını bulacaktı.(182/11).
- Şimdi aradan **iki ay değil, seneler** geçtiğini sanıyordu.(193/9).
- **Bu mânâsız ve yabancı hayatta** bir tek şeye hakikaten sarılmış.(200/9).
- Yusuf **bir oraya, bir de önündeki toprak yığınına** baktı.(214/34).

1.9. UNVAN GRUBU

Unvan grubu bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da hiçbir ek almaz. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler (Ergin, 2011, s. 389).

Karaağaç unvan grubunu hakkında Ergin'in ifadelerine benzer ifadeler kullanmış sadece grup kelimesi yerine öbek terimini tercih etmiştir."Bir özel ad ile unvan veya akrabalık adlarından birinin eksiz bir biçimde oluşturdukları söz öbeğine unvan öbeği denir" şeklinde ifade etmiştir. "Bütün unvan öbekleri özel addır. Bu öbekte, özel ad önce, unvan veya akrabalık adı sonra gelir. Bir kişi adı veya özel ad ile bir unvan veya akrabalık adından kurulan söz öbeğidir" (2013, s. 482).

Bilgegil, unvan grubunu şu şekilde tanımlamıştır: "Şahıs isimleri ile o isim sahiplerinin lâkap, künye, rütbe sıfat ve mevkilerini ifade eden kelimelerin teşkil ettiği gruplardır"(2014, s. 148).

Karahan da unvan grubu için Ergin ve Karaağaç ile benzer ifadeleri kullanmış şahıs isminin başta unvan veya akrabalık ismi ise sonra yer alması gerektiğini söyler. Devamında bu iki unsurun eksiz birleştiğini ekler (2015, s. 68).

Unvan grubu için romandan seçilen örnekler:

- **Kaza kaymakamı Salâhattin Bey** Müddeiumumî ile Doktor'u yanına alarak ertesi günü tahkikata bizzat gitti. (7/4).
- **Salâhattin Bey** de içiyordu.(14/8).
- (...) kendisiyle akran olan kızlarla beraber terzi **Mürüvvet Hanım**'dan ut dersi alıyordu.(27/22).
- **Rukiye Molla**'ya un eleyivermiş de geç kalmış.(40/9).
- "**Yusuf Ağabey**, söyle bakayım artık; bütün bu işler ne demek oluyor?"(53/24).
- Ama **Şakir Bey** artık pek evden çıkmaz olmuştu.(62/25).

- Bugün gibi aklımda: **Musa Çavuş**'un kaçırdığı Şadiye için bir türkü yakmışlardı.(63/29).
- **Şahinde Hanım**, eskisi gibi komşu komşu dolaşıp gevezelik etmekte, "âlem"ler yapmaktaydı.(84/19).
- "Allah bilir!.. Bir de **Koca Reis** bilir!"(93/36).
- **Cemal Çavuş** nöbetçi olduğu için, geceyi orada geçirecekti.(95/32).
- **Hilmi Bey**'in oğlunun sahiden hapsedilebileceğini kabul etmiyordu.(96/15).
- "Girsene içeri, **Yusuf Ağa**," dedi.(116/36).
- "**Şahinde Hanım**, boşuna çalma, evde kimse yok!"(131/33).
- Bir müddet sonra **Hasip Efendi** önde, **Nuri Efendi** arkada döndüler.(168/6).
- **Hulusi Bey** biraz düşündü.(170/3).
- "Sözünüzden çıkmam **Hulusi Bey amca**!" diyerek ayrıldı.(171/25).
- **Kaymakam İzzet Bey** vardı.(194/33)

1.10. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Karahan, birleşik isim grubunu "Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelime topluluğu" şeklinde tanımlar. Ve devamında bir sıfat tamlamasında tamlanan özel bir ad olarak kullanılmışsa bu da artık bir *birleşik isim grubuna* dönüşmüştür der. Ayrıca unvan gruplarının da zamanla birleşik isim grubu olabileceğini de ekler (2015, s. 69).

Ergin birleşik isim grubunu, "Bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur" şeklinde tanımlamıştır (2011, s. 385).

Özkan ve Sevinçli birleşik isim grubunu şu şekilde ifade etmişlerdir: "Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubu denir" (2009, s. 37).

Yapılan tanımlardan yola çıkacak olursak ortak bir kanaat şu olacaktır: Yan yana getirilen birden fazla ismin bir şahsı tanımlayacak şekilde kullanılan özel ad grubuna birleşik isim grubu diyebiliriz.

Birleşik isim grubu için romandan seçilen örnekler:

- Öğle üzeri Kurşunlu Cami'de **İbradalı Salim Hoca**'nın vaazları dinlenir.(28/14).
- Vakit gelince topçuya işaret veren müezzin **Sarı Hafız'a** bakarlardı.(28/20).
- Biraz sonra **Alanyalı Kâzım, Şube Reisi'nin oğlu Vasfi**, Vasfi'nin kız kardeşi Meliha ve **Şerif Efendi'nin oğlu Ali** gelecekti.(29/18).
- Bunlardan biri **Hacı Rifat'ın İhsan**, öbürü de fabrikatör **Hilmi Bey'in oğlu Şakir**'di.(31/10).
- Bu **Hacı Etem,** 24 yaşlarında, güzel ve kurnaz bir çocuktu.(32/24).
- **Dinarlı Kara Mehmet**'i iki takipte yakalamış, yine salıvermişti.(39/32).
- Ah, dedim, **Seyit Efe** dövdü çocukcağızı yine!(40/21).

1.11. ÜNLEM GRUBU

Ünde-, ünle-, ünne- gibi farklı şekilleri bulunan bu kelimelerin Tarama Sözlüğü'nde seslenmek, çağırmak anlamına geldiğini rahatlıkla görebiliriz. Ünlem kelime anlamı sevinç, korku, kızma, mutluluk, şaşkınlık gibi aşırı heyecan, hüzün gibi türlü duyguları anlatan veya yansıtan kelime, nida olarak tanımlanmakta. Seslenme, hitap gibi ünlem oluşturan kelimelerin isim ile birleşmesiyle meydana gelen kelime grubuna ise ünlem grubu adı verilmektedir. Bu grupta ünlem (ey, ay, hey, bre, a, ya, ah, yahu, be vb.) başta, isim unsuru sonda bulunur. Ünlem ve isim unsuru eksiz birleşir (Karahan, 2015, s. 70).

Ünlem grubu bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Seslenme edatı önce, isim sonra gelir. Seslenme edat tek kelime

hâlinde, isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu hâlinde bulunur: *a beyim, be birader, bre kız, ey arkadaş, hey Allah'ın kulu, yâ Ali, ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker* örneklerinde olduğu gibi. Grubun vurgusu seslenme edatı üzerinde olup kuvvetlidir (Ergin, 2011, s. 390).

Ünlem grupları cümle kuruluşuna katılmaz, sözdiziminde cümle dışı undur olarak adlandırılır ve cümlenin herhangi bir yerinde bulunabilir.

Ünlem grubu için romandan seçilen örnekler:

- "**A-ah**... Zaten yataktalardı."(10/33).
- "Okumak öğrendim **ya**! Daha ne okuyayım!"(18/13).
- "Hocadan öğrenmek daha iyi değil mi **be** oğlum!"(18/17).
- Fakat o birdenbire silkinerek "**Haayt**!" diye bir nara attı.(31/22).
- Şimdi her şeyleri bıraktı. **Vah** benim kara bahtlı kızım! **Vah** benim...(40/11).
- "**A** iki gözüm, senin bu Hilmi Bey'e bir kötülüğün dokunmuş değildir." (50/4).
- Hayırlı bir kısmet çıksın **hele**! Seni evde koyacak değiller **ya**, helbet birisine verecekler.(55/16).
- Ben, "**Eh**, dedim, biraz başım dinlenecek."(63/4).
- Fakat birdenbire, "**A**!.." diyerek yerinde kaldı.(77/1).
- "Yaşasın bu dünya **be**!.."(80/28).
- "**Ee**, nasılsın bakalım, senin düğün ne zaman?" dedi.(89/5).
- Bu cevapları verirken yüzü: "**Ee**, artık sıkıyorsun, kes bakalım!" diyen bir ifade alıyor.(98/26).
- "Bu ne gürültü **yahu**, sessiz sedasız bir iş yapmak bilmez misin sen?" dedi.(104/3).

- "**Haydi**[9] Yusuf, gidelim!" dedi.(122/32).
- "**Amanın**, bu kız deli mi oldu, nedir?" diye dövündü.(130/12).
- "Nereye gitmişler?.. Nasıl haberin olmaz **yahu**?"(135/14).
- "**Eh**, bu dünya da unutulacak dünya zaten..."(151/30).
- Davul, zurna, **ey** gaziler, sokaklarda kalabalık...(154/17).
- "**Eyvah**!.. İşitmedi!" dedi.(158/30).
- Şahinde sofraya gelip birkaç yudum alır, sonra bahçe tarafındaki odasına geçerek mindere uzanır ve "**of, aman**!" diye inlemeye başlardı.(163/5).
- "**A**!.. Anne, Yusuf gelmiş, baksana, hayvanı bahçede..." dedi.(178/27).
- "Bunlara da ne oldu, **ayol**?"(191/13).
- "Uyuyor musunuz daha **yahu**?" dedi.(192/2).
- "Yusuf... **Ah**, Yusuf... Her şey düzelir mi!"(202/26).
- "**Eyvah**, çulunu örtmemişim, hastalanmasın **sakın**!" dedi.(213/18).
- "**Ah**!" diye bağırdıktan sonra, yumruklarını karısının üstünü örten topraklara soktu.(214/29).

1.12. SAYI GRUBU

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu (Karahan, 2015, s. 72) olarak tanımlamış olan sayı grubu veya sayı grubu eksiz doğrudan doğruya yan yana getirilmiş kelime grubudur.

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde sayı grubunu, sayı öbeği olarak adlandırmış ve bu grubu aşağıdaki şekilde üç gruptan oluşabileceğinden bahsetmiştir:

"Türkçede sayılar üç şekilde görülür.

[9]Toker, M. (2011). "Haydi, Hadi, Hayda" Kelimeleri Üzerine. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (30) , 55-70. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sutad/issue/26252/276515

1. Tek sözden ibaret olanlar: bir, iki, üç… Bunlar, birden ona kadar olan sayılar ile onluk sayılar, yüz, bin, tümen, milyon tam sayılardan ibarettir;

2. Sıfat tamlaması kuruluşunda olanlar: üç yüz, dört yüz, sekiz bin, on milyon. Yüz ve yukarı sayıların adlandırılmaları, sıfat tamlaması yapısındadır;

3. Sayı öbeği, onluk, yüzlük ve binliklerdeki ara sayıları ifade etmek üzere ortaya çıkmışlardır. Tam sayılar, tek sözle veya sıfat tamlamasıyla ifade edilirken, ara sayıların adlandırılmaları, sayı öbekleriyle yapılır. Sayı öbeğinin kuruluşunda büyük onluk sayı ile küçük tek sayı olmak üzere iki öge vardır."(2013, s. 470).

Aktan *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* adlı eserinde, sayı grubunu şöyle açıklamaktadır: "Türkçedeki sayı sisteminde iki ve daha büyük basamaklı sayılarda büyük sayı + küçük sayı biçiminde meydana gelen sayı topluluklarına sayı grubu denir. Sayı sistemimizde küçük sayının başta olduğu yapılar sıfat tamlaması kalıbındadır. Türkçede çek ve senet işlemleri dışındaki metinlerde sayılar ayrı yazılırlar" (2009, s. 55).

Sayı grubu için romandan seçilen örnekler:

- Yaşı **otuz beş**ten fazla olmamasına rağmen(...)(7/21).
- (...) böylece günün **on sekiz** saatini işbaşında geçiren fukaralar; yahut da yazın tarlada, kışın zeytinde çalışıp anasını beslemeye uğraşan yetimlerdir.(21/10).
- Bu Hacı Etem, **24(yirmi dört)** yaşlarında, güzel ve kurnaz bir çocuktu.(32/24).
- O gün işçiler arasında tanımadığı bir kadınla **on iki** yaşlarında kadar bir kız gördü.(35/6).
- "**Üç yüz yirmi** lira!" dedi. Sonra hafif bir tebessümle ilave etti.(49/1).
- Getirenler Yunus Ağa isminde ihtiyar bir pabuççu ile **35(otuz beş)** yaşlarında, perişan kıyafetli bir kadın (...)(52/2).
- Bugünün akşamında Yusuf, Çınarlı Kahve'de Hacı Etem'e **üç yüz yirmi** lirayı teslim etmiş ve senedi geri almıştı.(74/23).

- İhsan bir elinde koca **bir bin**lik, öbüründe teneke bir maşrapa ile dostlarını dolaşmaktan geri kalmıyordu.(88/14).
- Zeytinlik işlerinden, tarladaki buğday satışından kalma üstümde **on iki** sarı liram var. **On dört**tü, birini Edremit'e, arabacıya yolladım.(140/12).
- (...) **bin bir** renkli halkalar vardı.(149/5).
- Meğer kendisine **46(kırk altı)** yaşında ihtiyarlamış gözüyle bakılan hasta Salâhattin Bey, bu evi ne kadar çok dolduruyormuş?(164/6).
- **On beş** yaşındaki kızın ne kabahati olur ki?(194/27).

1.13. BİRLEŞİK FİİL GRUBU

Karahan, birleşik fiil grubunu, "Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu." şeklinde tanımlamıştır (2015, s. 73). Aktan birleşik fiil grubunu, "Bir isim ile yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesi ile tek kavramı karşılayan fiil türüne birleşik fiil grubu denir" şeklinde açıklar (2009, s. 44).

Birleşik fiiller bir isim unsuru ile yardımcı fiilin veya fiil ile başka bir yardımcı fiilin yeni bir anlam kazanmasıyla kurulan gruptur. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir (Korkmaz, 2009, s. 150). İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır" (Ergin, 2011, s. 386).

Yapılan bu çalışmada birleşik fiil grubu; bir hareketi karşılayan bileşik fiiller *(isim + yardımcı fiil ile kurulanlar ve diğer fiillerle kurulanlar)* ve bir hareketi tasvir eden bileşik fiiller başlıklarında toplandı.

İsim + yardımcı fiiller başlığında et-, ol-, kıl-, et-, yap- gibi asli yardımcı fiillere; diğer fiillerle kurulanlar başlığında yardımcı fiiller yerine asıl fiillere yani

anlamca kaynaşmış (deyimleşmiş) fiillere; bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller başlığında ise fiil+fiil ile kurulanlar yani zarf-fiillerle kurulmuş fiillere yer verildi.

1.13.1. Bir Hareketi Karşılayan Bileşik Fiiller

1.13.1.1.İsim Unsuru ve Ana Yardımcı Fiillerle (et-, ol-, yap-, bulun-, kıl-, eyle-) Kurulan Bileşik Fiiller

Bu grupta yer alanlar, bir ad ya da bir sıfat ile et-, ol- yardımcı fiillerinin veya esas fiil olma dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan bulun-, buyur-, eyle-, kıl-, yap- fiililerinin birleştirilmesi yoluyla kurulan birleşik fiillerdir. Bu birleşiklerde, yardımcı fiiller, ad ve sıfatları fiil durumuna geçirme görevi yüklenmişlerdir. Bunların en yaygın kullanışta olanları bir kılış bildiren geçişli et- ve bir oluş bildiren geçişsiz ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşiklerdir (Korkmaz, 2009, s. 150).

Konuyla ilgili romandan örnekler bağlam içinde verilmiştir:

- Çocuk **ehemmiyet vermek** istemeyen bir tavırla başını salladı ve elini uzattı.(10/4).
- "Ayakta nasıl durabildiğine **hayret ediyorum**."(10/25).
- Yalnız gece, Kaymakam'ın evinde yatağa yatırıldığı zaman, kendini **kaybetti**.(11/28).
- İlk zamanlarda, yani okuma öğreninceye kadar, devam eden merak ve alakası pek çabuk **kayboldu**.(17/16).
- (...) kimse bunlarla **meşgul olmaya tenezzül etmez**; herkes tarafından rahat bırakılırlar.(21/7).
- Sonra bu fakir işçilere bu **köpek muamelesini yapmaya** neden lüzum görüyorlardı?(27/6).
- Bunun için bunların herhangi bir talebini **reddetmek** akla gelmez.(33/29).
- Lüzumu da yoktu ya, âdettir de onun için; siz bir **imza buyurun**!(49/23).

- Deli oğlan gidip bir **taşkınlık yapar**, kendini tutamayıp bir vak'a çıkarır.(51/32).
- Karşısındakinin pek haklı olarak fırlatacağı hakaretleri sessizce **kabul etmekti**.(80/17).
- Kendilerine **lüzum olmadığı** zaman yok oluyorlar.(85/26).
- Yusuf Ağabeyim son günlerde eve **uğramaz oldu**.(102/36).
- Kaymakam'ın evi eski sessizliğini **muhafaza ediyordu**.(107/28).
- Her şeyi kolayca tefsir ediveren komşular bu sefer düşünmeye dalmışlardı ve herhangi bir **tahminde bulunamayarak** sadece Şahinde'ye sualler soruyorlar.(132/24).
- İkisi de akşama kadar masa başında uyumak, **öğle** ve **ikindi namazı kılmak** suretiyle vakit geçirmişlerdi.(152/25).
- Kulaklarında hâlâ uğultular **devam ediyordu**.(164/19).
- Sonra ona kızmaya **hakkı olmadığını**, Şahinde'nin böyle yapmakta büsbütün haksız sayılmayacağını düşündü.(179/35).
- "İzzet Bey, bir kaymakam ailesinin sürünmesini kaymakamlık şerefine yakıştıramadığı için, bize hükümetten **yardım ettirdi**."(195/9).
- Ne tahrirat kâtipliği, ne **tahsildarlık yapmaya** mecbur kalmayacak, kaymakamların önünde korkudan titremeyecek.(205/13).

1.13.1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Bileşik Fiiller

Bu bileşik fiil başlığı da bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelmektedir. Fakat bazı birleşik fiillerde “ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-” yardımcı fiiller yerine asıl fiiller kullanılır. “Yol al-, para ye-, boş ver-, yol ver-, şehit düş-, kan kus-, el koy-, diş bile- ” örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamını kaybetmiş ya da deyimleşmiştir (Karahan, 2015, s. 75).

- (...) daimi bir beraberlik insanı dış hayatta da bedbin yapar ve bütün insanlardan **şüpheye düşürür.**(12/17).
- Kalkıp Yusuf'a atılmak istedi, daha doğrulmaya vakit bulamadan ikinci bir hücumla **yere serildi**.(21/28).
- Bu Şakir, yaşının on sekizden fazla olmamasına rağmen, kasabada herkese **yaka silktirmiş** bir çocuktu.(31/12).
- O zaman **aklım başımdan gider** oldu.(41/24).
- "Allah versin, senin de canına minnettir. Zengin diye **ağzının suyu akıyor**, baksana!.."(54/26).
- Soğuktulumba tarafına yürüdü, zeytinliğe gidip akşama kadar işçilere **göz kulak oldu**.(65/21).
- Bir yerden **kokusu çıkarsa** baban vasıtasıyla önlemek isteyecekler...(70/8).
- Ara sıra, akşamları, böyle kâh bir riyaziye kâh bir tarih kitabını eline alır, belki elli defa okuduğu yerleri bir daha **gözden geçirirdi**.(73/2).
- Birdenbire **aklına gelmiş** gibi (...)(81/15).
- Hacı Etem her şeyi **yoluna koymuş** ve avukata iş bırakmamıştı.(97/28).
- Tekerrür eden bu **gönül avlama** usulleri nedense onu bu sefer sıkmaya başladı.(112/15).
- (...) diğer zamanlarda da silahını ensesine koyup ellerini iki tarafından geçirerek memleket **türküleri tutturmuştu.(**136/26).
- Birdenbire bütün canlılığı, bütün neşesini kaybeden genç kadın, kocasıyla **göz göze gelmek** istemiyordu.(163/1).
- Muazzez hemen onun **sözünü kesti** ve ancak bir kadının düşünebileceği kadar **ince düşün**erek: "Deli misin sen Yusuf!" dedi.(174/33).
- Bu düşünceler onu Yusuf'u biraz da **küçük görmeye** alıştırmıştı.(188/30).
- "Bunu bir tarafa bırak, fakat Muazzez'i **yoldan çıkarırsan** çok kötü olur."(194/18).

- Karısını tekrar eski haline getireceğinden hâlâ **ümidini kesmemişti**.(199/6).
- Kendini de **hayrete düşürecek** kadar kısa bir zamanda kasabaya vardı.(206/24).

1.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bu gruptaki birleşik fiiller, iki fiilin birleşmesinden oluşmuştur. Burada birinci fiil bir zarf-fiil kuruluşundadır. Buna, esas fiilin anlamını tasvir eden ve ona yeni bir anlam özelliği katan yardımcı fiil eklenir. Bu türlü birleşik fiiller tasvir edici yardımcı fiil olarak kullanılan bil-, ver-, dur-, gel-, gör-, kal-, yaz- fiilleri ile karşılanır. Ve asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik sürerlik, beklenmezlik, yaklaşma gibi anlamlar katar.

Tasvir fiillerinin işlev ayrılıklarına göre başlıca türleri şunlardır (Korkmaz, 2009, s. 150):

1.13.2.1. Yeterlik Fiili:

Yeterlik fiilleri, bir esas fiilin *-(y)A* zarf-fiil biçimi üzerine *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur. Bu yapıda kurulan birleşiklerdeki *bil-* yardımcı fiili; kelimeye gerçekleştirme, gücü yetebilme, yani "yapabilme" veya bir oluş ve kılışın gerçekleşme ihtimalinin bulunduğu anlamlarını katar.

- Yusuf bir kadının çenesini bu kadar **açabilmesine** hayret ediyor.(15/27).
- Zaten biraz yaramaz olan Muazzez, Yusuf olmasa evin altını üstüne **getirebilirdi**.(23/8).
- İşte Yusuf'un böylelerden birine (...) çatması, kendisi için iyi **olmayabilirdi**.(34/13).
- Şimdilik oldukları yerde **tutunabilmeyi** kâr sayıyorlardı.(48/9).
- Bu işe onu **razı edebilir** misin?(67/32).

- (...) bir insanı **sevebilmesi** için ona hayran olması lazım geldiğini anlıyordu.(82/24).
- Bu hal kaç sene **sürebilirdi**?(107/11).
- Fakat nasıl? Muazzez'i kim **isteyebilir**, kim **alabilirdi**?(110/20).
- Şahinde'nin **tahammül edemeyeceği** şeylerdendi. Hem bakalım Yusuf, kendi ekmeğini **kazanabilecek** miydi?(111/16).
- Karşısında perişan bir tavırla titreyen karısından başka bir şey **göremedi**.(135/20).
- Bu sualin cevabını **verebilmek** için, aylardan beri kafasının içinde dolaşıp duran birçok diğer suallerin halledilmesi lazımdı.(169/30).
- (...) bunun arkasından gelecek olan sarsıntıları **karşılayabilecek** kadar kuvveti içinde **saklayabilir** miydi?(190/6).
- O gün biraz tarhana çorbasıyla bir kâse yoğurt **yiyebildi**.(205/35).

1.13.2.2. Tezlik Fiili:

Tezlik Fiilleri, *-(y)I / -(y)U* zarf-fiil eki almış bir esas fiilin, *ver-* yardımcı fiille birleşmesinden oluşur. Esas fiil ile birleşen bu yapı kelimeye çabukluk, tezlik gibi anlamlar katar.

- (...) bu kendisinden tam on beş yaş küçük kızla **evlenivermişti**.(12/4).
- Yusuf, kimse farkında olmadan evin en sözü geçen adamı **oluvermişti**.(27/29).
- Yaşı on üçe basan ve birdenbire **güzelleşiveren** Muazzez âdeta olgun ve yetişkin bir hanım kız oluvermişti.(30/1).
- Dinarlı Kara Mehmet'i iki takipte yakalamış, yine **salıvermişti**.(39/32).
- Kübra ile annesi evde tabii birer hizmetçi **oluvermişler**.(52/23).
- Kızımızın korkudan bir şeycikleri **kalmayıverdi**.(53/19).

- Yusuf eskiden beri, böyle ikide birde **ağlayıveren** insanlara kızardı.(60/32).
- (...) birkaç yüz sarı lira sayınca, elinden **alıveren** rakibini görür görmez, köpürmüştü.(89/37).
- Ali kurşunları yiyince başını geri atmış ve oturduğu kütükten aşağı, toprağın üstüne **süzülüvermişti**.(91/29).
- Hacı Etem kargaşalık sırasında birdenbire ortadan **kayboluvermişti.**(92/25).
- (...) içeri girince taşlığın bir kenarına **çöküverdi**.(132/37).
- Şahinde, köşe başından kocasının **görünüvermesini** bekliyordu.(133/29).
- Hilmi Beylerin bağı olduğu kanaati kafasında **belirivermişti**.(135/10).
- Bunu **diyivermek** için beni buraya saldılar!(137/32).
- Annem, teyzemin işi yoksa bize **varıversin** diyor!(156/18).
- Sen başka bir şey söyleyecektin, haydi onu da **diyiver**!(171/19).
- Fakat senden böyle ikide birde **ayrılıvermek** de hoş değil.(174/18).
- "Yat kızım, rahatına bak!" diyerek onun yanına **oturuverdi**.(183/23).

1.13.2.3. Sürerlik Fiili:

Bu gruba giren tasvir fiilleri,*-(y)A* zarf-fiil almış bir esas fiilin üzerine *"dur-, gel-, kal-, gör-*" yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur. Oluşan bu yapıda, işin yapılmaya devam ettiği ve bir süre bu durumun sürdüğü anlamı katmaktadır. Ayrıca -Ip zarf-fiil eki eklenerek de sürerlilik fiili oluşturulabilir (Karahan, 2015, s. 77; Ergin, 2011, s. 387).

- Yusuf, etrafta ses çıkarmadan **bakakalan** çocukların yanından ağır ağır çekildi.(21/29).
- Hadi siz eve **gidedurun**, ben İhsan'a bir iki laf diyeceğim!(31/35).
- Neyse, **bağırıp durma**; ben zaten, babasıyla görüşeyim demiştim.(50/31).

- Yusuf hiçbir şey anlamadan arkasından **bakakaldı**.(55/27).
- "(...) sofaya doğru baktım: **Sırıtıp gelen** Şakir Bey'i gördüm..."(64/1).
- Fakat şimdi birbiri arkasından **yuvarlanıp gelen** ve önüne geçilmez bir şekilde (...)(83/5).
- Sırf evde yalnız **kapanıp kalmamak**, düşünmeye mecbur olmamak için annesiyle arkadaşlık ediyor.(112/17).
- Sen **yiyedur**, ben bakayım... Yusuf Ağabeyim gelmiş.(121/21).
- Yusuf bir yaylıya **binip gelmiş**, kızı almış.(134/31).
- "Yusuf Efendi, evladım, Edremit'te **yerleşip kalmak** niyetinde misiniz?"(169/26).
- Bu sualin cevabını verebilmek için, aylardan beri kafasının içinde **dolaşıp duran** birçok diğer suallerin halledilmesi lazımdı.(169/31).
- Hep böyle **gidip duracak** mısın, Yusuf?(201/36).
- Karısını **kucaklayıp kaldırdı**. Kollarının üstünde dışarı götürdü.(210/3).
- Gocuğunun siyah tüylerin de minimini noktalar **yapışıp kalıyordu**.(210/23).

1.13.2.4. Yaklaşma Fiili:

Esas fiilin *–(y)A* zarf-fiil biçimi üzerine yaz- yardımcı fiilin (tasvir fiilin) getirilmesiyle oluşur. Bu birleşik fillerde tasvir fiil, baştaki fiile "az kalsın, nerdeyse, gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yakın olma" anlamları katar (Korkmaz, 2009, s. 152). Yaklaşma fiilleri, Eski Türkçenin "yanılmak, hata etmek, günah işlemek" anlamlarındaki esas fiilinin zamanla sözlük anlamından kayarak bir tasvir fiiline dönüşmesi ile oluşmuştur. Bu yardımcı fiili, Türkiye Türkçesinde, esas fiildeki oluş ve kılışa "az kalsın gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yaklaşmış olma" gibi bir anlam inceliği katmaktadır. Ayrıca dolaylı yoldan, kaçınılması gereken bir durumu da anlatır (2009, s. 831).

"Kuyucaklı Yusuf" romanı incelendiğinde yaklaşma fiili ile ilgili örnek ifadelerin yer almadığını tespit edilmiştir.

1.14. KISALTMA GRUPLARI

Kısaltma grubu da yine araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanamayan başlıklar arasında olduğu söylenebilir. Çünkü araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda konu başlığını ele alışından başlıklarla konuyu farklı ele alışına kadar birçok ifade ortaya koymaktadırlar. Ayrıca kelime gruplarının kendi içinde başlıklara ayrılışı ve başlık sayıları da araştırmacılar arasında birlik sağlanamayan maddeler arasındadır.

Kısaltma gruplarıyla ilgili görüşler ise şunlardır:

Ergin, *Türk Dil Bilgisi* isimli eserinde "kelime grupları"nın incelendiği bölümde *isnat grubu, genitif grubu, datif grubu, lokatif grubu, ablatif grubu, akuzatif grubu*nu ayrı başlıklar hâlinde incelemiş ve bu grupların kısaltma grupları sayılabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ergin, kısaltma grubuyla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: "Bir yandan iyelik grubuna yaklaşan genitif grubu bir yandan da sıfatı klişeleşmiş bir genitif olan bir sıfat tamlamasına benzemektedir. Aynı tipte gruplar olan datif, ablatif ve lokatif grupları da bu şekilde sıfat tamlamasına benzerler. Fakat bu dört grubun sıfat tamlamaları olmadıkları muhakkaktır. Hepsinin ikinci unsurda bulunan vurguları da bunu göstermektedir. Yalnız, bütün bu grupları kısaltma grupları olarak saymak da mümkündür. Akuzatif grubu partisip grubu veya fiil grubunun kısalmış, yardımcı fiili düşmüş şeklidir. Onun için akuzatif grubu da bir kısaltma grubu sayılabilir" (2011, s. 392-394). Ergin, bu grupların dışında kalan kısaltılmış yapıları doğrudan doğruya "kısaltma grupları" olarak isimlendirmiş ve bunlarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: "Bunlar kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Herhangi bir kaideleri yoktur. Daha geniş bir gruptan kısalmış ve klişeleşmiş gruplardır. Sayıları pek fazla değildir. Gün aydın, güle güle, günden güne, baştan başa, o gün bugün, yan yana, sırt sırta, omuz omuza, baş başa, el ele, hâşâ huzur, git gide, baş aşağı, eller yukarı, ileri marş, sola çark, baş üstüne gibi gruplar böyle kısaltma gruplarıdır. Genellikle vurguları başta bulunur. İsnat, genitif, datif, lokatif, ablatif gruplarının da birer kısaltma grubu sayılabilecekleri yukarıda söylenmiş, burada da tekrar hatırlatılmış olundu (2011, s. 397).

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi'nde isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu* olarak isimlendirdiği kelime gruplarını "kısaltma grupları" üst başlığıyla incelemiş ve bu gruplarla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Kısaltma grupları, kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır. Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısalmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır. İsnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta grubu başlıkları altında incelediğimiz bu kısaltma gruplarının ortak özelliği, iki isim unsurundan meydana gelmeleri ve vurgunun ikinci unsur üzerinde bulunmasıdır. Ayrıca bu grup kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır" (2015, s. 79-80).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı çalışmasında kısaltma gruplarını kısaltma öbekleri olarak adlandırmıştır ve şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

"Söz öbekleri ve cümlelerden yıpranma ve eksiltme yoluyla ortaya çıkan öbeklerdir. Kısaltma öbekleri, herhangi bir söz öbeği veya cümle yapısının kısaltılması ve daha sonra da bu yapının örneksenmesi ile yaygınlaşmış, böylece de diğer öbek ve cümlelerin yanı başında birer ayrı yapı durumuna gelmişlerdir" (2013, s. 458). Bu yapılar cümle içerisinde özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf konumunda bulunabilir.

Aktan *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* adlı eserinde, kısaltma grubunu şu şekilde tanımlar: "Kısaltma grupları, kelime gruplarının ve cümlelerinin kısalması veya yıpranması sonucu ortaya çıkmıştır" (2009, s. 73). Aktan ayrıca kısaltma gruplarını 8 alt başlık altında açıklamaktadır:*1. Yönelme grubu, 2. Yükleme Grubu, 3. Bulunma Grubu, 4. Uzaklaşma Grubu, , 5. İsnat Grubu, 6. İlgi Grubu, 7. Vasıta Grubu ve 8. Eşitlik Grubu* şeklinde başlıklara ayırmıştır.

Yapılan bu çalışmada kısaltma grubu, birinci unsurun almış olduğu eke göre tasnif edilmiş; belirtme grubu(yükleme grubu), yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, vasıta grubu, isnat grubu ve eşitlik grubu şeklinde alt başlıklara ayırıp açıklamaya çalışılmıştır. Kısaltma grupları hakkında sözdiziminde yapılan çalışmalara ilgili başlık altında yer verilmiş, konuyla ilgili görüşler kaynak gösterilerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.14.1. Belirtme Grubu (Yükleme, Akkuzatif Grubu)

Bu grupta kelime bir başka kelime ile belirtme yani ismin belirtme hâli (+I / +U) ile kurduğu bir kısaltma grubudur. Ergin'in akkuzatif grubu olarak ifade ettiği gruptur (2011, s. 397)

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eserinde belirtme grubunu şu şekilde açıklamışlardır: "Yükleme grubu, yükleme hâli eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubudur. Ayrıca grubun vurgusu ikinci öge üzerindedir" şeklinde ifade eder (2009, s. 95).

Belirtme grubu için romandan seçilen örnekler:

- Yusuf, kimse farkında olmadan evin en **sözü geçen** adamı oluvermişti.(27/29).
- Fakat bu "delikanlı"ların çoğunun yaşı **kırkı aşkındı**.(33/24).
- Şimdi dudaklarında hep o lakayt ve **her şeyi bilen** tebessüm vardı.(69/18).
- Son aylarda mütemadiyen kafasını dolduran ve bir türlü **cevabı verilmeyen** bu sualin gene beyninde zonklamaya başladığını hissediyordu.(147/7).

1.14.2. Yönelme Grubu (Yaklaşma, Datif Grubu)

Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında yönelme grubunu *datif grubu* olarak adlandırmıştır ve datif grubunu şu şekilde açıklamıştır:

"Datif hâlindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Datifli unsur da ya tek bir isim veya isim yerini tutan bir kelime gurubu olur" (2011, s. 394).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı çalışmasında yönelme grubunu *yaklaşma durumu öbeği* olarak adlandırmış ve konuyu şu şekilde açıklamıştır:

"Yaklaşma ekli bir adın bir başka ad ile kurduğu söz öbeğidir. Öbeğin birinci ögesi yaklaşma eki +A taşır. Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır.

Kuruluş olarak sıfat tamlamasına benzer. Aynı şekilde burada da, birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiş, durum eki almış olan söz, sıfat olarak algılanmıştır. Sözüne sadık, paraya düşkün, cana yakın gibi" (2013, s. 460-461). Grubun vurgusu doğal olarak ikinci öge üzerinedir.

- 1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın **Nazilli kazasına yakın** Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler.(7/1).
- Şakir bütün **çehresine yayılan** pis bir sarhoş gülüşüyle yanındaki salıncağa, Muazzez'e bakıyor.(31/34).
- Şakir **kapıya yakın** bir masaya gitti, tahta iskemleyi külhanbeyce bir tavırla çekip altına aldı.(66/30).
- (...) ikide birde gelip kulağına bir şeyler söyleyen **oğlan tarafına mensup** kadınlarla konuşuyordu.(87/8).
- Ve şimşir üzerine oyulmuş "**çeşmeye giden** kız" tasvirlerinin altındaki şiirleri ezberlediği zamanları hatırladı.(103/18).
- Memuriyetle dolaştığı muhtelif şehirlerdeki birkaç **cana yakın** dost ile yaptığı içki âlemleri bugün bile tekrar istenilecek şeylerdendi.(109/29).
- **Midesine inen** bu "acı" suyun birdenbire yorgunluğunu aldığını, tatlı bir zindelik verdiğini fark etti.(140/6).
- **Kaymakamlığa gelen** bir gazetede okuduğu şekilde, harbin sebeplerini anlattı.(154/15).
- Yalnız her zaman karısının nefesiyle beraber **yüzüne vuran** koku olmadığını hissetti.(192/34).
- Penceresi **bahçeye bakan** mutfak kapkaranlıktı.(207/12).
- Sol omzunda, **boğazına yakın** bir yerde kan pıhtıları birikmiş ve elbisesini, ta aşağılara kadar boyamıştı.(214/16).

1.14.3. Bulunma Grubu (Lokatif Grubu)

Bu kelime grubunu olduğu gibi "bulunma durumu grubu veya öbeği" şeklinde adlandıran araştırmacılar olduğu gibi farklı isimlendirmelere tabi tutanlar da olmuştur.

Lokatif grubu (Ergin, Nalbant), *kalmalı ad öbeği* (Şimşek, Koç-YDB), *bulunma grubu* (Karahan, M. Özkan, Usta, Baydar, Eker), *bulunma (lokatif) grubu* (Karaörs), *kalma öbeği* (Delice), *-de'li söcük öbeği (datif öbeği)* (Kükey), *kalma grubu* (Göker), *-de hâlindeki isimlerle* (yapılan isim grupları) (Bilgegil, Beserek), *bulunma (lokatif, de'li) öbeği* (Yerdelen), *-da (-de) ekiyle yapılan tamlama* (Koç-YDB), *kalmalı tamlama* (Hatiboğlu-TSD, Hatiboğlu-DTS, Koç-ADTS, Hengirmen-DDTS). Gencan, Ediskun ve Banguoğlu'nun eserlerinde isimlendirilmeden bulunma grubu örneklerine yer verilmiştir (Özkan, 2004, s. 135).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde bulunma grubunu *bulunma durumu öbeği* olarak adlandırmış ve şu şekilde açıklamıştır:

"Bulunma durumu öbeği, kısaltma öbeklerinden biridir. Kısaltma öbekleri, önce genelleşerek kalıplaşma, sonra da eksiltme yoluyla cümlelerden oluşan söz öbekleridir. Bu öbeklerde, bir eylemin varlığı sezilmektedir ve bu yüzden bu tür öbeklere kısaltma öbekleri denmektedir; yüklemin düşürülmesi, durum eki almış söz veya söz öbeğini zarf olmaktan sıfat olmaya indirger" (2013, s. 461-462).

Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* çalışmasında bulunma grubunu *kalmalı tamlama* olarak ifade etmiş ve şu şekilde açıklamıştır:

"Tamlayanı kalma durumunda olan ve tamlananı ek almayan veya alan tamlamaya kalmalı tamlama denir" (1972, s. 32).

- (...) yalnız çıplak ayaklı küçük bir kız çocuğu **elinde bir değnek** ile, mütemadiyen bağıran ve çamurlu kanatlarını (...)(8/13).
- Evleri Kurşunlu Cami'ye yakın olanlar ise, bu caminin minaresinde **elinde saatle bekleyen** ve vakit gelince topçuya işaret veren müezzin Sarı Hafız'a bakarlardı.(28/19).

- Bir arabacı, atların yanında, **elinde kamçısı:** "Soğuktulumba'ya, Cennetayağı'na!"(30/11).
- **Yanında duran** Kaymakam'a sordu.(46/7).
- **Yüzünde ciddi bir ifade** ile ve asla konuşmadan para sürüyor, yahut kâğıt yapıyordu.(47/33).
- Yusuf, o zamana kadar **yüzünde görülmemiş bir heyecan**la, fasulye çuvallarından birine ilişti.(69/9).
- Muazzez'in, yavaşça oda kapısını açarak, **elinde tepsi** ile içeriye girdiğini ve kendisine kahve getirdiğini farz etti.(73/14).
- Ayağında, paçalarının düğmeleri çözük, haki bir külot pantolon, **sırtında lacivert bir ceket** ve yelek vardı.(89/13).
- Edremit'e haftada, **on günde bir**, o da birkaç meraklıya, üç beş İstanbul gazetesi gelir.(153/19).
- Bugün öğrendiği şeylerin **onda biri**nin onu çıldırtmaya kâfi gelmesi lazımdı.(197/24).

1.14.4. Ayrılma (Uzaklaşma Grubu)

İsmin hâl eklerinden ayrılma (çıkma, uzaklaşma) hâl ekini alan kelime grubudur. Karağaaç, konuyla ilgili *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde ayrılma grubunu, *uzaklaşma grubu* olarak adlandırmış ve bu grubu "Uzaklaşma ekli bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile kurduğu söz öbeği" olarak tanımlamıştır. "Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir, burada da, birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Bu görev uzaklaşma eki (+DAn) alarak kullanılır. Durum eki almış olan söz, sıfat olarak algılanır" (2013, s. 462).

Kükey, *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında ise ayrılma grubunu *+den'li sözcük öbeği (ablatif öbeği)* olarak adlandırmıştır ve "+den durumunda bulunan bir ad ögesiyle tamlanan sıfatlara tamlanmış sıfat ya da +den'li sözcük öbeği adı verilir" şekilde tanımlamıştır (1975, s. 37).

- İleri doğru uzattığı **sağ elinden kanlı paçavralar** düştü.(10/11).
- Bu cuma gezintileri de mahalledeki çocukların pek mühim **eğlencelerinden biri** idi.(23/32).
- **Akşamdan kalma** olduğu besbelliydi.(62/9).
- Bu, **mektep zamanından kalma** bir dördüncü sınıf kıratıydı.(73/1).
- **Elinden gelen** her şeyi yap, onu bana ısındır!(81/25).
- Kübra **hikâyesinden haberi olmayan** Şahinde'nin bunu öğrense bile fikrini ne dereceye kadar değiştireceği tayin edilemezdi.(111/3).
- Akşamüzerine doğru çıkan ve **denizden gelen** rüzgâr hiç artmamış olduğu halde, şimdi gündüzkünden daha çok belli idi.(127/7).
- Mahcup fakat **kendinden emin** bir tavırla cevap verdi.(137/10).
- Önüne bırakılan ve bu köyün çamlarının mahsulü olan **fıstıklardan birkaç tanesi**ni ağzına attı.(140/5).
- (...) dünyanın birçok havadisleri, Balıkesir'**den** veya **İzmir'den gelen** arabacılar, pazarcılar ve birde yerli Rumlar vasıtasıyla etrafa yayılırdı.(153/20).
- **İçerden gelen** feryatları duydukça dişlerini sıkıyor.(160/14).
- **Babasının ölümünden birkaç gün sonra** tekrar gidip gelmeye başladığı tozlu odanın kendisi için (...)(162/26).
- (...) **mecellelerden alınmış** cümleler vardı.(168/31).
- Hâlbuki o **her şeyden habersiz**, atını tımar ediyor, köylere gidiyor.(189/20).
- **Bahçeden taşlığa açılan** kapı kapalı olduğu için buna hayret etmedi.(206/36).
- Karşıya bakılınca sarp **kayalardan ibaret** bir dağ görünüyor ve arkalarında, geldikleri yolun hizasında, Edremit ovası uzanıyordu.(212/15).

1.14.5. Vasıta Grubu

Vasıta durum eki almış bir isim ile başka bir isimin oluşturduğu kelime grubudur. Korkmaz, bu kelime grubunu +lA vasıta eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile kurduğu kelime grubu olarak ele almakta ayrıca ismin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını belirtmekte, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâl şeklinde ifade etmektedir. "Eski ve Orta Türkçede + In / + Un ekiyle karşılanan bu hâl, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar halindedir. Bunun yerine *ile* edatı geçmiştir. Bu hâl ile edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan + lE ekiyle karşılanır" (1992, s. 165).

Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı çalışmasında vasıta grubunu *araç* durumu öbeği olarak adlandırmıştır ve şu şekilde açıklamıştır:

"Araç eki veya edatı almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. Bu öbekte, birinci öge, araç durumu edatı "ile" ya da "-la" araç durumu eki taşır. Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir; burada da birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Durum eki almış olan söz, sıfat olarak algılanır" (2013, s. 463).

Özkan ve Sevinçli vasıta grubunun, vasıta eki almış bir isimle bir başka isim ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubu olduğunu ayrıca bu grubunun cümlede sıfat veya zarf olarak kullanılabileceğinden bahseder. Grubun vurgusu ikinci öge üzerinde olduğu şeklinde açıklarlar (2009, s. 96).

- Konsolun üzerinde bir cam fanusun altına konulmuş eski usul bir saat, **kırmızı gaz bezleriyle örtülü**, (...) **kılıflarıyla** asılmış bir çift çakmaklı tabanca duruyordu.(8/32).
- Muazzez **tombul ve boğumlu ayaklarıyla** odada tıpış tıpış dolaşırken Yusuf onu, dudaklarının kenarında hafif bir tebessümle takip eder.(16/26).
- (...) asıl ve hakikaten ehemmiyet vermeyenin bu yabani çocuk olduğunu fark edince **onunla** alay etmek, onu kızdırmak istediler.(21/19).
- Yusuf'un elini sımsıkı tutar; **küçük ayaklarıyla**, bozuk yollarda, sesini çıkarmadan taştan taşa sekerdi.(22/24).

- Hacı Rifat'ın İhsan salıncağa bindikten sonra Yusuf'u gördü, **başıyla ve elleriyle** selamladı.(31/19).
- Salâhattin Bey **rakının tesiriyle** kendini şaşırmış.(47/24).
- Hepsinin başları **hacı yazmasıyla** örtülü kadınlar, avlunun kenarında sıralanmış ve oturmuşlardı.(86/20).
- **Ter damlalarıyla** ıslanan ince ve seyrek bıyıkları, arkadaşlarının önünde, şaşkın bir gülüşle sanki daha seyrekleşiyordu.(88/17).
- Fakat gözlerini tekrar etrafta dolaştırırken, aşağıda mor bir **duman tabakasıyla** örtülmeye başlayan kasabayı gördü ve irkildi.(102/9).
- İki tarafı **zeytin ağaçlarıyla** duvarlanmış olan yol birkaç yüz metrede bir hafif kıvrıntılar yaparak uzanıyordu.(124/31).
- Duvarlara **güzel hatlarla yazılmış** birçok levhalar asılmıştı.(168/23).

1.14.6. İsnat Grubu

Sıfat tamlamasının yer değiştirmiş hâli olarak ifade edilebilecek bir söz öbeğidir. Birinci ögenin isim ile yer değiştirdikten sonra ismin başa geçerek üçüncü teklik şahıs iyelik ekini almasıyla oluşur.

Bir başka ifadeyle isnat gurubu bir diğerine isnat edilen iki unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. İsnat edilen unsur isnat olunandan, kendisine isnat yapılandan sonra gelir. Kendisine isnat yapılan unsur ya yalın halde bulunur veya iyelik eki almış olur. Bu unsur bir tek isim alabileceği gibi isim yerine geçen bir kelime gurubu olur (Ergin, 2011, s. 392). İsnat grubunu iyelik öbeği başlığı adı altında inceleyen Delice isnat grubunu iyelik ekli bir ismin yalın bir isme bağlaması yoluyla anlamsal bir bütünlüğe ulaşan ve sözdiziminde bütün olarak cümlenin bir ögesini meydana getiren kelime öbeği olarak tanımlar. Devamında da bu öbekte kullanılan temel ögenin aslında bir sıfat veya sıfat yerine kullanılan bir kelime öbeği olduğundan bahseder. (2007, s. 41).

- "**Etem Ağa'nın oğlu Yusuf**!.."(9/21).
- Bunların en başında bakkal **Şerif Efendi'nin oğlu Ali** vardı.(21/32).
- Muazzez ise biraz korkak, **yüzü kıpkırmızı**, yerinde sıkı oturmaya çalışıyordu.(30/34)
- "Bir baktım kızın **göğsü bağrı açık**: 'Ne oldu?' dedim. Babam giderken boynumdan muskamı aldı, kendi boynuna taktı!"dedi.(40/34).
- Ne yalan söyleyeyim, iş biraz ağırcaydı ama **karnımız tok**, **sırtımız pek**ti.(42/15).
- Bu masum kızcağız, (siz ne derseniz deyin, o masumdur, onun yüreği masumdur, **yüreciği temiz**dir).(43/22).
- Hilmi Bey ile Şakir'in bu Kübra meselesinden biraz fazla telaşa düştükleri, hatta hiç tetiğini bozmayan Hacı Etem'in bile bugünlerde **suratı asık** olduğu söyleniyordu.(52/28).
- Ayağında, paçalarının **düğmeleri çözük**, haki bir külot pantolon, sırtında lacivert bir ceket ve yelek vardı.(89/13).
- O kadar **içi geniş** ve tazeydi.(101/21).
- Gözlerinin altı şişmiş, **yanakları sarkmış**, **yüzü** daima **yorgun** bir ifade almıştı.(105/8).
- **Boynu bükük**, müteredditi, mahcup delikanlıyı bir türlü ciddiye alamıyordu.(109/4).
- **Yüzü sarı** ve **bakışları üzücü** olan bu kıza karşı neler hissetmiş olduğunu bir türlü tahlil edemeyen Yusuf, onu her hatırladıkça tekrar üzülüyor.(142/32).
- "Bu kaymakam **sütü temiz** bir insana benzemez ama bu sefer bir iyi tarafına rast geldi herhalde!" diyerek başını salladı.(173/29).
- **Yakası kapalı** beyaz entarisinin altında kabaran göğsü muntazam nefeslerle şişiyor ve yorganın kenarını yükseltiyordu.(174/4).

1.14.7. Eşitlik Grubu

Birinci unsurun eşitlik hâli eki (+ca, +ce; +ça, +çe) almasıyla oluşan kelime grubudur(Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 97). Bu öbekte, birinci öge, eşitlik eki veya edatı taşır. Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir, burada da birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir (Karaağaç, 2013, s. 183).

- (...) abajurlu iki petrol lambası, **sarı yaldız çerçeveli büyükçe bir ayna** ve aynanın üst tarafında duvarda (...)(8/34).
- (...) evde bir kadın bulunması; kız için de "**münasipçe bir kısmet**" varken kaçırılmaması düşünülmüştür.
- Nazilli'de reji ambar memuru olan babasının kendisini dört gözle beklemediğini biraz **sertçe bir lisan**la ona izah ediverir.(18/4).
- Edremit, üç tarafını saran Çamtepe, İbramcaköy ve Tavşanbayırı isimli üç yamaca yaslanan **büyükçe, şirince bir kasabaydı**.(19/1).
- Biraz ilerde, derenin bir parça genişleyip derinleştiği yerde mahallenin **büyükçe çocukları** ördek dövüştürürlerdi.(20/7).
- (...) **saatlerce hiç konuşmadan** yan yana otururlar.(25/21).
- **Yaşlıca kadınlar** bu düşkün eşraf konaklarından birine gittiler mi (...)(33/15).
- Tekrar **beraberce yürümeye** başladılar.(36/35).
- Yusuf kadını **hafifçe iterek** oturttu ve çok sakin bir sesle (...)(38/32).
- Kaymakam Salâhattin Bey, (...) gündüzleri biraz **ağırca olan işi**yle, geceleri de içkisiyle meşguldü ve yaşayıp gidiyordu.(44/8).
- Bu Hilmi Bey, Edremit'in eski eşraf ailelerinden birine mensup, **kibarca bir adamdı**.(44/30).
- "Mamafih, belki de bu, Şakir'in **delice heveslerinden biridir**."(51/23).
- Muazzez **çocukça bir konuşkanlık**la atıldı.(53/30).

- "Onların **epeyce şeyler** bildiklerini sanıyorum!.."(59/37).
- (...) gocuğunun cebinden **büyükçe bir meşin kese** çıkararak beyaz boyalı demir masanın üzerine altınları saymaya başladı.(66/17).
- Şakir kapıya yakın bir masaya gitti, tahta iskemleyi **külhanbeyce bir tavır**la çekip altına aldı.(66/30).
- Tavanın ortasında sallanan **büyükçe bir lambanın ışığı,** müşterilerin başlarını aydınlatıyor.(66/37).
- Ali'nin yerde serili duran yatağının başucuna **büyükçe bir kese** bırakmıştı.(71/37).
- Hacı Etem **hafifçe tebessüm etti** ve karşısındakine manalı gözlerle bakarak(...)(94/3).
- Sonra pantolonunun cebinden **ufakça bir Browning tabancası** çıkarıp çavuşa uzattı.(94/27).
- Fakat müstantik, Şakir'in bu katilde alakasını tespit edemedikten sonra, **muhakemece yapılacak iş** kalmamıştı.(97/1).
- İçlerinde **epeyce arpa** vardı.(125/30).
- **Hafifçe aralanan gözleri** ara sıra babasına ve Yusuf'a çevriliyor.(157/4).
- Yerde **güzelce bir halı**, kenarda, avukatın önünde, geniş ve üzeri deri kâğıtlar, kahverengi zarflarla dolu bir masa duruyordu.(168/21).
- (...) ve **bu günlerce süren mutlak yalnızlık** onu neredeyse boğacaktı.(183/17).
- Her hatırlayışında içini kâh nihayetsiz bir kin ve hiddet, kâh **günlerce süren bir teessür ve hüzün** kapladı.(203/5).
- **Hafifçe aralık duran ağzı** ile uyuyor ve gülümsüyor gibiydi.(213/26).
- Heybenin ta dibinden **büyükçe bir bıçak** aldı ve onunla toprağı kazmaya başladı.(214/1).

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE

"*Cümle*" Arapça bir ifade olup "tüm, bütün, bütünlük" anlamlarındadır. Türkçe karşılık olarak *tümce* terimi kullanılabilir. İki dilbilgisel terim bir yargıyı bildirmek için belirli kurallar dâhilinde bir araya gelen kelime dizisidir[10] denebilir.

Cümle için yapılan kaynak taramasındaki tanımlardan yola çıkarak bir duyguyu, bir durumu kısacası yargı bildiren kelime veya kelime gruplarının bir dizi olarak bir araya gelmesiyle oluşur demekte sakınca yoktur. Ayrıca bir yüklem şartı da göz önünde bulundurmak zorunlu haldedir. Zira çekimli bir eylem ya da kılış, oluş, durum bildiren bir kelime dizisi cümle adlandırmasına sahip olabilmek için temel şartlardandır.

Cümle için kaynaklarda çoğunluğu birbirine örtüşen ifadelerin yanı sıra farklı tanımlamalar ve adlandırmalar da yer almaktadır. Kimi araştırmacı *cümle* terimini kullanırken kimi araştırmacı *tümce* terimini kullandığı görülmektedir. Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*: cümle (2015); Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*: cümle (1992); Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*: cümle (2015); Delice, *Türkçe Sözdizimi*: cümle (2007); Ergin, *Türk Dil Bilgisi*: cümle (2011); Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*: tümce (1972); Kükey, *Türkçenin Sözdizimi*: tümce (1975).

Kaynaklarda geçen cümle tanımları şu şekildedir:

"Cümle; bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir olayı tam olarak bir yargı halinde ifade eden kelime grubudur " (Ergin, 2011, s. 398).

"Bir düşünceyi, duyguyu, durumu, olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir " (Karahan, 2015, s. 9).

"Cümle; bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubudur " (Korkmaz, 1992, s. 32).

[10] Bkz https://sozluk.gov.tr/

“Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir ” (Hatiboğlu, 1972, s. 99).

“Bir yargı taşıyan; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği dile getiren çekimli bir fiile ya da çekimli bir eylemle veya ek eylem almış isim soylu bir sözcükle düzenlenen anlamlı en geniş dil birliğine tümce denir ” (Kükey, 1975, s. 261).

“Cümle, bir yüklemle -biri mutlaka özne veya nesne olmak koşuluyla- ona bağlı en az bir tamamlayıcıdan oluşan ve bir kılış, oluş veya durum bildiren sözdizimidir” (Delice, 2012, s. 37-40).

Yukarıdaki ifadelerin tümüne bakıldığında genel çerçevede biçimbirim üzerinden bir cümle yapısının olması gerektiğinden bahsetmiştir. Fakat burada unutulmamalıdır ki sadece biçimbirimlerin bir araya gelmesiyle yapı bakımından kusursuz bir dizim elde etmek yeterli değildir, oluşan dizimin içinde bulunan sözcüklerin birbirleriyle ilişkili hâle gelmesiyle cümle elde edilir. Devamında yargı; zaman özelliği ve kişi bilgileriyle donatılarak yüklemleşir.

Yüklem ögesi olmadan bir kelime dizisini cümle olarak adlandırmak mümkün değildir. Karahan, “Yüklem cümlenin ana ögesidir ” der (2015, s. 14). O hâlde bir kelime dizisine cümle diyebilmenin en önemli şartlarından biri *yüklem*dir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Daha sonra yüklemi destekleyen diğer ögeler de yargıyı çeşitli anlam bakımından tamamlamak üzere cümlede yerini alır (Karahan, 2015, s.14; Ergin, 2011, s. 398).

Bir cümleyi anlamlandırma ve tamamlamak adına sözdiziminde yer alan cümlenin ögeleri aşağıda verilmiş olup her bir başlık ayrı ayrı izah edilmiştir.

2.1. CÜMLENİN ÖGELERİ

Cümle ögelerinin tasnifi konusunda bütün görüşlerin incelendiği “Cümle Ögelerinin Tasnifi” makalesinde Bulak (2016, s. 165-166) “Sözdizimini konu alan makalelerde ve sözdizimi kitaplarında cümle ögelerinin tasnifi konusunda farklı ifadelerle de olsa birbirine yakın yaklaşımlar sergilenmiştir. Bunlar incelendiğinde

cümle ögelerinin tasnifi konusunda birbirine yakın üç ayrı yaklaşımın görüldüğünden bahseder. Bulak'ın bu üç yaklaşımı şöyledir:

> "Akerson (2007: 162), Karaağaç (2011: 186), Hengirmen (2007: 322), Deny (1941: 1170-1173), Dizdaroğlu (1976: 11), Ediskun (2010: 328), Özmen (2013: 5) ve Üstünova (2000: 489)'nın esas aldığı birinci görüşe göre özne ve yüklem temel ögeler; diğer ögeler yardımcı ögedir. Ergin (1993: 377) cümle ögelerinden fiil ve faili esas unsur; diğer ögeleri yardımcı unsur[11]. Bilgegil (2009: 15) özne ve yüklemi esas ögeler; diğer ögeleri tamamlayıcı ögeler, Kononov (1956: 767-850) özne ve yüklemi baş ögeler; diğer ögeleri yardımcı ögeler olarak niteleyerek bu görüşle örtüşen bir yaklaşımı farklı ifadelerle dile getirmiştir.
>
> İkinci yaklaşımı, birinci görüşteki dilciler gibi cümlenin ögelerini kesin yargılarla ayırmak yerine daha esnek bir tasnif yapan dilcilerin görüşü oluşturur. Bunlardan Karahan (1999: 46) cümlenin ögeleri konusunda kesin bir tasnif yapmayıp yüklemi ana unsur, özneyi ondan sonraki en önemli unsur olarak nitelemiştir. Biraz farklı bir şekilde ifade etse de Özkan-Sevinçli (2011: 119,126) de yüklemi temel öge, özneyi ondan sonraki en önemli öge olarak niteler. Banguoğlu (2000: 438-442), Emre (1945: 115) ve Hatipoğlu (1972: 100) ise tasnif yerine cümle ögelerini önem derecesine göre vererek yüklem, özne, nesne ve tümleçler şeklinde bir sıralama yapma yoluna gitmişlerdir.
>
> Üçüncü görüş ise, cümlenin tek temel ögesinin yüklem olduğunu savunan görüştür (Bulak 2013: 1116; Delice 2003: 134; Atabay vd. 2003: 20). Bulak (2013:1116) ve Delice (2003: 134) yüklemin cümlenin tek temel ögesi olduğunu kabul edip cümlenin ögelerini; temel ögeler, zorunlu ögeler ve seçimlik ögeler olarak tasnif ederken Atabay vd. (2003: 20) yüklemin cümlenin en önemli ögesi olduğunu söylemekle yetinmiştir. Yukarıda zikredildiği gibi cümle ögelerinin doğru tasnifi, Türkçe sözdizimindeki sorunların çözümünde büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar yayımlanmış sözdizimini konu alan makalelerde ve sözdizimi kitaplarında özne ile yüklem asıl/temel/zorunlu öge; bunların dışındaki ögeler ise yardımcı öge olarak değerlendirilmiştir "(2016, s. 165-166)

Sözdiziminde cümlenin ögeleri araştırıldığında, incelenen çalışmalarda ulaşılan ortak görüşün cümle yapısı bir temel yapıda, iki yardımcı ögelerin bulunduğu yapıda incelemek olduğu görülmüştür. Buradaki çalışmalarda temel ögelere her ne kadar *asıl, ana, zorunlu* vb. gibi ifadeler verilmiş olsa da anlatılmak istenen içerik bakımından tüm çalışmalarda ortak bir görüş çıkar ki o da cümlenin ana ögelerinin yüklem ve öznenin olmazsa olmazı olduğudur. Kalan diğer ögelerin

[11] Ergin, öge kelimesinin yerine "unsur" kelimesini kullanmıştır.

ise yardımcı -tamamlayıcı- ögeler grubuna alabiliriz ki onlar da yüklemin yapmış olduğu işten etkilenen; yüklemi yer, zaman ve tarz bakımından tamamlayan diğer ögelerdir.

Karahan cümle ögeleri hakkında; cümlenin yapısında bir yüklemin anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka ögeler bulunabileceğini, bunların özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf adı verilen bu ögelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklemin anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değiştiğinden bahseder. Ayrıca Karahan ögeleri, cümle içinde *zorunlu* veya *yardımcı öge* olarak ikiye ayırmıştır (2015, s. 13).

Yukarıda verilen görüşlerden yola çıkılarak yapılan çalışmada cümle ögelerinden yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı), zarf tümleci başlıklarına ver verilmiştir. Bu tümleçlerin yanı sıra edat tümleci ve cümle dışı unsur başlıkları da açıklanmıştır.

2.1.1. Yüklem

Bir cümlenin varlığı yüklem unsuruna bağlıdır. Zira yüklem olmadan yargı olmaz, cümle tamamlanamaz. Yüklemi olmayan ifadelere kelimeler dizisi demek daha doğru olacaktır. Aktan da yüklemin tanımını yaparken benzer ifadeler kullanmaktadır. "Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan ögeye *yüklem* denir. Cümleyi kuran en temel öge olduğu için yüklemsiz cümle olamaz. Çünkü yüklem olmadan cümle yargı bildiremez" şeklinde ifade etmiştir (2009, s. 87).

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde, yüklemi şu şekilde izah etmiştir: "Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemdir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem cümlenin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklemin anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır" (2015, s. 14).

Karaağaç *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde, yüklemin tanımını şu şekilde dile getirmiştir: "Nitelendirilmiş eylem adına yüklem denir. Cümlede yargı bildiren çekimli öge, yüklemdir. Yüklem, cümlenin temel ögesidir; çünkü cümle yüklem üzerine kurulur. Diğer ögeler, yüklemin anlamını desteklemek, onu daha açık hale getirmek üzere cümlede bulunur" (2013, s. 501).

Ayrıca Türkçede aslî unsurun yardımcı unsurdan sonra gelmesi kuralına uygun olarak cümlenin esas unsuru olan yüklem, daima sonda bulunur. Fakat bu kural bazı ihtiyaçlardan vurgu, tonlama vs. gibi sebeplerden dolayı göz ardı edilebilir. Hâl böyle olunca devrik dediğimiz cümle yapısında yüklem başta veya ortada bulunma kuralı ile karşımıza çıkabilmektedir. Devrik yapıdaki cümle türüne cümle çeşitleri başlığının *Yüklemin Yerine Göre Cümleler* alt başlığında daha detaylı yer verilmiştir.

Söz konusu yüklemlerde değinilmesi gereken bir diğer konu ise yüklemlerin sadece eylemlerden meydana gelmediği, isim veya isim soylu bir sözcüğün de yüklem olabileceği bilgisidir. İsim soylu sözcükler yüklemleşirken ek fiilin çekimleri ile olur. Bu nedenle yapılan bu çalışmada yüklem başlığı iki grupta verilmiştir. Bu başlıklarda doğrudan örnek verilmiş olup yüklemler koyu renkte ifade edilmiştir.

2.1.1.1. Yüklemi Ek Fiille Çekimlenmiş İsim Cümleleri:

- Doktor ise **kalender, güngörmüş bir adamdı**.(8/4).
- Tahkikat bitip hiçbir iz bulunmadan kasabaya dönülürken Yusuf da **beraberdi**.(11/26).
- Buraya geldikleri zaman Yusuf **on yaşlarında kadardı**.(17/8).
- Önlerindeki meydanda büyük bir şadırvan **vardı.**(25/22).
- Oğul ile baba arasında bazı gizli meseleler mevcut olduğu ve ikisinin birbirine bazı sırlarla bağlı bulunduğu da **şehirde dolaşan laflardandı**.(45/15).
- Bu bakışlarda hem hayret, hem sitem hem de biraz dargınlık **vardı.**(55/10).
- Kaymakam'ın, hepsi memur olan arkadaşları da **kendi gibi züğürttü**.(66/6).
- Bu sözlerde bir sualin bütün talepleri, anlayamamanın bütün isyanı **toplanmış gibiydi**.(69/13).
- Günün bu vaktinde kahve **tenhaydı**.(79/27).

- Ömrünün bu en güzel gecesini, ömrünün bu en korkunç gününün takip etmesi mi **mukadderdi**?(81/29).
- Çayiçi denilen mahalledeki evin avlusu kadınlarla ve kapının önündeki meydan erkeklerle **doluydu**.(86/18).
- Geniş ve tozlu meydanın kenarlarına dikilen sırıkların üzerinde demir ızgaralar **vardı.**(88/4).
- Şakir'in avukatı Hami Bey oldukça zengin ve Hilmi Bey'le de **uzaktan akrabaydı.**(97/15).
- Fakat bu sükût, kendisinin garip bir vaziyette olmasına **mâni değildi**.(106/30).
- Yusuf'un eline bakmak ise, **hepsinden ağırdı**.(111/14).
- Cevizin koyu, acayip, biraz da attarların sattığı ıtriyata benzeyen bir kokusu **vardı.** Bu **tatlı, latif bir kokuydu**. İncirin kokusu ise hiç **güzel değildi.**(114/12).
- Cennetayağı'nın bağları arasından geçen dar ve çukur yol **kupkuru idi.**(120/24).
- Artık kılık kıyafeti **bir efendiden farksızdı.**(142/9).
- Bastığı yerin ayaklarının altında sıkı durduğunu hissedememek, hemen yola çıkılacakmış kadar eğreti bir hayat yaşamak **ne azaplı şeydi**?(147/9).
- Hadiseler, **gece vakti ve bir idare kandilinin ışığında konuşulduğu kadar ümitsiz ve korkunç değildi**.(175/12).
- Mavi yüzlü yorganın üzerinde uzanan beyaz eli **hareketsizdi**.(176/6).
- Bu evin içindeki maddi ve manevi sıkıntıyı bölüşecek bir insana **muhtaçtı.**(183/16).
- O **anasının ve başkalarının bir oyuncağı idi**. O **bir çocuktu**.(199/18).
- Kış kıyamette at üstünde dolaşmak **kolay değildi**.(200/32).

2.1.1.2. Yüklemi Çekimli Fiil Olan Cümleler

- 1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar **bastılar** ve bir karı kocayı **öldürdüler**. (7/1)
- Gelenler hiç dinlenmeden, muhtarı da alarak cinayet yerine **gittiler**.(8/22).
- Ben başlarını yastığa **getirdim**, yorgancağızı üstlerine **çektim.(**10/33).
- Yukarıçarşı'daki Kurşunlu Camii'nin kubbesi daima donuk bir ışıltı ile **parlıyordu**.(19/15).
- Yusuf, etrafta ses çıkarmadan bakakalan çocukların yanından ağır ağır **çekildi**.(21/29).
- Çocuklar ellerindeki şişirgen düdükleri yorulmak bilmez bir inatla **öttürüyorlardı**.(30/10).
- Salahattin Bey odasına gidince uzun uzun düşünerek bu iki günün vukuatını birbirine bağlamaya, onlara **mana vermeye çalıştı**.(50/37).
- Yusuf ellerini arkasına kavuşturmuş, hızlı hızlı **gidiyordu**.(65/8).
- Kısa fasılalarla secdeye varanların patırtısı dışarıdan **işitiliyordu**.(72/25).
- Çamurlu yolda insanın burnuna rutubetli ve ekşi bir gübre kokusu **vuruyor**.(102/18).
- Ne yapmak için geldiğini, Muazzez'le ne konuşacağını bir türlü **hatırlayamıyordu**.(116/20).
- O zaman Kaymakam süratle ayakkabılarını giyerek dışarı **fırladı.**(135/34).
- Yusuf başparmaksız elini uzun uzun seyrederken düşünceleri eski ve acı bir hatıraya doğru **uçtu.(**155/11).
- Yusuf tekrar mutfağa dönünce ocağın kenarında bir tencere bulgur pilavı durduğunu **gördü.**(178/15).
- Kaymakam, Malmüdürü'ne, bu tahsildarın ne diye böyle boş gezdiğini **sordu**.(201/1).

2.1.2. Özne

Cümlede yüklemin yapmış olduğu iş, oluş ve durumu üzerine alan ögedir. Yani yüklemin yapıcısı, fâili durumundadır. Ayrıca cümlede bahsedilmezse bile eylemin içinde mutlaka bulunur ve varlığı cümlede hissedilir. Karaağaç, özneyi *"Cümlede bir var oluşu veya bir yapma ve olayı gerçekleştiren öge"* olarak tanımlamıştır (Karaağaç, 2013, s. 505). Ergin ise özneyi *fâil* olarak adlandırmış ve cümlenin fiilden sonra ikinci unsuru olduğunu, fâil fiili yapan veya olan unsurdur şeklinde açıklamıştır. Özneyi, fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsuru olduğunu da eklemiştir (2011, s. 399).

Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde özneyi, "Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey" olarak tanımlamıştır (1992, s. 119).

Öznenin en önemli niteliği, yalın hâlde bulunmasıdır yani isim hâl eklerini almaz; fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır. (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 109 ; Karahan, 2015, s. 19).

Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde "*olan*"ı, diğer cümlelerde "*yapan*"ı karşılayan öge (Karahan, 2015, s. 18) olduğu için cümle ögelerinde özneyi ararken sormamız gereken eylemi sıfat-fiil haline getirip KİM ve NE sorularını sormaktır. Kısacası yükleme -An kim? -An ne? soruları sorulur. Sorulan bu sorulara karşılık birçok türde özne ortaya çıkmaktadır (Bulak, 2013, s. 1105). "Bugüne kadar gramer ve sözdizimi kitapları ile bilimsel araştırmalarda özne türleri için gerçek özne, gerçekte kimse, gramerce özne, sözde özne, mantıkça özne, güçte kimse, mantıkça kimse, görünmez özne, görünür özne, örtülü özne, dolaylı özne, belirsiz özne, gizli özne, açık özne, ortak özne, açıklamalı özne, açıklayıcıdan özne, yinelenmiş özne, pekiştirilmiş özne, pekiştirmeli özne, kalıplaşmış özne, bağlaçlı özne, seslenmeli özne, kayan özne, bildirme koşacıyla özne, dönük kimse, karşılıklı kimse, ortaklaşa kimse, ettiren kimse, olduran kimse, yapıcı özne, etkileyici özne, etkisiz özne, etkilenen özne, imeceli özne, yaptırıcı özne, aracılı özne, baskıcı özne, zorlayıcı özne, deneyimci özne, eyleyici özne, anlatımsal özne olmak üzere 42 farklı terim

kullanılmış, nitelik olarak deneyimci ve eyleyici özne dâhil 25 farklı özne türü kullanıldığını belirtmiştir" (Bulak, 2013, s. 1105).

Yapılan bu çalışmada araştırmacıları tarafından görüş birliği sağlanan gerçek özne, sözde özne ve gizli özne olmak üzere özne türlerini tespit yapılmıştır.

2.1.2.1. Gerçek Özneyle Kurulan

İşin kim tarafından yapıldığı açıkça ortada olan, bilinen; edilgen çatı hariç diğer çatı eklerini alan fiillerin yüklem olduğu cümlelerde bulunan özne türüdür. İşin kim tarafından yapıldığı açıkça söylenmeyen gizli özne[12] olarak adlandırılan özne türü de aslında gerçek öznedir. Aralarındaki tek fark kelime veya kelime grubu olarak cümlede varlığının bulunmaması/yer almamasıdır.

- (...) **çıplak ayaklı küçük bir kız çocuğu** elinde bir değnek ile, mütemadiyen bağıran ve çamurlu kanatlarını telaşla çarparak koşan birkaç kazı kovalıyor.(8/13).
- **Kaymakam** ıslak kalpağını biraz geriye attı, çocuğa doğru yürüdü.(9/14).
- **Çocuk** ehemmiyet vermek istemeyen bir tavırla başını salladı ve elini uzattı.(10/4).
- **Yusuf** evin içindeki bu anlaşılmaz hallere şaşkın şaşkın bakıyordu.(15/20).
- **Rumelili ihtiyar bir hizmetçi**, çocukların önüne bir iki kap yemek kor, ondan sonra odasına giderek uyur, onları keyiflerine bırakırdı.(23/6).
- Bu esnada **seneler** birer birer, ağır ağır, fakat hiç durmadan geçiyordu.(23/12).
- **Hacı Rifat'ın İhsan** salıncağa bindikten sonra Yusuf'u gördü, başıyla ve elleriyle selamladı.(31/19).
- **Hulusi Bey'in gözleri** Salâhattin Bey'e merhamet ve imkânsızlık içinde bakıyor.(48/11).

[12] Bkz. 3.1.2.3. Gizli Özneyle Kurulan

- **Ben** utancımdan olanı biteni anlatamadım. “Koşa koşa indim de ondan!” dedim.(62/19).
- Hakikaten **Ali'nin anneannesi** Edremit'in meşhur simalarındandı.(71/14).
- **Muazzez** kendini daha fazla zapt edemeyerek ağlamaya başladı.(78/8).
- **Kübra ile anası** ise evde iki hayal gibiydiler.(85/26).
- **Kenarda dizili duran ve memnun bir tavırla başlarını sallayan kadınlar ve onların yanı başlarında bağdaş kurup uslu uslu oturan çocuklar**, sanki gelinin hareketlerinden en ufak bir noktayı kaçırmaktan korkuyorlarmış gibi, dikkatle bakıyorlardı.(87/32).
- O zaman **Hacı Etem** elini ceketinin sağ cebine atarak bir küçük torba daha aldı, masanın üstüne, diğerinin yanına bıraktı.(94/25).
- Zeytinliklerin arasında yükselen yamaçlarda, ortalara doğru, **yer yer ağaç kümeleri** vardı.(100/30).
- **Kaymakam,** sayfaları birbiri arkasına çevirirken, bu mecmuanın yazılarını içer gibi okudu.(103/17).
- **Yemlerini bitiren atlar** sıkılmış gibi başlarını sallamaya ve torbaları savurmaya başladılar.(127/18).
- **Onun, baktığı yeri kirletiyormuş hissini veren yapışkan mavi gözleri ve masanın üzerine yerleşip bir müddet orada kımıldayan korkunç derecede çirkin elleri**, bir türlü zihninden çıkmıyordu.(166/19).
- Aynı evde, **yan yana ve birbirine tamamen yabancı olarak yaşamak**, feci bir şeydi.(183/1).
- Şahinde soğuktan titreyerek Yusuf'un yüzüne bakıyor, o da bir şey söylemiyordu.(196/35).

2.1.2. 2. Sözde Özneyle Kurulan

Edilgen çatılı cümlelerde eylemi yapan belli olmadığı için yüklemin bildirdiği işten etkilen öge özne olarak cümlede yer almaktadır. Bunu ifade ederken de *sözde özne* terimi kullanılır. Etken cümlelerdeki gerçek özne, edilgen yapılı cümleye geçtiğinde etken cümlenin nesnesi edilgen yapıda sözde özne olmaktadır. Yani eylemin fâili değil de eylemin yaptığı işten etkilenen öge(nesne), özne görevini üstlenmektedir. Bu yüzden öznenin yerini tutan nesneye *sözde özne* adı verilir

Korkmaz, sözde özneyi "edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde, cümlenin öznesi gibi görünen fakat gerçekte nesnesi olan kelime ve kelime grupları" şeklinde ifade etmiştir (1992, s. 139).

- (...) cuma günü de fırına **kâğıt kebabı veya güveç** verilir yahut **çiğ et** alınarak kırda pişirilirdi.(24/1).
- **Rakı masası** kaldırıldı. İçeri daha **küçük bir masa** getirildi. Üzerine **pike bir örtü** örtüldü.(45/31).
- **Ağlayamayacak kadar çok ıstırap çektiği, şiddetli bir buhran geçirmek üzere olduğu** görülüyordu.(55/24).
- **Uzun ve beyaz bıyıklarını oynata oynata bir köşede Rumca muhabbet eden Giritlilerin sesi** buradan duyuluyordu.(66/34).
- Kısa fasılalarla **secdeye varanların patırtısı** dışarıdan işitiliyordu.(72/25).
- Oldukça soğuk havaya rağmen, belki de yaklaşmakta olan baharın verdiği bir cesaretle, **düğün** açıkta yapılıyordu.(86/23).
- Arabanın zeminini örten çulun altına sadece biraz **kuru ot** serpilmişti.(127/24).
- Yusuf babasıyla beraber eve dönerken sokaklarda **davullar, zurnalar** çalınıyordu.(153/33).
- Şahinde'nin perde perde yükselen sesinin yanında **Muazzez'in yalvarmaya benzeyen sözleri** duyuluyordu.(179/30).

2.1.2. 3. Gizli Özneyle Kurulan

Özne, kimi cümlelerde bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Yüklemde, işi yapan öznenin şahıs eklerinden yola çıkarak kim tarafından yapıldığı bilgisi mevcuttur. Türk dilinde en az çaba ilkesi vardır ve gizli özne buna güzel örnektir. Çünkü Türk dili gramer yapısı bakımından özne varlığını yüklemde şahıs ekleriyle koruyabilen bir yapıdadır. Bu nedenle "Ben yarın Şanlıurfa'ya gidiyorum." cümlesi yerine "Yarın Şanlıurfa'ya gidiyorum." dendiğinde özne varlığının *ben* olduğu bilgisine ulaşılabilir. Bu bilgi cümlede yazılmamış dahi olsa yüklemde bulunan öznenin varlığına işaret eden şahıs eki alıcıyı derin yapıdaki *ben* zamirine götürür.

- Doğduğu günden beri dünyanın bir acayiplikler diyarı olduğunu ona anlatmaya çalışıyorlardı.(13/14). **(Onlar)**
- Sonra bu fakir işçilere bu köpek muamelesini yapmaya neden lüzum görüyorlardı?(27/5). **(Onlar)**
- Ayvalıbahçe dedikleri, etrafı çit çevrili, büyük bir bahçeyi geçtikten sonra arkası tepeye dayanmış, kerpiç bir kulübeye geldiler.(36/37). **(Onlar)**
- Yaşı benden küçük olduğu halde beraber olduğumuz zamanlar bir çekingenlik, ne diyeyim, bir üzüntü duyuyorum.(53/31). **(Ben).**
- Çok kere şiddetle muhalif olduğu şeyleri böyle bir hususi ve gizli münakaşadan sonra kabul ederdi.(56/13). **(O).**
- Akşama kadar belki beş altı veresiyeciyi deftere yazmayı unuttu.(72/18).**(O).**
- Sabahleyin, aynı minderin bir köşesinde ve boynu ağrımış olarak uyanınca, içinde hâlâ uykuya daldığı zamanki tatlı hisler yaşıyordu.(73/20).**(O).**
- Mümkün olsa gündüzleri bu evden kaçacak yahut bir köşeye saklanacaktı.(86/6).**(O).**
- Hepsi ifadelerinin altına parmak bastılar. Sonra onlar da karakoldan çıkıp üçü bir tarafa, biri başka tarafa, yollarına gittiler.(95/32).**(Onlar)**

- Değilim... Babama üzülüyorum. Sonra yalnızlık... İşsizlik... Can sıkıntısı...(113/2). **(Ben).**
- Ancak bir iki dakika sonra kendini topladı ve yüzünde kendinden emin, rahat bir gülüşle yaylılardan birine giderek sahibinden arabayı birkaç saat için kiraladı.(120/12).**(O).**
- Daha geçen gün sana bir kitaplık laf söyledik.(156/9). **(Biz).**
- Yusuf'un odaya girerek dolapları açacağını, orada gene son günlerde peyda olan peçete ve çatal bıçak takımlarını göreceğini sanmış; onun müthiş hiddetini ve kendisinin her şeyi ağlayarak itiraf edeceği ve af dileyeceği anı beklemişti.(189/4).**(O).**
- "Mangal yakmadınız mı?"(192/6). **(Siz).**
- Ayda aldığın iki buçuk lirayla bu ev geçinir mi sanıyorsun? Seni bu cahilliğinle memurlukta tutan adama ne yüzle çatacaksın?(195/20). **(Sen).**
- Hele geceleri büsbütün boğulur gibi oluyor ve yorganın altında hırsla dizlerini yumrukluyordu.(204/18).**(O).**
- Heybenin ta dibinden büyükçe bir bıçak aldı ve onunla toprağı kazmaya başladı.(2014/1).**(O).**

2.1.3. Nesne

Cümlede öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen kelime veya kelime grubudur. (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 118). Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez (Karahan, 2015, s. 25). Bu nedenle nesneyi ikiye ayırarak incelemek daha doğru olacaktır. Nesne, fiile eksiz veya ismin belirtme hâl eki (yükleme hâli) ile bağlanır. Nesne; belirtme hâl eki almış ise “belirtili nesne”, belirtme hâl eki almamış durumda ise “belirtisiz nesne” olarak adlandırılır. Belirtisiz nesneler, fiillere ek almadan doğrudan bağlanır.

Cümle tahlillerinde “neyi ve kimi” sorularını sorarak belirtili, “ne” sorusunu sorarak belirtisiz nesne bulunabilir.

2.1.3.1. Belirtili Nesne

Cümlede öge bakımından ismin belirtme hâli eki taşıyan nesneler belirtili nesnedir, bilinen bir varlığı karşılar. Yükleme belirtme +I /+U ekleriyle bağlanır. Cümle diziminde belli bir yeri yoktur; cümlenin herhangi bir yerinde bulunabilir.

- Yusuf bu Çınarlıçeşme seyahatlerine çok kere **Muazzez'i** de alırdı.(22/23).
- (...) fakat bir şey söylemeden ve en küçük bir harekette bile bulunmadan **başını** tekrar yorganların arasına soktu.(40/14).
- Hilmi Bey **masanın üstündeki tütün paketini** aldı, **arka tarafındaki dağınık rakamları** topladı.(48/36).
- Ben utancımdan **olanı biteni** anlatamadım.(62/19).
- Bu sırada Ali, odanın öbür ucunda yere diz çökmüş, önünde küçük bir rahle, beş numara bir lambanın ışığı altında **veresiye defterlerini** temize çekiyordu.(72/1).
- Zaten Şahinde kadar manasız, dırdırcı, ne yaptığını bilmez bir kadına peygamberce bir sabır ile tahammül eden bu adam, **Yusuf'u** ilk günden beri hayrete düşürüyordu.(82/30).
- Bir zeytinlik ile yanındaki bir tarla **üç kişiyi** senenin bir ayında bile doyurmazdı.(111/13).
- Rabıtasız konuşuyor ve sözleriyle daha ziyade **Salâhattin Bey'in zihnini** karıştırıyordu.(135/16).
- Babası beyaz entarisiyle yatağın üstüne oturarak, **daireden getirdiği bir gazeteyi** okumaya başladı.(156/30).
- İlk günlerde biraz şaşıran Muazzez, yavaş yavaş kör, bir gevşekliğin içine **kendini** bırakıyordu.(186/5).

- Şimdi **akşamın olmasını**, **sofranın kurulmasını** yahut **bir yere gitmelerini** biraz isteyerek bekliyor.(190/13).

2.1.3.2. Belirtisiz Nesne

Belirtme hâli eki taşımayan nesneler belirtisiz nesnedir, genel bir varlığı, bir türü karşılar. Belirtisiz nesne yüklemin hemen yanında yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında daimî bir ilişki vardır. Bu sebeple yüklemle belirtisiz nesne arasına da / de, dahi, bile gibi kuvvetlendirme edatı ve soru eki dışında genellikle başka bir öge giremez (Karahan, 2015, s. 26).

- Biraz ilerde, derenin bir parça genişleyip derinleştiği yerde mahallenin büyükçe çocukları **ördek** dövüştürürlerdi.(20/7).
- (...) yahut zeytin silkenlere bakarak boş gezdi ve hiç kimseyle **hiçbir şey** konuşmadı.(36/13).
- İzmirli, Midillili veya yerli Rum çocukları ile yazın Cennetayağı, kışın hamam âlemleri tertip eder, **avuç avuç para** saçardı.(45/11).
- Bu oyunda kazanılan paranın ortada tutulması şart olmadığı için, Etem aldığı sarı liraları cebine koyuyor ve önünde **birkaç mecidiye** bırakıyordu.(47/35).
- Sen ona **hem ağabeylik hem babalık** yaptın.(58/14).
- O zaman Ali, birdenbire, kendisinin bile şaştığı bir cesaretle: "**Ben vereyim...**" dedi.(70/36).
- Bulutların göstermediği bir ay ortalığa **pek hafif bir ışık** dağıtıyor ve iri yağmur damlaları derenin yuvarlanan sularına düşerek orada **küçük ve hemen kaybolan halkalar** bırakıyordu.(75/5).
- Avlunun ortasındaki taşlıkta birkaç Çingene karısı, ellerinde zilli teflerle **kısa tempolu oyun havaları** çalıyorlardı.(86/25).
- Birkaç küçük çocuk, kapılarının eşiğine oturmuş **sütlü mısır** yiyorlardı.(115/28).

- (...) kahvelerin önünde kalabalık gruplar hararetle **bir şeyler** konuşuyor.(154/1).
- Evvela Çınarlı Han'da **bir sofra** kurdurmuşlar (...)(167/32).

2.1.4. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

Cümlede aldığı eklerle yönelme-yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma anlamı katarak yüklemi tamamlayan ögedir. Ergin *yer tamlayıcısı* ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: "Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve istikameti vardır. İşte *yer tamlayıcısı* hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif (yönelme-yaklaşma), lokatif (bulunma) ve ablatif (ayrılma-çıkma) ekleriyle bağlanır" ifadelerini kullanır (2011, s. 400). Kükey +A, +DA, +DAn durum eklerinden birisiyle çekimlenerek eylemin, işin neye, nereye, kime yöneldiğini; nede, nerede, kimde geçtiğini; neden, nereden, kimden çıktığını gösteren yardımcı ögeye dolaylı tümleç adı verildiğini söyler (1975, s. 131). Ancak yönelme, bulunma veya ayrılma hâl eklerinden birini alan her kelime cümle tahlillerinde dolaylı tümleç görevinde olmayabilir. Söz konusu hâl eklerinden birini almış olan sözcük tarz, durum, zaman veya miktar bildiriyorsa dolaylı tümleç değildir.

Ayrıca yönelme ve uzaklaşma hâl ekli dolaylı tümleçler isim cümlelerinde çok az kullanılırken, bulunma ekli dolaylı tümleçler ise her cümlede bulunabilir (Karahan, 2015, s. 30).

Verilen bilgiler ışığında dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) ile ilgili olarak dilbilim alanında yapılan çalışmaların ortak bir paydada toplandığı görülür. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz: Aldığı eklerle yönelme, bulunma ve ayrılma-çıkma dediğimiz uzaklaşma anlamı katarak yüklemi tamamlayan bir öge olduğu, bu ögenin yükleme ismin +A, +DA, +DAn hâl eklerinden birisini alarak bağlandığıdır.

- Rumelili ihtiyar bir hizmetçi, **çocukların önüne** bir iki kap yemek kor.(23/6).
- Kadın envai türlü dualar, teşekkürlerle **Yusuf'un ellerine** sarılıyor.(36/18).

- Oldukça serin bir kış gecesi Salâhattin Bey, Ceza Reisi ve birkaç avukat, **Hulusi Bey'in evinde** toplanmışlardı.(44/26).
- Yusuf eskiden beri, **böyle ikide birde ağlayıveren insanlara** kızardı.(60/36).
- Vişne zamanı da gelmişti. Sevine sevine koştum; **arabadaki yatakların, kilimlerin üstüne** oturdum.(63/12).
- Birkaç kere, dalgınlıkla, **müşterilerin sirke şişesine** az kaldı gazyağı dolduracaktı.(72/17).
- Mümkün olsa gündüzleri **bu evden** kaçacak yahut **bir köşeye** saklanacaktı.(86/6).
- Günlerce, aylarca düşünüyor, **aklına** işe yarar bir fikir gelmiyordu.(107/10).
- Eliyle ağzını kurulayarak **kenardaki yeşil tahta sandığa** oturdu. (117/7).
- Kahvedekilerin bir kısmı **ona** hayretle baktılar. **Biraz daha aşağılarda**, **arabacı dükkânlarının bulunduğu meydanda** birkaç yaylı duruyordu.(120/8).
- **Karanlık ve bozuk kaldırımlı sokaklarda** ayaklarını taşlara çarparak ilerledi.(135/35).
- Yusuf sağ elini kaldırıp **başparmağının yerine** baktı.(155/7).
- "**Anamın böğrüne** yine sancı geldi, bir bakıvereceksin!"(156/21).
- Yusuf **masanın başında** ayakta duruyor ve gözlerini **Kaymakam'ın ellerinden** ayıramıyordu.(166/3).
- Muazzez'in saçları iki örgü halinde **beyaz yastığın üzerinde** uzanıyordu.(175/29).
- Havalar serinlediği için, iki yerde ateş yanmasın diye yemeği **mutfakta** yiyorlardı. **Bakır sininin ortasında** bulgur pilavı tenceresi duruyordu.(180/24).
- Biraz da şaşkınlık ifade eden bu tebessüm ona daha esrarlı bir güzellik veriyordu.(186/28).

- **Kafasından** hatıralar birbirini kovalayarak geçmekte idi.(199/36).
- Yusuf birdenbire kolunu **havaya** kaldırdı, elinde tuttuğu meşin kamçıyı **İzzet Bey'in suratına** yapıştırdı.(208/31).

2.1.5. Zarf Tümleci (Belirteç Tümleç)

Zarflar, cümlede yüklemin anlamını zaman, durum, miktar, yer, yön, tarz, araç vb. yönlerden tamamlayan ögedir. Zarf-fiil grupları cümlede zarf olarak kullanılır. Zarflar, cümlede genellikle çekimsiz unsurdur. Fiillere doğrudan bağlanır (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 123). Çekimsiz bağlanan içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri, aşağı, yukarı sözcükleri hâl eki almadan kullanılırsa zarf tümleci olur. Aksi hâlde zarf değil cümle tahlillerinde aldığı eke göre nesne ya da dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) olur. Karahan, isimlerin eksiz veya yön*(-rA, -Arı)*, eşitlik*(-cA, -çA)*, vasıta hâli*(-IA, n)* ve diğer hâl ekleriyle; fiillerin de zarf-fiil ekleri alarak cümlede zarf görevi yapabileceğini söyler (2015, s. 33).

Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir. Ayrı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Miktar bildiren zarflar ise yüklemin hemen yanındadır (Karahan, 2015, s. 33). Zarf tümlecini bulabilmek için yükleme nasıl, neden, niçin, ne zaman, ne kadar, ne şekilde, hangi sebeple, hangi şartta, kiminle soruları sorulur.

Cümleyi zaman, durum ve diğer bakımlardan tamamlayan zarflar, cümlenin yardımcı ögesidir. Nasıl ki isimlerin renkleri, durumları, biçimleri gibi özellikleri hakkındaki bilgi sıfatlardan ediniliyorsa eylemler için de zarflar tıpkı sıfatlar gibidir. Yani eylemin zamanı, durumu, sebebi, miktarı, tarzı hakkındaki bilgiyi veren zarflardır.

- Bu esnada seneler **birer birer, ağır ağır,** fakat **hiç durmadan** geçiyordu.(23/12). (Nasıl?)
- Bilhassa perşembe akşamlarını **sabırsızlıkla** beklerlerdi.(28/30).(Nasıl?)

- Çocuk **onu iki eliyle** ve **şiddetle iterek** yorganların üstüne kapandı ve **hıçkıra hıçkıra** ağlamaya başladı.(38/22).(Nasıl?).
- **Akşam eve döndüğü zaman** Şahinde, kendisini **gülerek** karşıladı.(50/15). (Ne zaman –Nasıl?).
- Bu kılıkta odadan **dışarı** da çıkamıyordu.(62/17).**(Nere?).**
- Yusuf eliyle, rahatsız olmamasını **işaret ederek/ sessizce/ yukarı** çıkmak istedi.(76/14).**(Nasıl –Nasıl-Nere?)**
- Bayramyeri'ne **gelince** Ali'nin dükkânına sapacağı yerde **karşı taraftaki kahveye girip** camın yanına oturdu.(79/25).(Ne zaman - Nasıl?).
- Kalbi **bir tokmak gibi** göğsüne vuruyordu.(101/27).(Nasıl?).
- Eve **gelir gelmez** soyundu, **sırtına bir hırka alarak** tulumbada yıkandı.(102/24).(Ne zaman- Nasıl?).
- Kaymakam, **sayfaları birbiri arkasına çevirirken,** bu mecmuanın yazılarını **içer gibi** okudu.(103/17).(Ne zaman- Nasıl?).
- **Gözlerini tekrar yumarak** yürüdü.(114/18).(Nasıl?).
- Karanlık ve bozuk kaldırımlı sokaklarda **ayaklarını taşlara çarparak** ilerledi. **Hükümet binasına gelince** candarmayı **karakola yollayıp** bölük kumandanını çağırttı.(135/33).(Nasıl- Ne zaman- Nasıl?).
- Şahinde **söyleyecek söz bulamayarak** başını çevirdi.(132/35).(Nasıl?).
- **İsmail'i karşısına oturtarak** onunla **uzun uzadıya** konuştu.(138/14).(Nasıl-Nasıl?).
- Bazı günler **sabahtan akşama kadar** evden çıkmıyor.(142/26).(Ne zaman?).
- Muazzez **kocasının hükümete memur olduğu havadisini duyunca / sevincinden** çıldıracaktı.(148/33).(Ne zaman- Nasıl?).
- Salâhattin Bey **hemen ertesi günü Yusuf'u yanına alarak** hükümete götürdü.(149/11).(Ne zaman- Nasıl?).

- Yukarıçarşı'dan **geçerken**, Avukat Hulusi Bey, yazıhanesinin penceresinden **başını uzatıp** onu çağırdı.(168/10).(Ne zaman-Nasıl?).
- Yusuf **bir aralık /yan gözle İhsan'a bakınca** onun gözlerinin de kendininkiler gibi yaşarmış olduğunu gördü.(177/14).(Ne zaman- Nasıl- Ne zaman?).
- **Bir müddet** / **konuşmadan** bekleştiler.(183/24).(Ne kadar- Nasıl?).
- **Yün çoraplarının ucuna basarak/merdivenleri gıcırdatmadan/ yukarı** çıktı.(192/16).(Nasıl- Nasıl- Nere?).
- **Yusuf kapıyı itip/ eşikte belirince** bütün odadakiler **evvela hareketsizce** birbirlerine baktılar.(208/8).(Nasıl- Ne zaman- Nasıl?).
- Beyaz at **sahibini görünce** başını **merakla** o tarafa çevirmişti.(210/5).(Ne zaman- Nasıl?).

2.1.6. Edat Tümleci

Öncelikle *edat tümleci* teriminin tartışmaya açık olduğunu söylemek gerekir. Zira edat tümlecinin varlık- yokluk meselesinde varlığını kimi dil araştırmacıları kabul ederken kimi dil araştırmacıları kabul etmemektedir. Bu yapıyı, Ediskun, Gencan, Kükey ve Dizdaroğlu, ayrı bir tümleç olarak değerlendirirken; Banguoğlu, Bilgegil, Karahan ve Ergin'de bunun tam tersi bir tutum söz konusudur. (Akın, 2007, s. 213).

Edatların tek başlarına kullanılamayan bir öge olduğundan bahseden Delice, ancak bir isimle yapısal ortaklık kurarak zarflık anlam ilgileri oluşturmaya yarayan öbek yapıcı biçimbirimler olduğunu söyler. Bu biçimbirimlerin cümle içinde varlığı sadece yapısal farklılık olarak bulunduğundan söz eder. Yani dizimbirimler içinden edat öbeği tanımıyla ayrılmasına neden olabilir ama dizibirim olarak anlatmak istedikleri şeyin birbirinden farklı olmadığını, dolayısıyla böyle bir tümlecin varlığı kabul edilemeyeceğini ifade eder (2003, s. 18)

Yapılan bu çalışmada edat tümleciyle ilgili varılan nokta Ergin, Karahan, Delice veya Banguoğlu'nun görüşleriyle aynı doğrultudadır. Çünkü edat tümlecinin

işlevi bakımından yüklemin "nasıllık" durumunu izah etmektedir. Bu işlevden dolayı edat ögesini zarf tümlecinde ele almak yerinde bir görüş olacağı kanısındayız. Bu nedenle yapılan bu çalışmada geçen edat tümlecinin varlığı zarf tümlecinin içinde değerlendirilmiştir.

2.1.7. Cümle Dışı Öge[13]

Özkan ve Sevinçli; cümle dışı ögeyi, cümlenin kuruluşluna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlenin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsurdur, şeklinde açıklamışlardır. Bazı bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitap sözleri, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı unsur olarak değerlendirilir (2009, s. 133).

Cümle dışı öge hakkında bağlayıcı bir işleve sahip olduğunu belirten, Karahan, "özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklemin tamlayıcısı" olmadığını söylemiş; bu ögelerin yüklemin tamamlayıcısı olmasının aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eden ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlayan*"* bir öge olduğunu açıklamıştır (2015, s. 36).

Ergin, cümle dışı öge için şu açıklamayı yapar: "Bunlar esas hareketle, fiille ilgili olamayan ve cümleye sadece ilâve edilmiş bir durumda bulunan unsurlardır. Umumiyetle cümlelerin başlarında, sonlarında ve cümleler arasında bulunurlar. Parantez şeklinde cümle içine girdikleri de görülebilir. Bunlara cümle dışı unsurlar adı verilir" (2011, s. 401).

Cümle dışı öge konusunda öne sürülen görüşlerden hareketle genel kabul niteliğinde olan ifade, söz konusu ögenin, cümlenin temel ya da yardımcı bir unsuru olmadığıdır. Cümle dışı ögeler, sadece cümleler arası bağlantı kurmaya yarar.

- **Evet,** Allah onları bir kere fıkara yaratmıştı, bunda kimsenin kabahati yoktu.(27/7).

[13]Cümle Dışı Unsur(öge), cümle tahlillerinde kısaltılarak kullanılmıştır. Kısaltılmış şekli CDU olarak verilmiştir.

- "Ne çocuğu, **ilahi** Salâhattin Bey, ben sana vardığım zaman kaç yaşındaydım?"(50/27).
- Hilmi Bey'den çıkan para pek yabancı yere gitmedi **ki!** (51/29).
- "Akşamüstü al **da** Çınarlı Kahve'ye gel... Parayı ödeyeceğim!.."(65/16).
- **Bereket versin** Kaymakam ona dikkat etmiyor, başı önünde sık sık nefes alarak sadece dinliyordu.(134/25).
- "**Eh**, bu dünya da unutulacak dünya zaten..."(151/30).
- "**Eyvah**!.. İşitmedi!" dedi.(158/30).
- Fakat İzzet Bey, yükünü tutacağa **da** pek benzemiyordu.(165/14).
- Ticarete atılayım desen **hem** sermaye ister **hem** tehlikeli iş.(170/29).
- Şimdi akşamın olmasını, sofranın kurulmasını **yahut** bir yere gitmelerini biraz isteyerek bekliyor.(190/13).
- **Lakin** bir el onu olduğu yerde dimdik tutuyor, parıltısız gözlerle karısına baktırıyordu.(202/17).

2.2. CÜMLE TÜRLERİ

Yapılan bu çalışmada söz konusu cümle türleri; *Yüklemin Türüne Göre Cümle, Yüklemin Yerine Göre Cümle, Anlamına Göre Cümle ve Yapısına Göre Cümleler* olmak üzere dört başlık hâlinde incelenmiştir. Kendi içinde alt başlıklara ayrılmış olup her bir alt başlığa detaylıca değinilmiş, konuyla ilgili romandan örnek cümleler verilmiştir.

2.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin türüne göre iki çeşit cümle vardır. Bunlardan biri varlığın bildirdiği *ad cümlesi* bir diğeri ise olayın nitelendiği *eylem cümlesi*dir (Karaağaç, 2013, s. 518). Yüklemin türünün farklı olması cümlenin de *isim cümlesi* veya *fiil cümlesi* olarak iki

başlık altında incelenmesi gerekliliğini ortaya koyar. Dolayısıyla bu çalışmada, inceleme romanı olan *Kuyucaklı Yusuf*'ta, geçen yüklemin türüne göre cümleler *fiil cümlesi* ve *isim cümlesi* olmak üzere iki başlıkta ele alınıp örneklerle detaylandırılmıştır:

2.2.1.1. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir eylem veya birleşik eylem olan cümledir. Her türlü hareket, iş, oluş, yani yapma ve olmalar eylem cümleleriyle bildirilir (Karaağaç, 2013, s. 518). Üzerine kip ve şahıs ekleri alan tüm fiiller yargı bildirirler. Bu yargı emir kipinin 2.teklik şahsı dışında -tüm kiplerin 3.teklik şahsı hariç- eklerle yapılır.

Ayrıca şart kipi hariç sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Bildirme kipleriyle kurulan cümleler bir oluşu, bir durumu yargı yoluyla bildirirken, tasarlama kipleriyle kurulan fiil cümleleri ise bir duyguyu, bir isteği belirtme ifadesi taşırlar. Şart kipi ise cümleye şart anlamı katar; yargı bir şarta bağlanarak ifade edilir. Bunun yanı sıra istek ve temenni işlevleri de bulunmaktadır (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 141). Aşağıda verilen örneklerin fiil cümlesi olduğunu gösterir yüklemler koyu yazılmıştır.

Romandan Alınan Fiil Cümlesine Örnekler:

1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı **öldürdüler**. (7/1).

Gelenler hiç dinlenmeden, muhtarı da alarak cinayet yerine **gittiler.** (8/23).

Yusuf bir kadının çenesini bu kadar açabilmesine **hayret ediyor**, bunlara tahammül eden Kaymakam'a biraz da merhametle **bakıyordu.**(15/21).

Ağaçtan inenlerin elleri, yüzleri ve gömlekleri koyu vişneçürüğü lekelerle donanır, hepsi ellerinde bir avuç dut yaprağı, bunlarla ovuşturarak lekelerini çıkarmak için tulumbanın başına **koşarlardı.** (23/23).

Yusuf koyu yeşil şeytanbezinden elbisesi, basık ökçeli tulumbacı pabuçları ve arkaya doğru atılan fesi ile pırıl pırıl **parlıyordu**.(29/31).

Salıncağın yere her yaklaşışında, biraz ilerdeki bir ağaca yaslanmış duran Yusuf' a doğru gülümsüyor, başıyla **işaretler ediyordu.** (31/6).

Kadın envai türlü dualar, teşekkürlerle Yusuf'un ellerine sarılıyor, kız ise, hiçbir harekette bulunmadan, yabancı ve soğuk gözlerle bunlara **bakıyordu.** (36/18).

Salâhattin Bey rakının tesiriyle kendini şaşırmış, cebindeki bütün parayı verdikten başka Hilmi Bey'e de elli altın kadar **borçlanmıştı.** (47/24).

Hulusi Bey de havadisi duyunca yüzünü **buruşturdu.** (51/9).

Muazzez her şeyin aslını öğrenmek istiyor, fakat biraz olsun iyileşmeden Yusuf'a sormaya **cesaret edemiyordu.** (53/6).

Kübra, başından geçenleri anlattığı gün, akşamüzerine doğru, Yusuf evden **çıkmış**; Şerif Ağa'nın oğlu Ali'nin dükkânına **gitmişti**. (69/4).

Aşağıda zeytinyağına ekmek banarak ve yarım çanak pekmez içerek kahvaltı ettikten sonra, dükkânın anahtarını duvardan **aldı** ve sokağa **çıktı.** (73/23).

Muazzez hayatında ilk defa Yusuf un iri kahverengi gözlerinde yaşlar parladığını **gördü.** (78/23).

Muazzez'in kalbi patlayacak kadar hızlı atmaya **başlamıştı.** (83/16).

Ali'lerin evinde nişan hazırlığı başlamış, hatta nişanda gönderilmesi âdet olan baklava tepsisini örtecek kırmızı gaz boyaması bile bir kenara **ayrılmıştı.** (84/9).

Sokağın başından iki candarma ile genç bir candarma[14] çavuşu **belirdi.** (92/14).

Bu sefer ay sol taraftan **vuruyor** ve Yusuf'un dizginleri tutan ellerini **aydınlatıyordu**.(127/31).

2.2.1.2. İsim Cümlesi

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olan ve ek fiil i- (imek) ile çekime giren cümleye *isim cümlesi* denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarflar; isim hükmünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilir. İsim cümlelerinde hüküm bildirişi ek fiil ile sağlanır (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 137).

İsim cümleleri, yalnızca bir varoluş bildirirler. Bir varlığın varoluşunu bildirdiği kadar, bir ilişkilendirme veya nitelendirmenin de varoluşunu bildirirler. Bu yüzden varlık adları kadar, varlıkların ilişkilendirici özellikleri ve niteleyici durumları, kısacası varlık adlarının her türlü çekimli biçimleri de bildirme konusudur (Karaağaç, 2013, s. 502). Yoğunlukla kullanılan isim cümleleri "var, yok" kelimeleriyle yapılan cümlelerdir.

Ayrıca fiil cümlelerinde olumsuzlama *-mA* biçimbirimi ile yapılırken, isim cümlelerinde *değil* edatı ile yapılır.

İsim cümlelerinde özne durağan öznedir. Çünkü isim cümlesinin öznesi, herhangi bir yapma veya olma gerçekleştirmemiş, bir harekette bulunmamıştır. Bu nedenle özne eylemsiz bir öznedir. İsim cümlelerinde dolaylı tümleç, bulunma çekimli hâlin dışında bir dolaylı tümleç çok az yer alır. Yani isim cümlelerinde yönelme ve ayrılma çekimli dolaylı tümleç yer almayacak kadar çok az kullanılır, genellikle bulunma çekimli dolaylı tümleç yer alır. Ayrıca isim cümlesinde zarf tümleci olarak da sadece zaman zarf kullanılır. Zarf olarak zaman zarfının dışında diğer zarflar yer almaz. Bu nedenle isim cümlelerinde yükleme özne sorusunu

[14] Kaynak romandan orijinal haliyle alıntılanmıştır.

sorduktan sonra yalnızca “nerede” ve “ne zaman” soruları sorulabilir (Karaağaç, 2013, s. 521-523; Karahan, 2015, s. 30).

Romandan Alınan İsim Cümlesine Örnekler:

Candarma kumandanı izinli olduğu için yanlarında bir başçavuş ve üç candarma neferi vardı.(7/5).

Tahkikat bitip hiçbir iz bulunmadan kasabaya dönülürken Yusuf da beraberdi.(11/26).

Edremit, üç tarafını saran Çamtepe, İbramcaköy ve Tavşanbayırı isimli üç yamaca yaslanan büyükçe, şirince bir kasabaydı. (19/1).

Salâhattin Bey'in evi Bayram Yeri dedikleri semtte, yabancı memurların oturduğu Rum Mahallesi ve Aşağıçarşı taraflarından uzaktaydı. (19/31).

Sahura kalkmak ayrı bir zevk, öğleye kadar uyumak ve gündüzün, biraz da yapma olan bir mahmurlukla, dolaşmak ayrı bir zevkti. (28/12).

Ali'nin kavuniçi zifirden dikilmiş yakalıksız Frenk gömleği ve bir kenarı ceketinin yan cebinden sarkan sırma işlemeli çevresi bugüne mahsus lükslerdendi. (29/28).

Fesinin etrafında çok fiyakalı sarılmış oyalı bir yemeni vardı. (31/18).

Bu vakaların en mühimi ve Yusuf'un ilerdeki hayatı üzerinde de tesiri olan bir zeytin işçisi meselesiydi.(35/3).

Oğul ile baba arasında bazı gizli meseleler mevcut olduğu ve ikisinin birbirine bazı sırlarla bağlı bulunduğu da şehirde dolaşan laflardandı. (45/15).

Hacı Etem'le beraber gelmesinde de muhakkak bir maksat gizliydi.(45/20).

Getirenler Yunus Ağa isminde ihtiyar bir pabuççu ile 35 yaşlarında, perişan kıyafetli bir kadın ve onun yanında mütemadiyen Yusuf ' un sarı çehresine bakan ve durmadan ağlayan hasta kılıklı bir kızdı. (52/2).

Bütün bunlara mukabil kendisinin ortaya sürdüğü sebepler ve itirazlar ne kadar manasızdı! (57/14).

Bir türlü anlayamadığı bir türlü içlerine karışamadığı ve bunu zaten asla istemediği bu insanlarla arasında çelik bir duvar gibi yükselttiği bu tebessüm, onun müracaat ettiği son çareydi. (69/19).

Fakat gayet yavaş yapılan bu hareketleri Muazzez'in hissettiği şüpheliydi. (78/33).

Salâhattin Bey'i bir parça seviyorsa, buna sebep; Yusuf'u çok kızdıran aczinin yanında, bu adamın harikulade denecek kadar iyi bir kalbe malik olmasıydı. (82/27).

Ayağında, paçalarının düğmeleri çözük, haki bir külot pantolon, sırtında lacivert bir ceket ve yelek vardı. (89/13).

Hayatının bütün hatıraları lüzumsuz ve manasızdı.(105/22).

Cevizin koyu, acayip, biraz da attarların sattığı ıtriyata benzeyen bir kokusu vardı. Bu tatlı, latif bir kokuydu. İncirin kokusu ise hiç güzel değildi. Lüzuci, yapışkan ve ağır bir kokuydu.(114/12).

Hiçbir iş tutmayan ve boşta gezen bu "evlatlığa" yüz suyu dökmektense, aslan gibi bir damat bulup köşeye kurulmak herhalde çok daha akıllı işiydi.(117/20).

Şakir'in serseriliği, sarhoşluğu artık unutulmuş gibiydi.(117/23).

2.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkiye Türkçesinde ögelerin dizilişine göre bir başka ifadeyle yüklemin cümle içinde bulunduğu konuma/yerine göre cümleler *kurallı* ya da *devrik* hâlde bulunur. Türkçede sözdizimi yapısında bulunan temel/asıl unsur daima yardımcı unsurdan sonra gelmesi kuralından dolayı cümleyi oluşturan ana unsur olan yüklem daima sonda bulunma kuralına uyarak cümlenin sonuna konumlanır. Bu özellik bizi kurallı cümleye götürecek, aksi bir durumda yani yüklemin sonda bulunmama durumunda ise devrik cümle oluşumu söz konusu olacaktır.

2.2.2.1. Kurallı Cümle

Kurallı cümleler, Türkçenin sözdizim kurallarına göre yüklemi -ister isim olsun ister fiil- sonda bulunan cümlelerdir. Türkçenin cümle yapısına göre temel unsurun yani yüklem ögesi cümlenin sonunda bulunur. Dolayısıyla yardımcı ögeler ve diğer unsurlar yüklemden önce gelir. Yapılan bu çalışmada *Kuyucaklı Yusuf* adlı roman incelediğinde kurallı cümle örneklerinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Romandan Alınan Kurallı Cümle Örnekleri:

İki saat kadar sonra Kuyucak'a geldiler. Çamurlu sokaklarda hiç kimseler yoktu. (8/13).

Kaymakam ıslak kalpağını biraz geriye attı, çocuğa doğru yürüdü, bu esnada Doktor da yorganın kenarını kaldırarak ölüleri muayeneye başlamıştı. (9/14).

Annesi bu sefer onu susturmak için kucağında hoplatarak odada dolaşır, sonra bahçeye çıkarak kızcağızı orada avutmak isterdi.(14/28).

Buraya geldikleri zaman Yusuf on yaşlarında kadardı. Sarı benizli, nahif, fakat kuvvetli ve dayanıklı bir çocuktu. (17/9).

Kasabanın panoramasında, bir tablodaki kadar ahenk ve uygunluk vardı. (19/17).

Neye uğradığını bilemeyen çocuk, ağzı kan içinde iki kere yerde yuvarlandı.(21/26).

Hilmi Beyler orta hizmetine bakacak bir kadın ararlarmış. Yunus Ağa'nın karısı hemen kıvrağını giydi, beni yanına aldı, beraber gittik.(42/3).

Salâhattin Bey ve Yusuf kımıldadılar. Kübra onlara bakarak sustu. Yüzü fevkalade manasız bir ifade almıştı. Son sözler ağzından bir plaktan geliyormuş gibi ruhsuz ve kapalı çıkıyordu.(64/3).

Son cümleleri söylerken Yusuf'un yüzünü zehirli bir tebessüm kaplamıştı. Bunu fark eden Muazzez bir adım geriledi; bir şey demek için ağzını açtı, fakat diyemedi.(83/26).

Sonra bu hareketini çocukça bularak güldü. Kendini zorlamadan aklına eseni yapmaya karar verdi. Aşağıçarşı'ya doğru yürüdü. Yolda rastgele düşünüyordu.(120/2).

Bastığı yerin ayaklarının altında sıkı durduğunu hissedememek, hemen yola çıkılacakmış kadar eğreti bir hayat yaşamak ne azaplı şeydi?(147/9).

2.2.2.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan bir başka ifadeyle yüklemi başta veya ortada olan cümle yapılarına *devrik cümle* denir. Bu cümle yapıları Türkçenin cümle yapısına uygun değildir. Buradaki amaç cümle içindeki ögelerin yerlerini değiştirerek cümleye ahenk, etkililik ve vurguluk katmaktır.

Hatipoğlu devrik tümceyi, "Yargıdaki önemi bildirmek ve dikkati yargıya çekmek için, yüklemi, özne veya nesne ya da tümcelerden önce kullanılan tümceye *devrik tümce* denir" diye tanımlar (1972, s. 158).

Romandan Alınan Devrik Cümle Örnekleri:[15]

" (...) sen sevgili Yusuf'unla **otur** ondan sonra."(17/31).

"Peki, ama ben **ne yapayım** seni?"(35/19).

"Bırakın canım, **oynasın** Beyefendi!"(48/17).

"Bana da biraz **acıyın** canım!.."(59/29).

Fıkara kadın**, bilmezdi** benim neler çektiğimi.(63/1).

"Sandığımdan daha **aşağılık adammış** bunlar."(70/6).

Bir yerden kokusu çıkarsa baban vasıtasıyla önlemek **isteyecekler** herhâlde.(70/8).

"Yarını **yok mu** bunun?"(77/12).

"Peki, kimi **istiyorsun** öyleyse?.."(78/7).

"**Ne yapacaksın** gidip de..."(119/2).

"Nerede **kaldılar** bunlar... Nereye **gittiler** bunlar!"(135/28).

"O şehirde Müslüman barındırdıklarını duydun mu hiç?"(140/19).

2.2.3. Anlam Bakımından Cümleler

Bu konu başlığında incelenecek alt başlıklar; *olumlu, olumsuz cümle ve soru cümlesi*dir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O hâlde cümlelerin en temel özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluk*tur. Bu arada olumlu ve olumsuz cümleler ayrıca soru, emir, istek ünlem vb. anlamlar taşıyabilir (Karahan, 2015, s. 103). Aşağıda kimi araştırmacıların

[15] Devrik cümleler; sevinçleri, heyecanları, korkuları, sitemleri kısacası duyguları ifade etmek için başvurulan cümle yapılarıdır. Vurgululuk, etkililik esastır. Bu sebeple şiirlerde devrik cümlelere daha fazla rastlanır. Bu sebeple eserde kurallı cümlenin kullanım sıklığı devrik cümle yapısına nazaran fazla olduğu söylenebilir.

anlamına göre cümleleri hangi başlık altında incelediği verilmiş olup benzer ve farklı alt başlıklar ifade edilmiştir:

Karaağaç anlam bakımından; olumlu, olumsuz cümle ve soru cümlesi olarak üç gruba ayırmıştır.

Karahan, anlam noktasında cümleleri olumlu, olumsuz cümleler ve soru cümlesi olmak üzere üç alt başlıkta ele almıştır.

Hatipoğlu, anlamına göre cümleleri olumlu, olumsuz ve sorulu tümceleri olarak üçe ayırmıştır.

Özkan ve Sevinçli olumlu, olumsuz cümle, soru, **emir ve ünlem cümlesi** olarak beş alt başlıkta incelemiştir.

Aktan da olumlu, olumsuz cümle, soru, **emir ve ünlem cümlesi** olarak beş başlık altında incelemiştir.

Verilen bilgilerden hareketle anlamına göre cümle yapısı temel zeminde olumlu, olumsuz cümle ve soru cümlesi başlıklarında yoğunlaşmaktadır. Özkan ve Sevinçli ile Aktan ayrıca **emir ve ünlem cümlesi** eklemiştir.[16] Fakat bu çalışmada, üzerinde durulan cümle yapıları temel noktada tüm araştırmacıların uzlaştığı olumlu, olumsuz cümle ve soru cümlesi olacaktır.

2.2.3.1. Olumlu Cümle

Karaağaç olumlu cümleyi, "yargının gerçekleştiğini anlatan cümle" olarak tanımlar. Bu cümlenin yüklemi bulunma veya yapma ve olma bildirir, şeklinde ifade etmiştir (2013, s. 524).

Özkan ve Sevinçli olumlu cümleyi, "Bir işin, oluşun, hareketin, düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümleye *olumlu cümle* denir" diye tanımlar. Yani olumlu cümlelerde yüklem, yapma, olma, yapılma anlamı taşır (2009, s. 150-151).

[16] Anlam bakımından cümleler konusunda temel zemin dışında olan iki cümle başlığı -emir ve ünlem cümleleri- yapı farklılığı açısından siyah yazılmıştır.

Aktan olumlu cümleyi, "Yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümleye olumlu cümle denir" diye tanımlar (2009, s. 118).

Kısacası yüklemi olumlu bir ifadeye sahip, gerçekleşmiş veya gerçekleşecek; olma, bulunma ve yapma bildiren cümleler olumlu cümlelerdir denebilir.

Romandan Alınan Olumlu Cümle Örnekleri:

Çocuğun bu metaneti orada bulunanların kalbini parçalıyordu.(11/7).

Yusuf evin içindeki bu anlaşılmaz hallere şaşkın şaşkın bakıyordu.(15/21).

Ortalık daha oldukça aydınlık olduğu halde, kulübenin içi zifiri karanlıktı.(37/4)

Kaymakam Salâhattin Bey, evvelce de söylediğimiz gibi, gündüzleri biraz ağırca olan işiyle, geceleri de içkisiyle meşguldü ve yaşayıp gidiyordu.(44/7).

İkide birde elleri ceplerine gidiyor, karılarının çeyiz getirdiği güzel örme keseler çıkıyor, yine eller titreyerek, içinden para alınıyordu.(47/15).

Evvela ben de bu işe taraf-tar değildim, ben de bu Şakir Bey'i pek edepsiz biri olarak tanıyordum. (57/32).

Yusuf'u en çok korkutan, Ali'nin bağırmayıp, hakaret etmeyip, ağlaması ihtimaliydi. (80/4).

Şakir her zamanki gibi sarhoştu ve Hacı Etem'in koluna girmişti.(89/12).

Çok kere akşamüzerleri hükümete gidip babasını aşağıda bekliyor ve onunla beraber eve dönüyordu.(108/18).

2.2.3.2. Olumsuz Cümle

Olumlu cümlenin aksine yargının gerçekleşmediğini veya gerekleşmeyeceğini ifade eden cümle yapılarıdır. Bu cümlenin yüklemlerinde olmama, bulunmama, yapmama bildiren *"-mA"* olumsuzluk eki, *"değil", "ne… ne…"* edatı ve *"yok"* kelimesi gibi cümlenin anlamını olumsuz yapan unsurlar bulunur.

Aktan olumsuz cümleyi, "Yüklemi olumsuz yargı bildiren, yani yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümleler, olumsuz cümlelerdir. Olumsuzluk, fiil cümlelerinde *-mA* eki, isim cümlelerinde değil edatıyla yapılır" şeklinde açıklamıştır (2009, s. 120).

Verilen bilgilerden hareketle yüklemi olumsuz bir yargıya sahip, gerçekleşmemiş veya gerçekleşmesi muhtemel olmayan; olma bulunma, yapma bildirmeyen, fiil cümlelerini *"-mA"* olumsuzluk eki, isim cümlelerini ise *değil", "ne… ne…"* edatı ve *"yok"* kelimesi gibi olumsuz ifade unsurlarla olumsuzlanan cümle yapılarıdır.

Romandan Alınan Olumsuz Cümle Örnekleri:

Salâhattin Bey kızı için pek lüzumlu bulduğu bu musiki derslerinin kesilmesinden memnun olmadı. (27/25).

Fakat Yusuf'un aklı böyle şeylere ermediği ve arkadaşlarının kendisine karşı muamelelerine de pek kulak asmadığı için, hiçbir şeyin farkında değildi.(34/27).

Bu delikanlıya bir şeycikler yapamayacaksınız. Hiç olmazsa, bunu bize yaptıramayacaksınız.(43/29).

Fakat herhâlde kızı yirmisine kadar evde tutup kocakarı yapmaya niyetin yoktur.(50/33).

Yusuf üç yüz yirmi lirayı yol keserek tedarik etmemişti. (69/3).

Herhâlde ağabeyisi, göründüğü kadar sakin olmayacaktı.(85/12).

Bir insana en muhtaç olduğu bu zamanlarda bile, aklına bir kere olsun Kübra gelmemiş ve o, bunu arayınca da ona ısınamamıştı.(86/2).

Hapishane ancak serseriler, köylüler ve aşağı tabakadan insanlar içindi; bir Hilmi Bey'in oğlu, adam öldürse bile, onlarla bir tutulamazdı.(96/16).

Boynu bükük, müteredditi, mahcup delikanlıyı bir türlü ciddiye alamıyordu.(109/4).

Böyle olmasa Sarı Hafız da, pek dini bütün olmadığını bildiği ve camide ancak bayramdan bayrama gördüğü Salâhattin Bey için, bu kadar candan haykıramazdı.(161/17).

2.2.3.3. Soru Cümlesi

Özkan ve Sevinçli, soru cümlesini şu şekilde dile getirmişlerdir: "Soru yoluyla bilgiyi amaçlayan cümlelere soru cümlesi denir. Olumlu veya olumsuz olmak üzere iki şeklide kurulabilir. Soru anlamı; soru eki, soru sıfatı, soru zamiri ve soru zarfı yardımıyla sağlanır" (2009, s. 156).

Karaağaç, soru cümlesini şöyle ifade etmektedir: "Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle, soru cümlesidir. Soru, bildirme kavramının karşıtı bir kavramdır" (2013, s. 525).

Karahan, soru cümlesini hakkında şu bilgileri vermektedir: "Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler soru cümleleridir. Soru eki *-mI* ile *soru sıfatları soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatları* bir cümleye soru anlamı katan unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır" (2015, s. 107).

Romandan Alınan Soru Cümlesi Örnekleri:

"Vukuat olduğu zaman da burada mıydın?" (9/32).

"Senin de kimin kimsen yok mu?" (11/21).

"Evde kiminiz kimseniz var mı? Kim bakar hastaya?" (36/23).

"Baba, hasta mısın? Neyin var? Ne diye ağlarsın?"(40/28).

"Size borcum ne kadar?" (48/35).

"Muazzez için mi geldiler? O daha çocuk, demedin mi?" (50/26).

"Siz, ne biçim insanlarsınız?.."(69/10).

"Ermez olur mu? Yalnız Şakir'in ne mal olduğunu öğrenirse herhâlde adını bile anmaz, değil mi?"(70/18).

Böyle bir darbeye bir erkek gibi dayanabilecek miydi acaba?(80/3).

"İki gözüm," dedi, "bu iş bir kaza... Fakat bu kazayı Şakir'in yaptığı muhakkak mı?"(94/20).

"Bu ne gürültü yahu, sessiz sedasız bir iş yapmak bilmez misin sen?"(104/3).

"Her zaman mı gidiyorlar?.. Ne zamandan beri gidiyorlar?"(117/30).

"Ne yapayım Yusuf Ağabey? Bütün gün evde mi kalayım? Bir parçacık olsun eğlenmek benim hakkım değil mi?"(122/11).

Bu "yabanın köylüsü" kendisini en itibarlı ahbaplarının yanında böyle garip vaziyette bırakmaya nasıl cesaret ediyordu?(130/20).

"Ne o Yusuf? Kahramanlığın mı tuttu? Askere gidemeyeceğim diye mi üzülüyorsun?"(155/18).

"Yusuf Efendi, evladım, Edremit'te yerleşip kalmak niyetinde misiniz?"(169/26).

Tutacağın iş sanki seni hiç benden ayırmayacak mı? Bu karışık zamanda insan bulunduğu yeri bırakır mı?(174/34).

Ne olmuştu onun karısına? Onu bu hâle getiren neydi?(193/10).

"Nerenden yaralısın?.. Kim vurdu seni?"(211/4).

2.2.4. Yapısına Göre Cümleler

Yapısına göre cümleler konusu çoğu araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiş, net olarak bir görüş birliğine varılamamıştır. Söz konusu özellikle *Bileşik Cümle* başlığında yapılan değerlendirmelerde birçok ihtilaf bulunmaktadır.

Karahan yapısına göre cümlelere *Cümlelerin Bağlanma Şekilleri* demiş ve bu konu başlığını,

- *Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler*

- *Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler*

- *Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler*

- *Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler* olarak alt başlıklar halinde tasniflemiştir (2015, s. 6).

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı çalışmalarında yapısına göre cümleler,

"1.Basit Cümle
2.Bileşik Cümle

a.Şartlı Bileşik Cümle
b.İç İçe Bileşik Cümle
c.Ki'li Bileşik Cümle
d.Girişik Cümle

3.Sıralı Cümle

a.Bağımlı Sıralı Cümle
b.Bağımsız Sıralı Cümle

4.Bağlı Cümle

5.Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

6.Eksiltili Cümle (Kesik Cümle)" diyerek tasnif etmişlerdir (2009, s. 7).

Karaağaç *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı eserinde cümlenin yapısını,

1. Yapısına Göre Cümleler

a.Basit Cümle

b.Birleşik Cümle

b.1.Şartlı birleşik cümle
b.2.İç içe birleşik cümle
b.3.Ki'li birleşik cümle

c.Bağlı Cümle

c.1.Sıralı bağlı cümle
c.2.Açıklamalı bağlı cümle

ç.Eksiltili Cümle veya Söz Cümle şeklinde başlıklara ayırmıştır (2013, s. 25).

Delice, cümlenin yapısını iki başlıkta incelemiş; basit ve bileşik cümle şeklinde ayırmıştır. Bileşik cümleyi kendi içinde alt başlıklar halinde detaylandırmış girişik bileşik, iç içe bileşik, karmaşık bileşik cümle başlıklarına ayırmıştır. Sıralı ve bağlı cümleleri ise *Kullanımlarına Göre Cümleler* ana başlığı altında değerlendirmiştir (2007, s.7).

Yapılan bu çalışmada yapılarına göre cümleler başlığı aşağıda belirtildiği gibi tasniflendirilmiştir.

1.Basit Cümle

2.Bileşik Cümle

2.1.Girişik Bileşik cümle

2.2.iç içe Bileşik cümle

2.3.Şartlı Bileşik cümle

2.4.Ki'li Bileşik cümle

Bağlanma Şekillerine Göre Cümleler

3.Sıralı Cümle

3.1.Bağımlı Sıralı cümle

3.2.Bağımsız Sıralı cümle

4.Bağlı Cümle şeklinde tasniflenmiştir.

2.2.4.1. Basit Cümle

Bir yargıdan oluşan, bir hüküm bildiren, bir yüklem barındıran -yüklemi isim ya da fiil oluşu önem arz etmemekte- tek, bağımsız yapılı cümlelere *basit, yalın cümle* diyoruz. Sözdizimi çalışmalarında basit cümle tanımları temelde *tek yargılı bir ifade* görüşünde birleşmektedir. Birkaç görüşe yer verecek olursak basit cümle için yapılan tanımlamalar şu şekildedir:

Özkan ve Sevinçli basit cümle için, "Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur" şeklinde açıklamıştır (2009, s. 171).

Ergin de basit cümle hakkındaki görüşlerini bileşik cümle başlığında dile getirmiş olup ortak görüşe uygun bir tanımda bulunmuştur. Ergin de basit cümlelerin genellikle tek bir yüklemden (predikat) oluştuğunu beyan eder (2011, s. 404)

Karahan, *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*[17] ve *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*[18] adlı iki ayrı makalesinde ise görüşü genel görüşlerin tek yargı bildirmenin yanı sıra içinde fiilimsilerin bulunması dahi basit cümle yapısını etkilemeyeceğinden bahseder. Karahan için "kitap" kelimesi ile "okumak[19]" kelimeleri arasında bir fark olmadığını söyler. Daha genel bir ifadeyle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiillerin; görev bakımından isim, sıfat veya zarflardan hiçbir farkı olmadığını ve bu kelimelerin geçtiği cümle yapılarının da basit alınması gerektiğini savunur.

Bu çalışmada genel görüşten hareketle tek yargı taşıyan bağımsız yapılar basit cümle olarak adlandırılmış olup romandan alınan örnek cümlelerle konu desteklenmeye çalışılmıştır.

Yukarıçarşı'daki Kurşunlu Camii'nin kubbesi daima donuk bir ışıltı ile parlıyordu.(19/15).

---

[17] *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Temmuz 2000, C. 2000/II, S. 583, s. 16-23.*

[18] KARAHAN L., Türkçenin Birleşik Cümle Problemi, "Türk Gramerinin Sorunları" Toplantısı (22-23 Ekim1993), TDK Yay., Ankara 1995, s. 36-39.

[19] Makalede, "Kitap insanı dinlendirir." ile "Okumak insanı dinlendirir." cümleleri karşılaştırılmıştır.

Yusuf'un mahalledeki diğer bir arkadaşı da Alanyalı Rüştü Efendi'nin oğlu Kâzım idi.(23/14).

Beyaz fakat kirli bir gömleğin altındaki vücudu şiddetle sarsılıyordu.(38/24).

Masanın kenarındakilerin iri gölgeleri duvarlarda garip ve kocaman mahlûklar gibi mübalağalı hareketler yapıyordu.(47/2).

Daha ileride, kahve ocağına yakın bir yerde, dört, beş at cambazı küçük mikyasta bir kavgaya başlamışlardı.(66/35).

Bir tesadüf, daha doğrusu bir felaket, birdenbire her şeyi değiştirdi.(86/15).

Hakikaten Muazzez meselesi muhakemede bir kere bile ağıza alınmamıştı.(98/37).

Çok uzaklarda, ufka yakın bir yerde, tamamen sislere gömülü Midilli Adası vardı.(102/4).

Bozuk ve taşlı yollarda boş ve havaleli araba tehlikeli sallantılar yapıyordu.(120/23).

Ertesi sabah Kaymakam'ın evinin önü mahşer gibi kalabalıktı.(160/1).

Sarı tüylü ve iri kemikli parmaklarının tırnakları kısa, yassı ve öne doğru kıvrıktı.(166/4).

Son günlerin birçok hadiseleri gürültülü bir hızla kafasından geçti.(193/3).

Yavaş yavaş bütün vücuduna bir hissizlik, bir donukluk yayılıyordu.(203/23).

Sokak üstündeki sedirin bir kenarında Şakir ile Hacı Etem kulak kulağa bir şeyler konuşuyorlardı.(207/35).

2.2.4.2. Bileşik Cümle

"Bileşik cümle içinde birden fazla yargı, yüklem barındıran cümle türüdür" ifadesinde genel araştırmacıların hemfikir oldukları görülmekte ancak asıl sorun yargı kavramının alanı ile ortaya çıkmaktadır.

Bileşik cümle konusunda araştırmacıların birçoğu farklı görüşler sunmaktadır. Karahan (1995) *Türkçenin Birleşik Cümle Problemi, "Türk Gramerinin*

Sorunları" bildirisinde görüş ayrılıklarının temelinde "yapı" ve "yargı" kavramların anlayışındaki farklılıklardan doğduğundan bahseder. Yapı ile kastedilen 1957 yılında dilbilimci Chomsky ile tanıdığımız "Üretici-Dönüşümsel Dil Bilgisi"nde geçen derin ve yüzeysel yapı ifade edilmektedir. İfade edilen cümlenin zihnimizdeki şeklidir. Bu kurama göre zihnimizde cümlelerin dönüşümü belirli kurallar dâhilinde gerçekleşir. Yargı ile kastedilen ise bir hüküm bildirmektir. Yani bir karara varmak, duygu ve düşüncelerimizi bir cümlede ifade etmektir. Kısacası yargı ile ifade edilen cümlenin kendisidir. Hâl böyle olunca yargıda *bitmişlik* veya *bitmemişlik* söz konusu olur. Karahan (2000) *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmalı Üzerine* makalesinde "Yargı, vurgu veya ekle sağlanan bir "bitmişlik" ifadesidir, der. Bazı gramer kitaplarında fiilden yapılmış, ancak yargı bildirmeyen unsurlara *"yan yargılı"*lık, *"yarım yargılı"*lık niteliği verilmiştir. Mesela Banguoğlu'na göre "yarım yargı" bitmemiş fiil yargısıdır ve tek başına tam bir yargı ifade etmez (Banguoğlu, 2015, s. 521). Hâlbuki yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin "yan"ı, "yarım"ı olamaz. Bir söz veya söz dizisi ya yargı bildirir ya da bildirmez. Bildirirse cümledir; bildirmezse cümle değildir" şeklinde görüş belirtir.

Cümle yapısındaki yapı ile yargı kavram anlayış farklılığı, beraberinde fikir ayrılıklarını da getirmiştir. Sınıflandırmada ölçüt olarak alınan yapı ve yargı kavramlarındaki anlayış farklılığı hâliyle *Bileşik Cümle*'nin alanını değiştirmektedir. İçinde tek bir yüklem barındıran, tek yargıya sahip yapılı cümleler herkes tarafından basit yapılı cümle olarak adlandırılıp kabul görülmüştür. Lâkin söz konusu bileşik cümle yapısına gelindiğinde isim-fiil, sıfat-fiil ya da zarf-fiil yani fiilimsinin bulunması durumunda kimi araştırmacılar için *yarım yargı, yan cümle* gerekçesiyle "bileşik cümle" olarak değerlendirilmiş (T.Gülensoy, T.Banguoğlu, M.Bilgegil, V.Hatipoğlu, M.Kükey, İ.Delice) kimi araştırmacılar ise bu unsurların yargı bildirmedikleri gerekçesiyle "basit cümle" (L.Karahan, B.Aktan, M.Ergin, H.Zülfikar, G.Karaağaç.) kabul edilmesi yönünde görüş belirtmişlerdir.

Yukarıda verilen bileşik cümle ile ilgili görüşlerden hareketle yapılan bu çalışmada birden fazla yargı taşıyan ifadeler bileşik cümle başlığında değerlendirilmesi daha yerinde olacağı düşünülmüştür. Ayrıca fiilimsi (eylemsi) barındıran cümle yapılarının da bileşik -girişik bileşik- cümle alt başlığında verilmiştir. Zira henüz fiillik özelliklerini tamamen yitirmemiş olan fiilimsiler; çatı

ekleri, olumsuzluk eki ve yeterlilik fiillerini alabilmeleri bakımından diğer isim/isim soylu sözcüklerden ayrılmakta ve bu durum fiilimsilerin tam anlamıyla bir isim olarak değerlendirilmesinin önüne geçmektedir. Tanımı ve tasnifi noktasında farklılıklar bulunan bileşik cümle yapısı; girişik bileşik cümle, iç içe bileşik cümle, şartlı bileşik cümle, Ki'li bileşik cümle olmak üzere dört alt başlıkta incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle dört alt başlığa ayrılmıştır.

2.2.4.2.1. Girişik Bileşik Cümle

İçinde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil kısacası fiilimsi barındıran cümleler girişik bileşik cümle olarak adlandırılır. Fiilimsiden oluşan bu kelime ya da kelime grubu cümlede özne, nesne veya diğer tümleç göreviyle karşımıza çıkmaktadır. Yani fiilimsinin bulunduğu yan yargı diye ifade edilen kelime ya da kelime grubu cümlede, cümlenin ögelerinden biri olarak görev alır.

Romandan Alınan İsim-Fiilli Girişik Bileşik Cümle Örnekleri

Bizim küçük Anadolu şehirlerimizde bu müzmin **evlenme** hastalığı daima hüküm sürmektedir.(12/6).

İlk geldiği günlerde kimseyle **konuşmak** istemiyordu.(16/6).

Öğleye kadar vakit **geçirmek** için bayram yerine **gitmeye** karar verdiler.(29/25).

Bu akşamki **gelişi**nde herhalde bir sebep olacaktı.(45/18).

Yerlilerden ise böyle bir fedakârlığı, hem de karışık bir işe **girmek** suretiyle, **yapmak** isteyecek kimse bulunamazdı.(66/7).

Ter damlalarıyla ıslanan ince ve seyrek bıyıkları, arkadaşlarının önünde, şaşkın bir **gülüş**le sanki daha seyrekleşiyordu.(88/17).

Çok kere başını alıp **gitmek**, Balıkesir'de, Bandırma'da bir ağanın yanına arabacı yahut işbaşı **girmek** istedi.(107/12).

Belki bu şehirde adam **öldürmenin** biraz şerefli ve kahramanca bir şey gibi telakki **edilmesi,** belki de bu katlin kendi kızı için olduğunu **bilmesi**, ona Şakir'i daha sıcak gösteriyordu.(111/24).

Romandan Alınan Sıfat-Fiilli Girişik Bileşik Cümle Örnekleri

Hasımlarını **ürküten**, onun kuvvet ve cesaretinden ziyade, hiç **kaybolmayan** sükûneti ve kendisine **olan** sonsuz emniyetinin her hareketinde **görülen** tezahürleri idi.(17/13).

İçerisine sekiz, on kişi **alan** ve adeta küçük bir odaya **benzeyen** salıncaklarda minimini çocuklar bin türlü çiğ renkte elbiseleriyle ağır ağır sallanıyorlardı.(30/24).

Hilmi Bey ile Şakir'in bu Kübra meselesinden biraz fazla telaşa **düştükleri,** hatta hiç tetiğini **bozmayan** Hacı Etem'in bile bugünlerde suratı asık **olduğu** söyleniyordu.(52/28).

Hafiflemiş olan yağmur tekrar **hızlandığı** için Yusuf bu çınarlardan birinin altına sığındı.(75/1).

Evin boğucu sessizliği ve manasızlığı, Yusuf'un itimatsız ve kendisinden kaçak tavrı, Muazzez'in günden güne **artan** durgunluğu ve nihayet Şahinde'nin ardı arkası **kesilmeyen** dırdırları onu **boğulacak** hâle getirmişti.(100/14).

Romandan Alınan Zarf-Fiilli Girişik Bileşik Cümle Örnekleri

Gelenler hiç **dinlenmeden**, muhtarı da **alarak** cinayet yerine gittiler.(8/23).

Kapıdan **girince** sağ tarafta bir yük, onun biraz ötesinde yüksek bir konsol vardı.(8/31).

Hoca, çocuğun aklına ve gözlerinin önüne **gelince** dudakları elinde **olmayarak** bir büküldü.(18/18).

Yusuf odanın bir köşesine **çekilip** yataktaki kıza uzun uzun baktı.(37/20).

Odasına **çağırdığında** kapıyı ardımda hep açık bırakırdım.(62/24).

Genç kızın cevap vermesini **beklemeden** odasına girdi.(85/8).

O esnada atını **sürerek** bağa giren Şakir, Yusuf'u bir araba ile şehre **dönerken** gördüğünü söyledi.(130/13).

O zaman mindere yan oturup ayaklarını aşağı sallayarak karşılıklı yemeğe başlıyorlardı.(144/25).

2.2.4.2.2. İç İçe Bileşik Cümle

“Bir cümlenin, bir görevle başka bir cümlenin içinde yer almasıyla oluşan cümleye iç içe bileşik cümle adı verilir. İç içe bileşik cümlede iç (yan) cümle, temel (dış) cümlenin nesnesi olur” (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 176). İç içe bileşik cümlelerde genellikle alıntı ve başkasına ait cümleleri aktarmakta kullanıldığı kadar yüklemi, “demek, zannetmek, sanmak, bilmek, görmek, görünmek, farz etmek, düşünmek” eylemlerinin çekimli şekliyle de kullanılmaktadır.

İç içe Bileşik Cümle için romandan seçilen örnekler:

Mesela, en sevdiği arkadaşları bile onu bazen şaka olsun diye aldatırlar.(26/33).

"Evde kiminiz kimseniz var mı? Kim bakar hastaya?" diye sordu.(36/23).

"Sen kararını vermişsin, bana bunları ne diye anlatıyorsun?" dedi.(58/10).

"Annem anlatmıştı." diye söze başladı.(62/2).

Kalkıp gitmiştir sanıyordum.(62/5).

"Babamdan aldığınız senet yanında mı?" dedi.(65/11).

"Bizim büyükanne altın küpüdür, benim bir sözümü iki etmez, babamın da ruhu bile duymaz." diye fısıldadı.(71/12).

Birisi göğsüme çökmüş, gırtlağıma basıyor sandım.(104/15).

Anasını görünce nereden geliyorsun diye sordu. Hanım Hilmi Beylerden, dedi, bağa gideceğiz, seni almaya geldim, dedi.(118/3).

"Nereye gitmişler?.. Nasıl haberin olmaz yahu? Sen ne biçim mahlûksun?" diye söyleniyordu.(135/14).

Şahinde'nin de dönmek için acele etmeyeceğini tahmin ettikleri için bu "Şimdigelirim!" sözünü duymadılar bile.(156/27).

"Acaba bu herifler benden daha ne isteyecekler?" diye söylendi.(167/36).

"Sözünüzden çıkmam Hulusi Bey amca!" diyerek ayrıldı.(171/25).

"Evladım, bir haftadır buradasın!" dedi. Galiba Kaymakam Bey seni görmüş, ne diye uzun zaman kalıyor? diye sordu.(201/12).

2.2.4.2.3. Şartlı Bileşik Cümle

Yan cümlesi, temel cümleye şart ekiyle bağlanmış bileşik cümle çeşididir. Şartlı birleşik cümlede şart kipindeki yardımcı cümle önce, asıl cümle sonra gelmektedir. Bu diziliş şekli Türkçenin sözdizimi kanunlarına uygun şekildedir**.** Şartlı bileşik cümlelerde, temel cümlenin gerçekleşmesi genellikle şartın gerçekleşmesine bağlıdır (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 173). Ergin, şartlı birleşik cümle hakkında Türkçenin asli birleşik cümlesi olduğunu, başlangıçtan beri Türkçede var olduğunu söyler. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayandığını, şart kipi bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmeyip bitimli bir hareket göstermediğinden bahseder (2011, s. 405).

Tek başına bir yargı bildirmediği ve ana cümlenin yükleminin bildirdiği iş, oluş ve hareketin gerçekleşmesini koşula bağladığı için bağlı birleşik cümle oluşturur. -sA eki şart işlevinde, şart işlevi dışında ek, kelime veya kelime gruplarından oluşan yardımcı unsurlarla kararlılık, tahmin, kuvvetli tahmin, faraziye, varsayım, şüphe, endişe, korku, tehdit, şartsızlık, şaşkınlık, beklenmezlik, meydan okuma, zıtlaşma, kararsızlık şarta rağmen gerçekleşmeme, boş verme, önemsememe, umursamama gibi değişik işlevlerde kullanılır (Bulak, 2011, s. 28).

“Şartlı cümlelerde şart eki kuruluşları bakımından iki ayrı gramer fonksiyonuna sahiptir. “-sA” eki eğer herhangi bir şekilde “şart” bildiriyorsa, şart zarf-fiil ekidir. Ve ana cümlenin zarfı durumundadır. Ana cümleyi zaman ve tarz bakımından tamamlar. “Niyet, istek…” bildirirse, o zaman kip eki olmaktadır. Bu durumda ise müstakil bir cümle hüviyetindedir. Her ikisi için, *Boş mezar bulsa içine girer* ile *Keşke gelse* örnekleri verilebilir. Birinci durumda fiilimsi kategorisinde, ikincisinde müstakil cümle sınıfındadır” (Turan, 1999).

Bunlar olur olmaz şeyler için kavga etmezler, fakat kavga ederler**se** ucunda ölüm ol**sa** da yılmazlar.(20/13)

Zaten biraz yaramaz olan Muazzez, Yusuf olma**sa** evin altını üstüne getirebilirdi.(23/8).

"Bu olma**sa** hiçbir şeyi tasa etmezdim, lakin babası gidince kızcağızım elime bakar oldu."(41/14).

Büyük oyunlara girme**se** bile, şöyle bir iki saatlik bir parti çevirmekten kendini alamazdı.(45/28).

"Duyduklarımın onda biri doğru ol**sa**, böyle bir adama değil kız, selam bile verilmez..."(58/35).

Çıldıracağım. Bu hâl biraz daha devam eder, herkes bana karşı cephe almaya başlar**sa** ya başımı alıp kaçacağım yahut da kafama bir kurşun sıkacağım.(59/18).

Demek ki babanı borçlu etmekten maksatları buymuş. Bir yerden kokusu çıkar**sa** baban vasıtasıyla önlemek isteyecekler herhalde...(70/7).

"Ermez olur mu? Yalnız Şakir'in ne mal olduğunu öğrenir**se** herhâlde adını bile anmaz, değil mi?"(70/18).

Hâlbuki böyle yapar**sa** babasını, Muazzez'i, hatta Şahinde'yi üzmüş olacaktı.(107/14).

Resmi işlerini uzun senelerin verdiği itiyatla yapıyor, bunların bir kısmını, pek bunalır**sa**, tahrirat kâtibine bırakıyor ve eve gidip sokak üstündeki loş odanın bir minderine uzanıyor.(109/11).

Hiçbir iş tutmayan ve boşta gezen bu "evlatlığa" yüzsuyu dökmekten**se**, aslan gibi bir damat bulup köşeye kurulmak herhalde çok daha akıllı işiydi.(111/18).

Eğri büğrü, kambur zeytinler, kâh arkaya yaslanmış kâhyana eğrilmiş ihtiyar gövdeleriyle, dalları ve yaprakları olma**sa**, bir mezarlığı andıracaktı.(125/4).

Lakin o kalabalık olma**sa** âlem birbirine girer.(150/31).

"Sen bu vazifende kalır**sa**n zeytinlikle tarlanın işlerine de bakarsın, biraz halimize yardımı olur."(174/36).

Eğer mahalleli müştereken bir harekete geçmiyor**sa**, bunun sebebi; işe Kaymakam'ın da karışmış olmasında, fakat daha ziyade, bu gibi şeylere önayak olacak kimselerin askere alınmış bulunmasındaydı.(189/27).

2.2.4.2.4. Ki 'li Bileşik Cümle

Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan "ki" edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan "kim" edatıyla yapılan birleşik cümle çeşididir (Ergin, 2011, s. 405). Bu yapıdaki cümlelerde yardımcı cümle genellikle sonda, temel cümle ise başta yer aldığı için Türkçenin sözdizimi yapısına aykırıdır. Zira Türkçenin cümle yapısı temel cümlesi sonda yer alan sözdizimi kuralına sahiptir.

Bileşik cümle başlığında bahsedilen ihtilafın bu konu başlığında da devam ettiğini görülmektedir. Aslında yaşanan ihtilaf tasniflendirmede yaşanan görüş birliğine varılamamış olmasıdır. Çünkü kimi araştırmacılar ki'li cümleyi birleşik cümle olarak kabul ederken kimi araştırmacılar bağlı cümle olarak kabul etmiştir. Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Bilal Aktan, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, Sıtkı Sağlam isimler "ki" edatıyla kurulan cümleyi, birleşik cümle başlığında değerlendirmişlerdir.

Karahan, söz konusu cümleyi "Cümlelerin Bağlanma Şekilleri" ana başlığı, "Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler" alt başlığı içinde "Ki Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler" olarak ele almıştır (2015, s. 85). Ediskun, bu cümle tipini "ki'li bağlı cümle" olarak adlandırmış (1999, s. 388). Delice "bağlı cümle" terimini kullanmıştır (2007, s. 168-169).

Yapılan bu çalışmada Ki'li bileşik cümle, bileşik cümle başlığında konumlandırılmış ve burada incelenmiştir. Çünkü bağlı cümle yapısında iki yargının ve, veya, da/de, ama, fakat, lâkin, hâlbuki vb. bağlaçla bağlanması söz konusu iken ki'li cümle yapısında temel cümle ve yan cümle söz konusudur. Bundan dolayı ki'li cümle yapısı, temel ve yan cümle ilişkisinden hareketle bileşik cümle başlığında ele alınıp incelenmiştir.

Lakin derhal anladı **ki**, bu kızcağız kendisini hiç de küçük, basit görmemekte, bir müsavat istemektedir.(12/36).

En istihfaf edilenler, yüzsüz, korkak, yılışık ve haylaz olan bir sınıftır **ki**, bunların çoğunu memur çocukları teşkil eder.(20/34).

Daha ağzından birkaç kelime çıkmamıştı **ki**, kadının yüzü değişti.(43/8).

Şu anda bu koskoca dünya üzerinde kendisini düşünen bir tek kişi bile mevcut olmadığına o kadar emniyeti vardı **ki**, acı bir kabadayılıkla kendiside hiç kimseyi düşünülmeye layık bulmuyor; fakat bundan, sebebini anlayamadığı bir üzüntü duyuyordu.(75/34).

O kadar derin bir uykudaydı **ki**, ne, saatte bir koğuşa girip nöbet değiştiren candarmaların gürültüsü, ne de dışarda, kapının önünde dolaşan nöbetçinin, sokağın taşlarında çın çın öten, nalçalı ayakkabılarının sesi onu uyandıramıyordu.(96/1).

Çünkü Şakir'in katil olduğunu ispat edecek delillere mukabil, ortada daha büyük ve müspet bir delil vardı **ki**, bu bütün şahit ifadelerini, bütün ithamları çürütüyordu.(97/4).

Güneş olmadığı halde ortalık o kadar aydınlık ve temizdi **ki**, Salâhattin Bey, karşı dağların sislere yakın yerlerindeki köyleri bile seçiyordu.(101/35).

Bütün kızgınlığına ve uzun senelerin verdiği bir istihfaf duygusuna rağmen, gördü **ki** karısı bu anda samimi idi ve kendisine bir şey oluyor diye sahiden korkmuş, sahiden telaş etmişti.(104/26).

O kadar **ki**, aynı şeyleri bir başka sefer düşününce, ilk defa fark ediyorum sanıyor ve yeniden üzülüyor, seviniyor veya hayret ediyordu.(109/8).

Yerler o kadar sıcaktı **ki**, ayakkabılarının köselelerini bile geçerek tabanlarını yakıyordu.(114/18).

"Yalnız değilim **ki**, annem de var."(122/2).

O kadar **ki**, birbirlerine söyleyecek tatlı sözler bile bulamıyorlar, sadece derin derin nefes alarak gülümsüyorlardı.(129/21).

Bu o kadar tabii olmuştu **ki**, karısına kızmayı bile akıl etmiyor, yalnız gitgide artan bir merakla: "Nereye gitmişler?.. Nasıl haberin olmaz yahu?(135/11).

"Ben ne okuma yazma bilirim **ki** bu işi yaptın?"(148/23).

"Bizim damadı az zamanda öyle bir yetiştir **ki**, kaleminden kan damlasın!.."(149/21).

Fakat hadiseler birdenbire o kadar süratli bir cereyan aldılar **ki**, Yusuf değil hayatının ilerisini, birçok kereler, içinde bulunduğu günü düşünmeye bile vakit bulamadı.(153/1).

Yüzü o kadar değişmişti **ki**, o civarda bulunanlardan hiçbiri ona yaklaşmaya cesaret edemiyordu.(160/19).

Sonra bilirsin **ki** bu kasabada herkes senin dostun değildir.(170/26).

Babamdan bir şey kalmadı ki, onunla geçinelim.(174/34).

İçinde, ona vicdan sükûneti teminine yarayan bir kanaat vardı **ki**, asla sarsılmıyordu.(191/16).

Bütün bu korkunç işlerin olmasında karısının iradesinin bir alakası var mıydı **ki,** olmamasında da bu iradeye müracaat etsin.(199/15).

Bu anda kendini ona o kadar benzetti **ki**, gözleri yaşardı.(200/20).

Bağlanma Şekillerine Göre Cümleler

2.2.4.3. Sıralı Cümle

"Sıralı cümle, arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Cümleler, virgül (,) ya da noktalı virgülle(;) diğer cümleye bağlanır. Cümleler arasında temel cümle-yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme ilgisi vardır" (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 183). Karahan, (2000) *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine* adlı makalesinde konuyla ilgili düşüncelerini şöyle belirtmiştir: "Ayşe çalıştı, sınıfını geçti. Bu sözdizisi anlamca birbiriyle bağlantılı iki cümleden oluşmuştur. İki cümle arasında sebep-sonuç ilişkisine dayanan bir anlam bağlantısı vardır. Gramer kitaplarımızda bu yapının adı 'sıralı cümle, sıra cümlesi, bağımsız sıralı cümle/tümce, sıra önermesi'dir. Bu iki cümlenin virgülle ayrılması, sadece görme yoluyla bağlantının algılanmasını kolaylaştırmaktadır. Cümleler arasında anlam bağlantısı sağlamada veya pekiştirmede hiçbir gramatikal unsur görev almamıştır. Ancak var olan bağlantı, aynı metin içinde yer almanın ve birbirini takip etmenin tabii sonucudur. Bundan dolayı "Ayşe çalıştı, sınıfını geçti." gibi yapılar sözdiziminin değil, metin dilbiliminin

inceleme alanı içine girmelidir." Bu görüşler doğrultusunda Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde sıralı ve bağlı cümleleri *Cümlelerin Bağlanma Şekilleri* başlığında incelemiş; sıralı cümleyi *Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler* alt başlığında, bağlı cümleyi ise *Bağlanma Edatıyla Bağlanan Cümleler* alt başlığında ele almıştır (2015). Dolayısıyla, Karahan'a göre söz konusu iki başlık, yapılarına göre cümle başlığında değil müstakil bir başlık altında tasniflenmesi gerekmektedir.

Hatiboğlu da sıralı cümleyi "Yapı Bakımından Tümce Türleri" başlığı içerisinde "bağımlı sıralı tümce ve bağımsız sıralı tümce" olmak üzere iki grupta incelemiş ve "Sıralı tümce, anlam yakınlığıyla bağlanmış tümcelere denir" şeklinde tanımlamıştır (1972, s. 154). Yapılan bu çalışmada sıralı cümle; bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere iki başlık halinde detaylandırıldı.

2.2.4.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle

Aynı zaman dilimi içinde gerçekleşen veya birbirini takip eden bir zaman seyri sergileyen iki cümlenin öge ortaklığı ile yan yana kullanılmasının adıdır (Delice, 2012, s. 875). Bu cümleler, hem anlam yönünden, hem de ögelerinin ortak olmaları yönünden birbirine bağlıdır (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 183).Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece ortak cümle ögeleri ile sağlanmaz. Ortak kip/şahıs ekleri, şahıs, zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük, küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada yeterli olabilmektedir (Karahan, 2015, s. 94). Bu noktada ortak kip/şahıs eklerinin, şahıs, zaman, mekân gibi ortaklık arz eden kelime veya eklerin tekrar edilmemesi akışın sağlanması adınadır. Aynı zamanda dilin en az çaba ilkesinden hareketle tekrarlara yer vermemek olarak da değerlendirilebilir.

Bağımlı sıralı cümle için romandan seçilen örnekler:

Eline geçirebildiği ve Şahinde'nin anlayacağını tahmin ettiği kitapları getirir, onun fikrini yükseltmek isterdi.(13/22).

Çocukların çoğu ramazanda oruç tutar, namaz kılarlardı.(28/11).

Kübra ile annesi evde tabii birer hizmetçi oluvermişler, diğerlerini kendilerine bu gözle bakmaya alıştırmışlardı.(52/23).

Yusuf elinin yanına düşen bu iki halkayı parmaklarının arasında ezdi, büktü, sonra ufak bir külçe halinde odanın bir köşesine fırlattı.(54/34).

Şurda burda yolumu keser, her bir yanımı sıkıştırmaya kalkardı. / Ben de korkudan sesimi çıkarmaz, debelenip elinden kaçmaya bakardım.(62/25).

Dışarıda yağmur damlalarının boğuk sesi arasında bir ayak tıpırtısı peyda oldu, kapıya yaklaştı.(68/5).

Ara sıra başını kapıdan dışarı uzatarak yola bakıyor, sonra kendini oyalamak için tekrar veresiye defterlerine sarılıyordu.(72/10).

Kendisinin biraz ötesinde iki ihtiyar geniş ve üzeri hasır örtülü peykenin üzerine bağdaş kurmuşlar, elleri çenelerinde, düşüne düşüne dama oynuyorlardı.(79/27).

Zeytinliklerin arasında yükselen yamaçlarda, ortalara doğru, yer yer ağaç kümeleri vardı; bunların bir kısmı henüz çıplaktı, bir kısmı ise açık yeşil bir yaprak örtüsüne sarınmaya başlamıştı.(100/28).

Salâhattin Bey bunları gördükçe hem seviniyor, hem de içini garip bir hüznün kapladığını hissediyordu.(109/1).

Annesinin zevk aldığı şeylerden hoşlanmıyor, gittiği yerlerdeki akranlarıyla ise artık konuşacak laf bulamıyordu.(112/24).

Ayakları çam iğnelerinin üstünde kayarak biraz ilerlediler, devrilmiş bir kütüğün üzerine yan yana oturarak uzaktaki denize bakmaya başladılar.(129/1).

Hâlâ Yusuf'a karşı içinde biraz korku besleyen Muazzez, böyle zamanlarda ona sessizce yaklaşır, yanına oturarak kocasının yüzüne merak ve biraz da endişe ile bakardı.(143/7).

Biraz sonra Yusuf'la beraber gelen ihtiyar doktor hastayı yatağına naklederek dinledi, gözkapaklarını kaldırıp baktı, sonra şahadet parmağının ucuyla onları tekrar kapattı.(159/32).

Kollarıyla anasının boynuna sarılıyor, onun boyalı yanaklarını ıslatıyordu.(184/24).

Buna mukabil Şakir'in annesi son zamanlarda hiç gelmiyor**,** ihtimal ki Şahindelerin evinin son zamanlarda aldığı şöhreti şerefiyle mütenasip bulmuyordu.(190/19).

Keskin ve nemli bir rüzgâr esiyor**,** insanın yüzüne ara sıra ince damlalar savuruyordu.(196/10).

Birkaç kere kalkıp odada aşağı yukarı dolaştı, başı dönerek tekrar yatağa uzanmaya mecbur oldu.(205/32).

2.2.4.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle

Ögeleri ortak olmayan, ancak anlam yakınlığı bulunan bu tür cümle türlerinin art arda sıralanmasıyla oluşur. Şekilce birbirine bağlı olmayan bu cümle türü virgül veya noktalı virgülle bağlanmaktadır (Kara, 2012, s. 2170). Aralarında belli bir anlam ilgisi bulunmayan bağımsız cümlelerin oluşturduğu cümleler dizisidir. Bağımsız sıralı cümlelerde yer alan her cümle sözdizimi bakımından bağımsız birer cümledir; başka bir cümlenin veya ögenin varlığını gerektirmez kısacası bu cümlelerde öge ortaklığı söz konusu değildir. (Aktan, 2009, s. 136).

Bağımsız sıralı cümle için romandan seçilen örnekler:

Şimdi birçok yerlerde incir ve ceviz ağaçları, yolun kenarlarında koyu yeşil iki duvar gibi yükseliyor**;** hatta bazı yerlerde iri cevizler tabii bir kemer vücuda getiriyorlardı.(7/15).

Gölgesi bütün meydanı kaplayan büyük çınar hiç durmadan hışıldar**;** biraz ilerde, Karpuzoğullarının büyük konaklarının damındaki leylek, yavrularına uçmak öğretmek ister ve garip takırtılar çıkarırdı.(25/27).

Ali iki taraftan iplere sarılmış, vücudunun bütün kuvvetiyle kolan vuruyor**;** Muazzez ise biraz korkak, yüzü kıpkırmızı, yerinde sıkı oturmaya çalışıyordu.(30/33).

Taa kışa kadar hiçbir yerden hiçbir ses çıkmadı**,** yalnız kışın bazı vak'alar, kendisiyle uğraşanlar bulunduğunu ona anlattı.(34/29).

Yarım saat sonra oyun kızışmış**,** sesler kesilmiş**,** çehrelerden tebessüm giderek, onun yerine bir heyecan ve hırs ifadesi gelmişti.(46/28).

Başından sarkan tüllerin altında, ince ince beline kadar uzanan saçları, vücudunun hareketlerine uyarak sallanıyordu; yarı kapalı gözleri hep yerdeydi.(87/32).

Yüksek hâkimlerim! Burada tesadüfün ve ilâhi arzunun bir cilvesine daha şahit oluyoruz**;** bir kaza oluyor ve bir vatan çocuğu ölüyor.(99/21).

Kocaman bir çınar ve güzel bir havuz bulunduğu söylenen bu mesire yeri kendisine pek methedilmişti**,** bu anda birdenbire içinde beliren bir merakla orayı bulmaya niyet etti.(100/25).

Bu konuşma sırasında Yusuf, sokak kapısının yanında ayakkabılarını giymeye uğraşıyor**;** Muazzez de yanında, ayakta duruyordu.(113/19).

Bulundukları yerin sol tarafında çamlarla örtülü bir bayır yükseliyor**;** sağlarında ise gene çamlı bir sırt, aşağıya, belki bir kilometre uzakta yatan denize uzanıyordu.(128/26).

Muazzez söylenen sözlere bir gülümsemeyle mukabele ediyor**,** Yusuf ise kimsede bir şey söylemeye hal bırakmayacak kadar tutuk oluyordu.(145/26).

Annesi bu hususta ona bir şey söylemiyor**,** o da Yusuf'a söylemek mecburiyetinden kurtuluyordu.(186/20).

Babam sağ iken söz bana düşmez diye ağzımı açmazdım**,** sen de bizim gözümüzü bağlayıp arkamızdan dolap çevirmeye kalkardın.(194/14).

Ev sahibinin iki karısından biri ona biraz ıhlamur çiçeği kaynatıp içirdi, diğeri tuğla ısıtıp karnına koydu.(204/5).

Yanan göz kapakları, sanki beynindeki hayalleri boyuna değiştiren acayip levhalar idi**;** üzerlerinde bazen daha ziyade mora benzeyen renk kavisleri beliriyor**,** sonra, gayet vazıh şekilde, birtakım tanıdık şahıslar ve yerler gelip geçmeye başlıyordu.(204/11).

2.2.4.4. Bağlı Cümle

Bağlı cümle, cümle başı bağlaçlarından (ve, veya, da, ama, fakat, lâkin, ancak, halbuki, meğer vb.) biri ile birbirine bağlanan bağımsız cümlelerdir. Cümle başı bağlaçları, başlarında bulundukları cümleleri ya kendilerinden önce ya da kendilerinden sonra gelen cümlelere bağlar. Söz konusu bağlaçlar, iki cümle arasında çeşitli anlam ilişkisi kurar. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırma, istek vb. olabilir (Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 191).

Cümleleri sadece sıralama işleviyle birleştiren ve sıralı cümle yapan -edatlar hariç- bağlama edatları yoluyla gerçekleştirilen bir cümle dizisi olan bu bağlı cümleler yapıca birbirinden bağımsız yüklemlere sahip olmalarına rağmen anlamca birbirlerine sıkıca bağlıdır. Bu bağı sağlayan biçimbirimler de bağlaçlardır (Delice, 2007, s. 168).

Bağlı cümle için romandan alınan örnek cümleler:

1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar **ve** bir karı kocayı öldürdüler.(7/1).

En kuvvetliler bile bir iki sene dayanabildikten sonra bu amansız mikroptan yakalarını kurtaramazlar **ve** kör gibi, önlerine ilk çıkanla evleniverirler.(12/7).

Burada çocukların büyük adamlar gibi, muhtelif sınıfları, muhtelif grupları vardı **ve** bu tasnifte büyüklerinkinden çok farklı esaslar gözetiliyordu.(20/9).

Artık her şeyi tabii buluyor **ve** eskiden beri hep böyle imiş zannediyordu.(27/31).

Teravi bittikten sonra ellerinde iri coplarla sokaklarda küme küme dolaşırlar **yahut** Gâvur mahallesine kavgaya giderlerdi.(28/27).

Kadın adamakıllı iyi işliyordu **fakat** kız, akşama kadar ağaçların dibinde oturarak, annesinin yanında dolaşarak **yahut** zeytin silkenlere bakarak boş gezdi **ve** hiç kimseyle hiçbir şey konuşmadı.(36/12).

Bu olmasa hiçbir şeyi tasa etmezdim **lakin** babası gidince kızcağızım elime bakar oldu.(41/14).

O zamana kadar da bolluk İçinde değildik **ama** şükür Allah'a darlık da görmemiştik.(41/15).

Tam bu sırada hiç beklenilmeyen bir şey oldu **ve** kadının hikâyesini yarım bıraktırdı.(42/27).

Ben bir şeyler olduğunu seziyordum **ama** pek içinden çıkamıyordum.(58/31).

Ali bir şeyler söylemek istiyor **fakat** bir türlü beceremiyordu.(70/22).

Belediye doktoru uzun senelerden beri Edremit'teydi **ve** ihtiyarladıkça pansuman yapmayı bile unutmuştu.(104/37).

Ben ilk evvela seni rahatsızlandı sandım **ama** eve gelince hiç kimseyi bulamadım.(134/32).

Bunu pek tabii görmeliydi **çünkü** arabanın içinde kimse yoktu **ve** hayvanları, sarı mintanlı genç bir köylü sürüyordu.(137/3).

Belki o zaman evlenmeyi de düşünemeyeceklerdi **çünkü** buna birbirlerini kaçırmamak için en son çare diye müracaat etmişlerdi.(145/17).

Onun her şeyi haber almasını, eve gelip kendisini dövmesini, hatta bıçaklanmasını, ortalığın altını üstüne getirmesini istiyor, **ancak** o zaman bu işlerden sıyrılabileceğini seziyordu.(189/34).

CÜMLE TAHLİLLERİ

(sayfa7 /1.satır)

1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar /ve/ bir karı kocayı öldürdüler.

1.1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede / Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü /eşkıyalar / bastılar.

Cümlenin Ögeleri:

- bastılar: Yüklem
- eşkıyalar: Özne
- Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü: Belirtili Nesne
- 1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- Kuyucak/ köyünü: Belirtisiz İsim Tamlaması
- Nazilli / kazası: Belirtisiz İsim Tamlaması
- Aydın'ın / Nazilli kazası: İç içe geçmiş İsim Tamlaması
- 1903 senesi sonbaharında/ ve/ yağmurlu bir gece: Bağlama Grubu
- yağmurlu bir /gece: Sıfat Tamlaması Grubu
- yağmurlu bir: Sıfat Grubu
- 1903 senesi sonbaharı(nda): İç içe geçmiş İsim Tamlaması
- 1903 /senesi: Belirtili İsim Tamlaması

2. /ve/ bir karı kocayı / öldürdüler.

Cümlenin Ögeleri:

- öldürdüler: Yüklem
- (eşkıyalar): Özne
- bir karı kocayı: Belirtili Nesne
- ve: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- bir karı koca: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İki cümle de basit cümledir.

(sayfa7/11.satır)

Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt ve hayıt ağaçlarına düşen yağmur damlaları hafif, melankolik bir tıpırtı çıkarıyor, / atların kumlu yolda intizamsız izler bırakan ayakları gıcırtılı ve ezik sesler veriyordu.

1. Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt ve hayıt ağaçlarına düşen yağmur damlaları/ hafif, melankolik bir tıpırtı /çıkarıyor.

Cümlenin Ögeleri:

- çıkarıyor: Yüklem
- Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt ve hayıt ağaçlarına düşen yağmur damlaları: Özne
- hafif, melankolik bir tıpırtı: Belirtisiz Nesne

Kelime Grupları:

- hafif, melankolik bir /tıpırtı: Sıfat Tamlaması Grubu
- hafif, melankolik bir: Sıfat Grubu
- Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt/ ve /hayıt ağaçlarına düşen yağmur damlaları: Bağlama Grubu

- Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt ve hayıt ağaçlarına düşen: Sıfat-Fiil Grubu
- Yolun iki tarafındaki ıslak / söğüt ve hayıt ağaçları: Sıfat Tamlaması Grubu
- Yolun /iki tarafı: Belirtili İsim Tamlaması
- iki / taraf: Sıfat Tamlaması Grubu
- söğüt ve hayıt / ağaçları: Belirtisiz İsim Tamlaması Grubu
- hayıt /ağaçları: Belirtisiz İsim Tamlaması
- yağmur damlaları: Belirtisiz İsim Tamlaması

2. atların kumlu yolda intizamsız izler bırakan ayakları / gıcırtılı ve ezik sesler/ veriyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- veriyordu: Yüklem
- kumlu yolda: Dolaylı Tümleç
- atların intizamsız izler bırakan ayakları: Özne
- gıcırtılı ve ezik sesler: Belirtisiz Nesne

Kelime Grupları:

- gıcırtılı ve ezik / sesler: Sıfat Tamlaması Grubu
- gıcırtılı /ve/ ezik sesler: Bağlama Grubu
- atların (kumlu yolda intizamsız izler bırakan) ayakları: (Araya sıfat-fiil grubu giren) Belirtili İsim Tamlaması
- atların kumlu yolda intizamsız izler bırakan: Sıfat-Fiil Grubu
- intizamsız / izler: Sıfat Tamlaması Grubu
- kumlu / yol: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

- Yapısına Göre: İki cümle de bileşik cümledir.

(sayfa9/7)

Yatağın kenarından başlayıp odanın ortasına kadar yayılan ve orada ufak bir gölcük meydana getiren pıhtılaşmış kanlar / bu odada birtakım hadiseler olduğunu / söylüyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- söylüyordu: Yüklem
- Yatağın kenarından başlayıp odanın ortasına kadar yayılan ve orada ufak bir gölcük meydana getiren pıhtılaşmış kanlar: Özne
- bu odada birtakım hadiseler olduğunu: Belirtili Nesne

Kelime Grupları:

- bu odada birtakım hadiseler olduğu: Sıfat-Fiil Grubu
- birtakım / hadiseler: Sıfat Tamlaması Grubu
- bu / oda: Sıfat Tamlaması Grubu
- Yatağın / kenarı: Belirtili İsim Tamlaması
- Yatağın kenarından başlayıp: Zarf-Fiil Grubu
- odanın/ ortası: Belirtili İsim Tamlaması
- odanın ortasına /kadar: Edat Grubu
- odanın ortasına kadar yayılan: Sıfat-Fiil Grubu
- ufak bir / gölcük: Sıfat Tamlaması Grubu
- ufak bir gölcük meydana getiren: Sıfat-Fiil Grubu
- pıhtılaşmış / kanlar: Sıfat Tamlaması Grubu
- Yatağın kenarından başlayıp odanın ortasına kadar yayılan/ ve /orada ufak bir gölcük meydana getiren: Bağlama Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle, fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle, kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Cümle, olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle, bileşik cümledir.

(sayfa9/10)

Fakat odaya girenleri dehşet içinde bırakan ne bu bir miktar kan ne de yorganın altında görünmeden kabaran bu iki vücuttu, / onlar sedirin köşesinde diz çöküp oturan ve kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuk görmüşlerdi.

1. Fakat / odaya girenleri dehşet içinde bırakan / ne bu bir miktar kan ne de yorganın altında görünmeden kabaran bu iki vücuttu.

Cümlenin Ögeleri:

- ne bu bir miktar kan ne de yorganın altında görünmeden kabaran bu iki vücuttu: Yüklem
- odaya girenleri dehşet içinde bırakan: Özne
- Fakat: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- bu iki / vücut: Sıfat Tamlaması Grubu
- yorganın altında görünmeden: Zarf-Fiil Grubu
- yorganın altında görünmeden kabaran: Sıfat-Fiil Grubu
- yorganın / altı: Belirtili İsim Tamlaması
- bu bir miktar / kan: Sıfat Tamlaması Grubu (Tamlananı sıfat tamlamasından oluşan sıfat tamlaması)
- bu bir miktar: Sıfat Grubu

- ne / bu bir miktar kan/ ne de /yorganın altında görünmeden kabaran bu iki vücut: Bağlama Grubu
- odaya girenler: Sıfat-Fiil Grubu
- odaya girenleri dehşet içinde bırakan: Sıfat-Fiil Grubu

2. onlar /sedirin köşesinde diz çöküp oturan ve kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuk /görmüşlerdi.

Cümlenin Ögeleri:

- görmüşlerdi: Yüklem
- onlar: Özne
- sedirin köşesinde diz çöküp oturan ve kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuk: Belirtili Nesne

Kelime Grupları:

- küçük bir / çocuk: Sıfat Tamlaması Grubu
- küçük bir: Sıfat Grubu
- sabit / gözler: Sıfat Tamlaması Grubu
- sabit gözler/le: Edat Grubu
- sabit gözlerle bakan: Sıfat-Fiil Grubu
- sedirin / köşesi: Belirtili İsim Tamlaması
- sedirin köşesinde diz çöküp: Zarf-Fiil Grubu
- sedirin köşesinde diz çöküp oturan: Sıfat-Fiil Grubu
- sedirin köşesinde diz çöküp oturan / ve / kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuk: Bağlama Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle isim, ikinci cümle fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.

- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İki cümle de bileşik cümledir.

(sayfa14/11)

İzdivaçlarının ilk senesinde dünyaya gelen bir kızcağız bile / anası ile babası arasındaki bu geniş uçuruma / bir köprü / olamadı.

Cümlenin Ögeleri:

- olamadı: Yüklem
- İzdivaçlarının ilk senesinde dünyaya gelen bir kızcağız bile: Özne
- bir köprü: Belirtisiz Nesne
- anası ile babası arasındaki bu geniş uçuruma: Dolaylı Tümleç

Kelime Grupları:

- bir / köprü: Sıfat Tamlaması Grubu
- köprü ol-: Bileşik Fiil Grubu
- bu geniş / uçurum: Sıfat Tamlaması Grubu
- bu geniş: Sıfat Grubu
- anası / ile / babası: Bağlama Grubu
- ilk /sene: Sıfat Tamlaması Grubu
- İzdivaçlarının / (ilk) senesi: Belirtili İsim Tamlaması
- İzdivaçlarının ilk senesinde dünyaya gelen: Sıfat-Fiil Grubu
- İzdivaçlarının ilk senesinde dünyaya gelen bir / kızcağız: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Cümle olumsuz cümledir.

- Yapısına Göre: Cümle bileşik cümledir.

(sayfa15/27)

Yusuf bir kadının çenesini bu kadar açabilmesine hayret ediyor, / bunlara tahammül eden Kaymakam'a biraz da merhametle bakıyordu.

1. Yusuf / bir kadının çenesini bu kadar açabilmesine / hayret ediyor.

Cümlenin Ögeleri:

- hayret ediyor: Yüklem
- Yusuf: Özne
- bir kadının çenesini bu kadar açabilmesine: Dolaylı Tümleç

Kelime Grupları:

- hayret et-: Birleşik Fiil Grubu
- açabil-: Birleşik Fiil Grubu
- bu kadar: Edat Grubu
- bu kadar açabilme(si): İsim-Fiil Grubu
- kadının / çenesi: Belirtili İsim Tamlaması
- bir / kadın: Sıfat Tamlaması Grubu

2. bunlara tahammül eden Kaymakam'a / biraz da merhametle / bakıyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- bakıyordu: Yüklem
- (Yusuf):Özne
- bunlara tahammül eden Kaymakam'a: Dolaylı Tümleç
- biraz da merhametle: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- biraz / da: Bağlama Grubu
- merhamet/le: Edat Grubu
- bunlara tahammül eden: Sıfat-Fiil Grubu
- bunlara tahammül eden / Kaymakam: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İki cümle de bileşik cümledir.

(sayfa 30/24)

Biraz daha ilerde, meydanın tam orta yerinde salıncaklar kurulmuştu / ve / asıl kalabalık, bunların etrafında idi.

1.Biraz daha ilerde,/ meydanın tam orta yerinde/ salıncaklar/kurulmuştu.

Cümlenin Ögeleri:

- kurulmuştu: Yüklem
- salıncaklar: Özne
- Biraz daha ilerde,/ meydanın tam orta yerinde: Dolaylı Tümleç

Kelime Grupları:

- meydanın (tam orta) yerinde: Belirtili İsim Tamlaması
- orta /yer: Sıfat Tamlaması Grubu
- ilerde: Bulunma Grubu

2.ve / asıl kalabalık, / bunların etrafında idi.

Cümlenin Ögeleri:

- bunların etrafında idi: Yüklem
- asıl kalabalık: Özne
- ve: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- bunların etrafı: Belirtili İsim Tamlaması
- asıl kalabalık: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle fiil, ikinci cümle isim cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İki cümle de basit cümledir.

(sayfa 48/19)

Lambanın sarı ışığı altında / Kaymakam'ın yüzü / olduğundan daha uzun / görünüyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- görünüyordu: Yüklem
- Kaymakam'ın yüzü: Özne
- olduğundan daha uzun: Zarf Tümleci
- Lambanın sarı ışığı altında: Dolaylı Tümleç

Kelime Grupları:

- olduğundan: Ayrılma Grubu

- daha uzun: Sıfat Tamlaması Grubu
- Kaymakam'ın yüzü: Belirtili İsim Tamlaması
- Lambanın (sarı) ışığı altında: (Araya sıfat girmiş) İç içe geçmiş Belirtili İsim Tamlaması
- ışığı altı(nda): Belirtili İsim Tamlaması Grubu
- sarı ışık: Sıfat Tamlaması Grubu
- Lambanın (sarı) ışığı: : (Araya sıfat girmiş) Belirtili İsim Tamlaması

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Cümle olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle bileşik cümledir.

(sayfa56/1)

Her yerde ve daima hükmünü yürütmeye alışmış olan bu şımarık delikanlı, herkesin içinde yediği yumruğun acısını bir türlü unutamıyor /ve ancak / Muazzez'i almakla Yusuf'a tam bir mukabelede bulunabileceğini zannediyordu.

1.Her yerde ve daima hükmünü yürütmeye alışmış olan bu şımarık delikanlı,/ herkesin içinde yediği yumruğun acısını / bir türlü/ unutamıyor.

Cümlenin Ögeleri:

- unutamıyor: Yüklem
- Her yerde ve daima hükmünü yürütmeye alışmış olan bu şımarık delikanlı: Özne
- herkesin içinde yediği yumruğun acısını: Belirtili Nesne
- bir türlü: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- unutama-(unutabil-): Birleşik Fiil Grubu
- bir / türlü: Sıfat Tamlaması Grubu
- herkesin / içi: Belirtili İsim Tamlaması
- herkesin içinde: Bulunma Grubu
- herkesin içinde yediği: Sıfat-Fiil Grubu
- herkesin içinde yediği / yumruk: Sıfat Tamlaması Grubu
- yumruğun/ acısını: Belirtili İsim Tamlaması
- bu şımarık / delikanlı: Sıfat Tamlaması Grubu
- bu şımarık: Sıfat Grubu
- hükmünü yürütmeye alışmış olan: Sıfat-Fiil Grubu
- hükmünü yürütme: İsim-Fiil Grubu
- Her yerde / ve / daima: Bağlama Grubu
- Her yerde: Sıfat Tamlaması Grubu

2.ve ancak / Muazzez'i almakla Yusuf'a tam bir mukabelede bulunabileceğini / zannediyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- zannediyordu: Yüklem
- (Her yerde ve daima hükmünü yürütmeye alışmış olan bu şımarık delikanlı): Özne
- Muazzez'i almakla Yusuf'a tam bir mukabelede bulunabileceğini: Belirtili Nesne
- ve ancak: Cümle Dışı Unsur

Kelime Grupları:

- Zannet-:Birleşik Fiil Grubu
- tam bir mukabelede / bulunabileceği: Sıfat-Fiil Grubu
- tam bir / mukabele: Sıfat Tamlaması Grubu

- Muazzez'i almak: İsim-Fiil Grubu
- Muazzez'i almak /la: Edat Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumsuz, ikinci cümle olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Bağlı cümledir.

(sayfa 69/24)

Ruhuna bir gülle gibi düşen ve orasını darmadağınık eden Kübra'nın hikâyesini ve onun akislerini / bu duvarın içinde / saklamalıydı.

Cümlenin Ögeleri:

- saklamalıydı: Yüklem
- Ruhuna bir gülle gibi düşen ve orasını darmadağınık eden Kübra'nın hikâyesini ve onun akislerini: Belirtili Nesne
- bu duvarın içinde: Dolaylı Tümleç

Kelime Grupları:

- bu / duvar: Sıfat Tamlaması Grubu
- duvarın / içi(nde): Belirtili İsim Tamlaması
- onun / akisleri: Belirtili İsim Tamlaması
- Kübra'nın / hikâyesi: Belirtili İsim Tamlaması
- Kübra'nın hikâyesini / ve /onun akislerini: Bağlama Grubu
- Darmadağınık eden: Sıfat-Fiil Grubu
- bir gülle gibi düşen: Sıfat-Fiil Grubu
- bir gülle / gibi: Edat Grubu
- bir / gülle: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle, fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle, kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Cümle, olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle, birleşik cümledir.

(sayfa 78/23)

Muazzez / hayatında ilk defa / Yusuf'un iri kahverengi gözlerinde / yaşlar parladığını / gördü.

Cümlenin Ögeleri:

- gördü: Yüklem
- Muazzez: Özne
- yaşlar parladığını: Belirtili Nesne
- Yusuf'un iri kahverengi gözlerinde: Dolaylı Tümleç
- hayatında ilk defa: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- Yusuf'un (iri kahverengi) gözleri: (Araya sıfat girmiş) Belirtili İsim Tamlaması
- iri kahverengi / gözler: Sıfat Tamlaması Grubu
- iri kahverengi: Sıfat Grubu
- ilk / defa: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle, fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle, kurallı cümledir.

- Anlamına Göre: Cümle, olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle, birleşik cümledir.

(sayfa 113/29)

Yusuf nereye gitmek istediğini, evden niçin çıktığını unutmuştu. / Şu anda kafasında bir tek düşünce vardı.

1.Yusuf / nereye gitmek istediğini, / evden niçin çıktığını/ unutmuştu.

Cümlenin Ögeleri:

- unutmuştu: Yüklem
- Yusuf: Özne
- nereye gitmek istediğini: Belirtili Nesne
- evden niçin çıktığını: Belirtili Nesne

Kelime Grupları:

- evden niçin çıktığı: Sıfat-Fiil Grubu
- nereye gitmek istediği: Sıfat-Fiil Grubu
- nereye gitmek: İsim-Fiil Grubu

2.Şu anda / kafasında / bir tek düşünce / vardı.

Cümlenin Ögeleri:

- vardı: Yüklem
- bir tek düşünce: Özne
- kafasında: Dolaylı Tümleç
- Şu an: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- bir tek / düşünce: Sıfat Tamlaması Grubu
- bir tek: Sıfat Grubu
- Şu an: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle fiil, ikinci cümle isim cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İlk cümle birleşik, ikinci cümle ise basit cümledir.

(sayfa 126/30)

Artık yavaş yavaş ay yükseliyor / ve/ arabanın üstünden aşarak ön tarafta sesli sesli yem yiyen hayvanların kulaklarını aydınlatıyordu.

1.Artık / yavaş yavaş / ay / yükseliyor.

Cümlenin Ögeleri:

- yükseliyor: Yüklem
- ay: Özne
- yavaş yavaş: Zarf Tümleci
- Artık: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- yavaş yavaş: Tekrar Grubu

2.Arabanın üstünden aşarak /ön tarafta sesli sesli yem yiyen hayvanların kulaklarını / aydınlatıyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- aydınlatıyordu: Yüklem
- (Ay): Özne
- ön tarafta sesli sesli yem yiyen hayvanların kulaklarını: Belirtili Nesne
- arabanın üstünden aşarak: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- hayvanların / kulakları: Belirtili İsim Tamlaması
- sesli sesli yem yiyen / hayvanlar: Sıfat Tamlaması Grubu
- sesli sesli yem yiyen: Sıfat-Fiil Grubu
- sesli sesli: Tekrar Grubu
- ön / taraf: Sıfat Tamlaması Grubu
- arabanın üstü: Belirtili İsim Tamlaması
- arabanın üstünden aşarak: Zarf-Fiil Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İlk cümle basit, ikinci cümle ise birleşik cümledir

(sayfa 143/8)

Hâlâ Yusuf'a karşı içinde biraz korku besleyen Muazzez, böyle zamanlarda ona sessizce yaklaşır, / yanına oturarak kocasının yüzüne merak ve biraz da endişe ile bakardı.

1.Hâlâ Yusuf'a karşı içinde biraz korku besleyen Muazzez, / böyle zamanlarda/ ona / sessizce / yaklaşır.

Cümlenin Ögeleri:

- yaklaşır: Yüklem
- Yusuf'a karşı içinde biraz korku besleyen Muazzez: Özne
- ona: Dolaylı Tümleç
- sessizce: Zarf Tümleci
- böyle zamanlarda: Zarf Tümleci
- Hâlâ: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- böyle / zamanlar: Sıfat Tamlaması Grubu
- korku besleyen: Sıfat-Fiil Grubu
- biraz korku: Sıfat Tamlaması Grubu
- Yusuf'a karşı: Edat Grubu

2.yanına oturarak / kocasının yüzüne / merak ve biraz da endişe ile / bakardı.

Cümlenin Ögeleri:

- bakardı: Yüklem
- Yusuf'a karşı içinde biraz korku besleyen Muazzez): Özne
- kocasının yüzüne: Dolaylı Tümleç
- merak ve biraz da endişe ile: Zarf Tümleci
- yanına oturarak: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- merak ve biraz da endişe / ile: Edat Grubu
- merak / ve / biraz da endişe: Bağlama Grubu
- kocasının yüzü: Belirtili İsim Tamlaması
- yanına oturarak: Zarf Tümleci

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Sıralı cümledir.

(sayfa 151/17)

Zaten onların doğruluğunu da, babasına inandığı için kabul ediyordu./ Hayat bu derece manasız ve insan dünyaya boş durmak için gelmiş olamazdı.

1.Zaten / onların doğruluğunu / da, /babasına inandığı için / kabul ediyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- kabul ediyordu: Yüklem
- onların doğruluğunu: Belirtili Nesne
- babasına inandığı için: Zarf Tümleci
- Zaten: Cümle Dışı Unsur (CDU)
- da: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- kabul et-: Birleşik Fiil Grubu
- onların doğruluğu: Belirtili İsim Tamlaması
- babasına inandığı için: Edat Grubu
- babasına inandığı: Sıfat-Fiil Grubu

2.Hayat bu derece manasız (olamazdı) ve insan dünyaya boş durmak için gelmiş olamazdı.

Cümlenin Ögeleri:

- (olamazdı): Yüklem
- Hayat: Özne
- manasız: Belirtisiz Nesne

- bu derece: Zarf Tümleci
- gelmiş olamazdı: Yüklem
- insan: Özne
- dünyaya: Dolaylı Tümleç
- boş durmak için: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- bu / derece: Sıfat Tamlaması Grubu
- boş durmak için gelmiş: Sıfat-Fiil Grubu
- boş durmak için: Edat Grubu
- boş durmak: İsim-Fiil Grubu
- boş dur-: Birleşik Fiil Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumlu, ikinci cümle olumsuz cümledir.
- Yapısına Göre: ilk cümle birleşik cümle, ikinci cümle bağlı cümledir.

(sayfa 156/9)

Aman Yusuf, pek acayip mahlûksun. / Daha geçen gün sana bir kitaplık laf söyledik.

1.Aman / Yusuf,/ pek acayip mahlûksun.

Cümlenin Ögeleri:

- acayip mahlûksun: Yüklem
- Yusuf: Özne
- pek: Zarf Tümleci

- Aman: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- acayip mahlûk: Sıfat Tamlaması Grubu
- Aman: Ünlem Grubu

2.Daha geçen gün / sana / bir kitaplık laf / söyledik.

Cümlenin Ögeleri:

- söyledik: Yüklem
- (Biz):Gizli Özne
- bir kitaplık laf: Belirtisiz Nesne
- sana: Dolaylı Tümleç
- Daha geçen gün: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- bir kitaplık / laf: Sıfat Tamlaması Grubu
- bir kitap: Sıfat Tamlaması Grubu
- geçen gün: Sıfat Tamlaması Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle isim, ikinci cümle fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: İlk cümle basit, ikinci cümle bileşik cümledir.

(sayfa 162/30)

Yusuf hayatın bu kadar ezici günleri olduğunu gördükçe daha ileriyi düşünmekten vazgeçiyor / ve /kafasını bomboş bırakabilmek için çalışıyordu.

1.Yusuf / hayatın bu kadar ezici günleri olduğunu gördükçe / daha ileriyi düşünmekten / vazgeçiyor.

Cümlenin Ögeleri:

- vazgeçiyor: Yüklem
- Yusuf: Özne
- daha ileriyi düşünmekten: Dolaylı Tümleç
- hayatın bu kadar ezici günleri olduğunu gördükçe: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- vazgeç-: Birleşik Fiil Grubu
- ileriyi /düşünmek: İsim-Fiil Grubu
- daha: Zarf Grubu
- hayatın bu kadar ezici günleri olduğunu gördükçe: Zarf-Fiil Grubu
- hayatın bu kadar ezici günleri olduğu: Sıfat-Fiil Grubu
- ezici / günler: Sıfat Tamlaması Grubu
- bu /kadar: Edat Grubu
- hayatın (bu kadar ezici) günleri: (Araya sıfat girmiş) Belirtili İsim Tamlaması

2.ve /kafasını bomboş bırakabilmek için /çalışıyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- çalışıyordu: Yüklem
- (Yusuf): Özne
- kafasını bomboş bırakabilmek için: Zarf Tümleci
- ve: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- kafasını bomboş bırakabilmek için: Edat Grubu
- kafasını bomboş bırakabilmek: İsim-Fiil Grubu
- bırakabil-: Birleşik Fiil Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle bağlı cümledir.

(sayfa176 /19)

Sabahları kalktığı zaman kendisine böyle kahvaltı hazırlayacak veya sadece kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp uyuyacak bir kadın yerine, herhangi bir köy odasının isli kalaslı tavanını görmek / Yusuf'a / bir an için / pek / acı geldi.

Cümlenin Ögeleri:

- acı geldi: Yüklem
- Sabahları kalktığı zaman kendisine böyle kahvaltı hazırlayacak veya sadece kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp uyuyacak bir kadın yerine, herhangi bir köy odasının isli kalaslı tavanını görmek: Özne
- Yusuf'a: Dolaylı Tümleç
- bir an için: Zarf Tümleci
- pek: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- acı gel-: Birleşik Fiil Grubu
- bir an / için: Edat Grubu

- bir / an: Sıfat Tamlaması Grubu
- Sabahları / kalktığı: Sıfat-Fiil Grubu
- Böyle / kahvaltı: Sıfat Tamlaması Grubu
- böyle kahvaltı hazırlayacak: Sıfat-Fiil Grubu
- böyle kahvaltı hazırlayacak / veya / sadece kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp uyuyacak: Bağlama Grubu
- mavi / yorgan: Sıfat Tamlaması Grubu
- yorganın /üzeri: Belirtili İsim Tamlaması
- kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp: Zarf-Fiil Grubu
- kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp uyuyacak: Sıfat-Fiil Grubu
- kolunu mavi yorganın üzerine uzatıp uyuyacak / bir kadın: Sıfat Tamlaması Grubu
- bir / kadın: Sıfat Tamlaması Grubu
- herhangi bir / köy: Sıfat Tamlaması Grubu
- köy / odası: Belirtisiz İsim Tamlaması
- isli kalaslı / tavan: Sıfat Tamlaması Grubu
- isli kalas: Sıfat Tamlaması Grubu
- köy odasının (isli kalaslı) tavanını: (Araya sıfat girmiş) İç İçe Geçmiş İsim Tamlaması
- herhangi bir köy odasının isli kalaslı tavanını görmek: İsim-Fiil Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: Cümle, fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: Cümle, kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Cümle, olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle, birleşik cümledir.

(sayfa 185/21)

Muazzez annesinin bütün sözlerinin böyle iğneli ve acı olmasına çocukluğundan beri alışıktı./ Bunun için, artık cevap vermedi.

1.Muazzez / annesinin bütün sözlerinin böyle iğneli ve acı olmasına/çocukluğundan beri / alışıktı.

Cümlenin Ögeleri:

- alışıktı: Yüklem
- Muazzez: Özne
- annesinin bütün sözlerinin böyle iğneli ve acı olmasına: Dolaylı Tümleç
- çocukluğundan beri: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- çocukluğundan beri: Edat Grubu
- annesinin (bütün) sözleri: (Araya sıfat girmiş) Belirtili İsim Tamlaması
- bütün / sözler: Sıfat Tamlaması Grubu
- böyle iğneli ve acı / olması: Sıfat Tamlaması Grubu
- iğneli / ve / acı olması: Bağlama Grubu
- annesinin bütün sözlerinin böyle iğneli ve acı olma(sı): İsim-Fiil Grubu

2.Bunun için, / artık / cevap vermedi.

Cümlenin Ögeleri:

- cevap vermedi: Yüklem
- (Muazzez): Özne
- artık: Zarf Tümleci
- Bunun için: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- cevap verme-: Birleşik Fiil Grubu
- Bunun için: Edat Grubu

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle isim, ikinci cümle fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumlu, ikinci cümle olumsuz cümledir.
- Yapısına Göre: İlk cümle birleşik, ikinci cümle basit cümledir.

(sayfa 197/15)

Gerçi hiç kimse ona açıktan açığa bir şey söylemiyordu, / fakat Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınmaya başladıkları tavır, avukat Hulusi Bey'in birçok şeyler söylemek isteyip bir türlü söyleyemeyen hali, Yusuf'un birdenbire gözüne batmaya başlamıştı.

1. Gerçi / hiç kimse / ona / açıktan açığa / bir şey / söylemiyordu.

Cümlenin Ögeleri:

- söylemiyordu: Yüklem
- hiç kimse: Özne
- bir şey: Belirtisiz Nesne
- ona: Dolaylı Tümleç
- açıktan açığa: Zarf Tümleci
- Gerçi: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- bir şey: Sıfat Tamlaması Grubu
- açıktan açığa: Tekrar Grubu
- hiç kimse: Sıfat Tamlaması Grubu

- Gerçi: Bağlama Grubu

2.fakat /Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınmaya başladıkları tavır, avukat Hulusi Bey'in birçok şeyler söylemek isteyip bir türlü söyleyemeyen hali, / Yusuf'un birdenbire gözüne batmaya / başlamıştı.

Cümlenin Ögeleri:

- Başlamıştı: Yüklem
- Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınmaya başladıkları tavır, avukat Hulusi Bey'in birçok şeyler söylemek isteyip bir türlü söyleyemeyen hali: Özne
- batmaya: Dolaylı Tümleç
- Yusuf'un gözüne: Dolaylı Tümleç
- birdenbire: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- Yusuf'un gözü: Belirtili İsim Tamlaması
- birdenbire: Tekrar Grubu
- gözüne batma(ya): İsim-Fiil Grubu
- Hasip / ve / Nuri Efendiler: Bağlama Grubu
- Hasip ve Nuri Efendiler: Unvan Grubu
- Hasip ve Nuri Efendilerin kendisin/e karşı: Edat Grubu
- Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınma(ya): İsim-Fiil Grubu
- Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınmaya başladık(ları): Sıfat-Fiil Grubu
- Hasip ve Nuri Efendilerin kendisine karşı takınmaya başladıkları / tavır: Sıfat Tamlaması
- avukat Hulusi Bey: Unvan Grubu
- birçok şeyler: Sıfat tamlaması
- birçok şeyler söylemek: İsim-Fiil Grubu

- birçok şeyler söylemek isteyip: Zarf-Fiil Grubu
- bir türlü: Sıfat tamlaması
- bir türlü söyleyemeyen: Sıfat-Fiil Grubu
- Hasip ve Nuri Efendilerin (kendisine karşı takınmaya başladıkları tavır, avukat Hulusi Bey'in birçok şeyler söylemek isteyip bir türlü söyleyemeyen) hali: (Araya kelime grubu girmiş) Belirtili İsim Tamlaması

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumsuz, ikinci cümle olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Bağlı cümledir.

(sayfa 200/10)

Muazzez'in varlığı Yusuf için büyük, boşlukları dolduracak mahiyette bir şey değildi, / fakat onun yokluğu müthişti.

1. Muazzez'in varlığı / Yusuf için büyük, boşlukları dolduracak mahiyette / bir şey değildi.

Cümlenin Ögeleri:

- bir şey değildi: Yüklem
- Muazzez'in varlığı: Özne
- büyük, boşlukları dolduracak mahiyette: Zarf Tümleci
- Yusuf için: Zarf Tümleci

Kelime Grupları:

- bir şey: Sıfat Tamlaması Grubu

- büyük, boşlukları dolduracak mahiyet: Sıfat Tamlaması Grubu
- büyük, boşlukları dolduracak: Sıfat-Fiil Grubu
- Yusuf için: Edat Grubu
- Muazzez'in varlığı: Belirtili İsim Tamlaması

2.fakat / onun yokluğu / müthişti.

Cümlenin Ögeleri:

- müthişti: Yüklem
- onun yokluğu: Özne
- fakat: Cümle Dışı Unsur (CDU)

Kelime Grupları:

- onun yokluğu: Belirtili İsim Tamlaması

Cümle Çeşidi:

- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de isim cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: ilk cümle olumsuz, ikinci cümle olumlu cümledir.
- Yapısına Göre: Cümle, Bağlı cümledir

SONUÇ

Söz konusu bu çalışma Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanın sözdizimi üzerine bir inceleme çalışmasıdır. Giriş bölümünde *Sabahattin Ali'nin hayatı, sanat anlayışı ve eserleri* üzerinde duruldu. Birinci bölümde *Kelime Grupları,* ikinci bölümde ise *Cümle* başlığıyla cümle türleri ve yapıları incelendi. Konuyla ilgili araştırmacıların benzer veya farklı görüşlerine kaynak gösterilerek yer verildi. Ayrıca konu başlıklarının ilgili bölümler, kaynak romandan alınan cümle örnekleriyle desteklendi. Cümle tahlilleri bölümünde, sayfa seçimleri yapılmadan tarama yöntemiyle romandan örnek cümleler alınıp incelendi.

Yapılan bu çalışmada amaç, bir sanat eserinde -*Kuyucaklı Yusuf*- yazarın üslûbu ve Türkçenin cümle yapısına uygunluğunun sözdizimi düzeyindeki tespitidir. Bu doğrultuda Sabahattin Ali'nin seçilen romanı kelime grupları ve cümle yapısı, cümle çeşitleri her yönüyle incelenmiş; ilgili her bir başlık altına eserden örnekler verilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bir edebi eserde kullanılan dilin kurallar dâhilindeki durumu izlenmiştir.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda eser, yüklemi fiil olan kurallı cümleler üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Eserin Türkçe sözdizimine göre *Özne/ Tümleç/ Yüklem* kuralına uygun yapılar üzerinden ilerlemesi, devrik cümlelerin az sıklıkta kullanılması eserin cümle yapısı bakımından Türkçenin temel ögenin daima sonda bulunuş kuralına uygunluğunu gösterir. Bu da yazarın dilinin canlı ve sadeliğini göstermektedir. Yazarın olay öykücülüğünün de etkisiyle kısa açık anlaşılır bir üslûp kullanması olayları anlatırken akıcı bir anlatım benimsemesi dil kullanma noktasındaki hâkimiyetini ve hassasiyetini göstermektedir.

İncelenen eserde cümle çeşitleri, "Yüklemin Türüne Göre Cümle" başlığı altında toplam 7373 olduğu tespit edilmiştir. Eserde 6318 fiil cümlesi kullanılırken, 1055 isim cümlesi kullanılmıştır. Yazarın ağırlıklı olarak fiil cümlesini tercih ettiği açıkça görülmektedir.

Tablo 1: Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Cümle Türü	Cümle Sayısı	Cümlelerin Oranı
Fiil Cümlesi	6318	%85.7
İsim Cümlesi	1055	%14.3
Toplam	7373	%100

Yüklemin Yerine Göre Cümle başlığında elde edilen veriler toplamı 7373'tür. Bunlardan 7071'i kurallı cümle, 302'si ise devrik cümledir. Bu istatistikî veriler yazarın Türkçenin dil yapısına uygun cümleler kullandığını göstermektedir.

Tablo 2: Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Cümle Türü	Cümle Sayısı	Cümlelerin Oranı
Kurallı Cümle	7071	%95.9
Devrik Cümle	302	% 4.1
Toplam	7373	%100

Anlamına Göre Cümle başlığında; olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi incelenmiştir. Anlamına göre değerlendirilen cümlelerin toplamı 7373'tür. Toplam değerlerin içinde olumlu cümle 5853, olumsuz cümle 955 ve soru cümlesi 565'tir.

Tablo 3: Anlamına Göre Cümleler

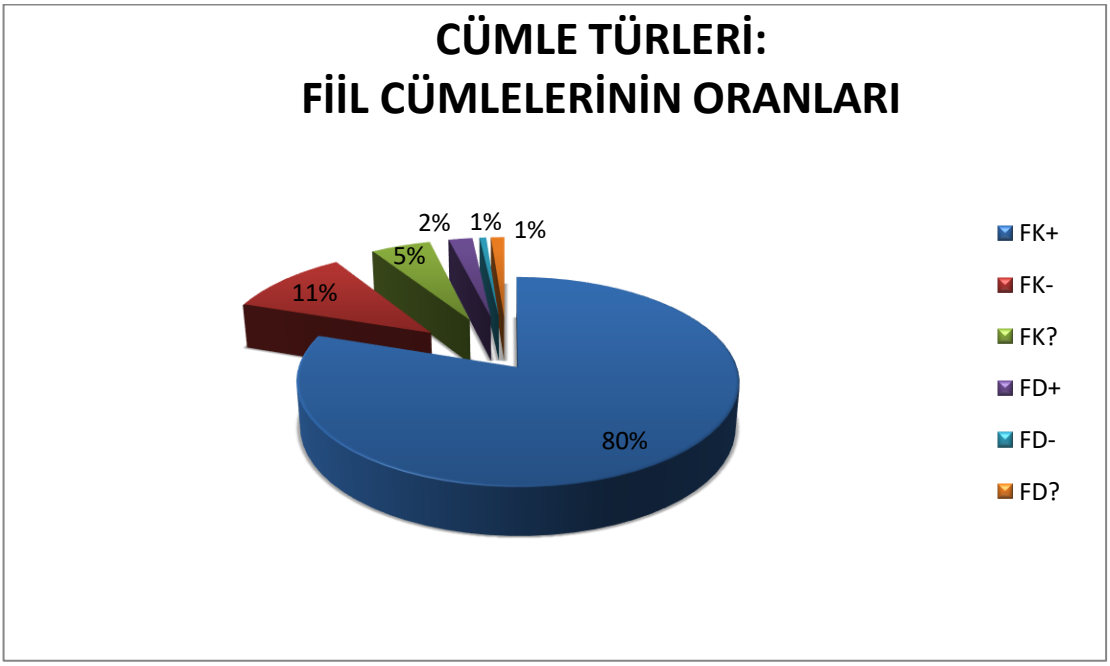
Cümle Türü	Cümle Sayısı	Cümlelerin Oranı
Olumlu Cümle	5853	%79.4
Olumsuz Cümle	955	% 13
Soru Cümlesi	565	%7.6
Toplam	7373	%100

Elde edilen istatistiksel verilerin detaylı hâli aşağıdaki tabloda verilmiştir:

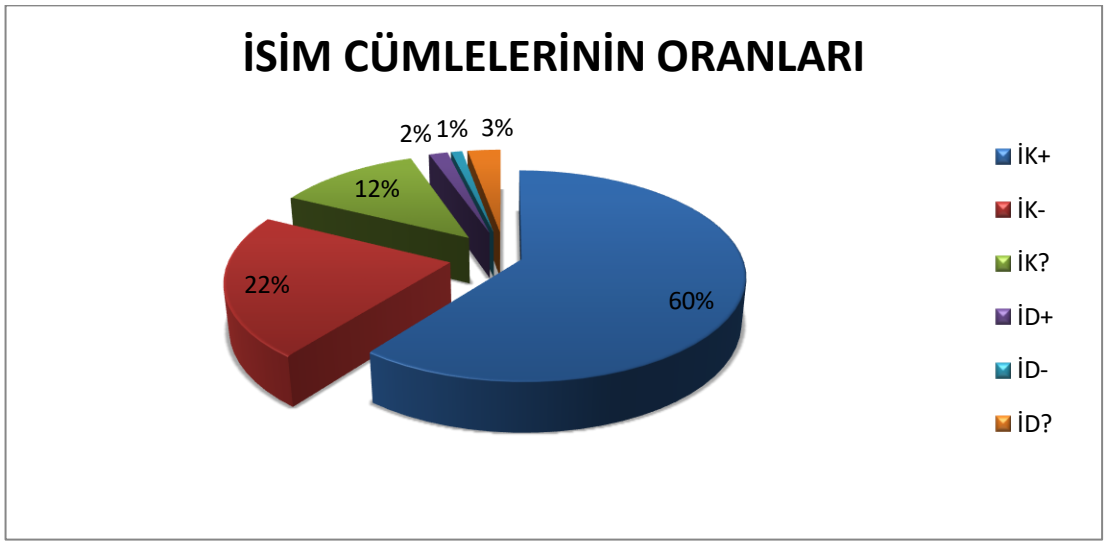
Tablo 4: Çalışmada Tespit Edilen Cümle Türlerinin Toplam Sayıları

FK+	5065	**İK+**	638
FK-	677	**İK-**	231
FK?	331	**İK?**	129
FD+	133	**İD+**	17
FD-	37	**İD-**	10
FD?	75	**İD?**	30

Şekil 1: Yüklemin Türüne, Yerine ve Anlamına Göre Sınıflandırılan Fiil Cümlelerinin Oranları

Şekil 2: Yüklemin Türüne, Yerine Göre ve Anlamına Göre Sınıflandırılan İsim Cümlelerinin Oranları

KAYNAKÇA

Akın, C. (2007). Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 9* (2), 205-220.

Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Ali, S. (2019). *Kuyucaklı Yusuf.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Atabay, N., Özel, S., & Çam, A. (1981). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydoğan, B. (2014). Sabahattin Ali'nin Yaşamı ve Yapıtlarına Genel Bir Bakış. N. DEMİR, & F. YILDIRIM içinde, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* (s. 61-63). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bezirci, A. (2007). *Sabahattin Ali - yaşamı, kişiliği, sanatı, eserleri-*. istanbul: Evrensel Basım Yayın.

Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçenin Dilbilgisi.* Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Bulak, Ş. (2011). "-sA" Ekinin İşlevleri. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* (46), 25-38.

Bulak, Ş. (2015). Cümle Ögelerinin Tasnifi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi* (38), 163-175.

Bulak, Ş. (2013). Özne Türleri Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (8/1), 1101-1127.

Delice, H. İ. (2012a). Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır? *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (7/1), 37-40.

Delice, H. İ. (2007). *Türkçe Sözdizimi.* İstanbul: Kitabevi.

Delice, H. İ. (2003). Türkçe Sözdiziminde Tümleç. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri (Hakemsiz Dergi) , 3* (3), s. 299-336.

Delice, H. İ. (2012b). Yapı Açısından Cümle Sorunu. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , 7* (3), 871-876.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ergin, M. (2011). *Türk Dili Bilgisi.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Gemalmaz, E. (1996). Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı. *Atatürk. Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi , 0* (4), 165-172.

Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kara, S. (2012). Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , 7* (4), 2163-2171.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Karahan, L. (1995). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Grameri Sorunları* (s. 36-39). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (2015). *Türkçede Söz Dizimi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi* (583), 16-23.

Kerimoğlu, C. (2007). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (20), 106-118.

Korkmaz, R. *Sabahattin Ali - İnsan ve Eser-*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Korkmaz, R. (2016). *Sabahattin Ali.* 05 25, 2020 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/sabahattin-ali adresinden alındı.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kükey, M. (1975). *Türkçenin Sözdizimi.* Ankara: Kardeş Matbaası.

Özezen, M. Y. (2018). Türkçede Zarf Fiiller ve Zarf Fiillerde Yapılaşma Süreçleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 24* (1), 79-97.

Özkan, A. (2004). Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları. *Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları , 6* (11), 135.

Özkan, M., & Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli).* İstanbul: Akademik Kitaplar.

Rifat, M. (1998). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları* (Cilt 1.Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler). İstanbul: YKY Yayıncılık.

Toker, M. (2011). "Haydi, Hadi, Hayda" Kelimeleri Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (30), 55-70. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sutad/issue/26252/276515

Toklu, M. O. (2018). *Dilbilime Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Turan, Z. (1999). Cümlenin Yapısı ile İlişkilendirilen "Basit" ve "Birleşik" Kavramları Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları-VIII* , 299-311.

Üstünova, K. (2014). *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri.* Bursa: Sentez Yayıncılık.

Vural, H., & Böler, T. (2011). *Ses ve Şekil Bilgisi.* İstanbul: Kesit Yayınları.

GENEL AĞ BAĞLANTILARI

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi:

https://islamansiklopedisi.org.tr/sabahattin-ali sitesinden alınmıştır. Erişim (25.05.2020)

https://toplumsaltarih.wordpress.com/2017/01/11/sabahattin-alinin-sanat-ve-edebiyata-bakisi/ sitesinden alınmıştır. Erişim (25.05.2020).

https://edebiyatvesanatakademisi.com/cumhuriyet-donemi-romancilarimiz/sabahattin-ali-hayati-romanciligi/619#_ftn21 sitesinden alınmıştır. Erişim (25.05.2020).

https://toplumsaltarih.wordpress.com/2017/01/11/sabahattin-alinin-sanat-ve-edebiyata-bakisi/ sitesinden alınmıştır. Erişim (25.05.2020)

Bkz https://sozluk.gov.tr/